

”En mä ajattele, että asiat on niinku kauhean huonosti”

**Kolmen musiikinopettajan näkemyksiä kestävyyskasvatuksesta ja laaja-
alaisesta osaamisesta lukiossa**

Tutkielma (Maisteri)

14.9.2023

Matleena Kohonen

Musiikkikasvatuksen aineryhmä

Sibelius-Akatemia

Taideyliopisto

Tutkielman nimi	Sivumäärä
”En mä ajattele, että asiat on niinku kauhean huonosti” – Kolmen musiikinopettajan näkemyksiä kestävyyskasvatuksesta ja laaja-alaisesta osaamisesta lukiossa	82
Tekijän nimi	Lukukausi
Matleena Kohonen	Syksy 2023
Aineryhmän nimi	
Musiikkikasvatuksen aineryhmä	
<p>Tämän maisterintutkielman tavoitteena oli selvittää, miten haastatellut lukion musiikinopettajat huomioivat työssään kestävyysteemoja ja laaja-alaisen osaamisen tavoitteita. Toisena tavoitteena oli selvittää, millaisia kestävyyskasvatukseen liittyviä mahdollisuuksia ja haasteita haastateltavat nostavat esiin musiikinopettajan työn kannalta.</p> <p>Tutkimuskysymykset ovat:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Millaisia kokemuksia haastateltavilla musiikinopettajilla on kestävyysteemojen sekä opetus suunnitelman perusteiden laaja-alaisen tavoitteiden huomioimisesta lukiossa? 2. Millainen on haastattelujen perusteella musiikinopettajan rooli kestävyyskasvatuksen toteuttamisessa lukiossa? <p>Tutkimus on laadullinen tutkimus, joka toteutettiin puolistrukturoituna temahaastatteluna. Haastatteluun osallistui kolme lukion musiikinopettajaa, jotka työskentelivät eri lukioissa Etelä-Suomessa. Aineisto kerättiin joulukuussa 2021 ja tammikuussa 2022 etäyhteydellä. Aineistoa tulkittiin suhteessa kestävyyskasvatuksen ja ekososiaalisen sivistyksen kirjallisuuteen sekä Lukion opetus suunnitelman perusteiden (LOPS 2019) laaja-alaisen osaamisen tavoitteisiin.</p> <p>Tutkimustulosten mukaan haastateltavat ovat hyvin perehtyneitä laaja-alaisen osaamisen tavoitteisiin ja edistävät kestävyyskasvatuksen tavoitteita opetuksessaan osin tietämättäänkin. He pitävät tärkeänä opiskelijan musiikkisuhteen vahvistamista sekä hyvinvointi- ja vuorovaikutustaitojen opettamista. Tämänkaltaiset tavoitteet edistävät parhaimmillaan hyvinvointia ja elämän merkityksellisyyden kokemusta, jotka ovat kestävän elämäntavan perusta. Lukion musiikinopettajan rooli voi olla merkityksellinen kestävään tulevaisuuteen kasvattamisessa yhteisöllisyyteen kannustavana taidekasvattajana. Esteenä kestävyyskasvatuksen toteutumislle on haastateltavien mukaan opiskelijoiden ja opettajien kuormittuneisuus ja ahdistus sekä taideaineiden vähäinen tuntimäärä tai arvostus lukiossa. Haastateltavat musiikinopettajat ovat motivoituneita refleктоimaan omaa toimintaansa ja kokevat tarvetta kestävyyskasvatukseen liittyvälle koulutukselle. Aineistossa on ihmiskeskeinen näkökulma kestävyyskasvatukseen, mikä voi heijastella Lukion opetus suunnitelman perusteiden (LOPS 2019) hahmottelemaa käsitystä kestävyyskasvatuksesta. Aineiston perusteella musiikinopettajille olisi hyvä tarjota koulutusta kestävyyskasvatuksesta, jotta he pystyisivät tarvittaessa perustelemaan musiikkikasvatuksen merkitystä kestävässä tulevaisuudessa kannalta ja saisivat tukea kestävyyskasvatukseen liittyvään työhönsä. Kestävän tulevaisuuden edistäminen voi parhaimmillaan lisätä myös opettajien tyytyväisyyttä, motivaatiota ja kokemusta työn merkityksellisyydestä.</p>	
Hakusanat	
musiikkikasvatus, kestävyyskasvatus, taidekasvatus, kestävyys, ekososiaalinen sivistys, kestävä kehitys, laaja-alainen osaaminen	
Tutkielma syötetty plagiointitarkastusjärjestelmään	
14.9.2023	

Sisällys

Sisällys	3
1 Johdanto	6
1.1 Lähtökohtia tutkimukselle.....	8
2 Kestävyys ja ekososiaalisuus	11
2.1 Kestävä kehitys.....	12
2.1.1 Kestävän kehityksen kritiikkiä	14
2.2 Ekososiaalinen sivistys.....	15
2.2.1 Sivistys ekologisten kriisien ajassa.....	15
2.2.2 Vastuullisuus, kohtuullisuus ja ihmistenvälisyys	17
2.3 Ekosentrinen maailmankuva	18
2.3.1 Luontosuhde	18
2.3.2 Ympäristökriisin epäoikeudenmukaisuus.....	20
3 Kestävyyskasvatus ja musiikkikasvatus.....	22
3.1 Kestävyyskasvatus ja taidekasvatus	22
3.1.1 Musiikkikasvatuksen ja kestävyyskasvatuksen kohtaamispisteitä	23
3.2 Kestävyyskasvatuksen tavoitteet	23
3.2.1 Kriittinen ajattelu ja systeemiajattelu	24
3.2.2 Luova ajattelu ja kuvittelu	25
3.2.3 Hyvinvointi- ja tunnetaidot.....	26
3.2.4 Toivo ja toimijuus.....	27
3.2.5 Luontosuhteen vahvistuminen	27
3.3 Kestävyyskasvatus Lukion opetussuunnitelman perusteissa	28
3.3.1 Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet	29
3.4 Kestävyystietoisen opettajan taidot	31
3.4.1 Kestävyysteemat opettajankoulutuksessa.....	32

4 Tutkimusasetelma	34
4.1 Tutkimustehtävä ja -kysymykset.....	34
4.2 Laadullinen tutkimus	34
4.3 Puolistrukturoitu teemahaastattelu	35
4.3.1 Aineistonkeruu.....	36
4.4 Analyysi.....	37
4.5 Tutkimusetiikka.....	38
5 Tulokset.....	40
5.1 Aineiston kuvaus	40
5.2 Kestävyys lukioyhteisössä.....	41
5.2.1 Kuormittuneisuus ja ahdistus.....	42
5.2.2 Kestävyys lukion toimintakulttuurissa	43
5.2.3 Musiikki yhteisöllisyyden ja osallisuuden vahvistajana.....	46
5.3 Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet musiikinopetuksessa	48
5.3.1 Hyvinvointi- ja vuorovaikutustaidot.....	48
5.3.2 Eettisyys.....	50
5.3.3 Luova ja monitieteinen osaaminen	51
5.3.4 Ympäristöosaaminen	53
5.3.5 Globaali- ja kulttuuriosaaminen	55
5.3.6 Yhteiskunnallinen osaaminen.....	57
5.4 Musiikinopettaja kestävyyskasvattajana	58
5.4.1 Musiikinopettajan erityisosaaminen ja haasteet	58
5.4.2 Taideaineiden merkitys lukiossa.....	60
5.4.3 Koulutus ja vertaiskeskustelu	61
6 Pohdinta	65
6.1 Johtopäätökset	65
6.2 Luotettavuustarkastelu.....	71

6.3 Tulevia tutkimusaiheita	73
Lähteet.....	75

1 Johdanto

2000-luvulla syntyneet lukiolaiset kasvavat maailmassa, jota ravisuttavat suuret muutokset. Ilmastokriisi ja luontokato vaikuttavat ihmisten elämään peruuttamattomasti, sään ääri-ilmiöt ja luontokato heikentävät elinoloja kiihtyvällä tahdilla eri puolilla maailmaa. 2020-luvun alkupuolta ovat lisäksi varjostaneet muun muassa koronaviruspandemia sekä sodan syttyminen Euroopassa. Murrosikä on haastavaa aikaa, jonka ympärivän maailman uhat voivat saada tuntumaan vielä raskaammalta. Tulevaisuus voi näyttää monin tavoin epävarmalta ja uhkaavalta, ja sen ajatteleminen voi olla nuorelle epämiellyttävää.

Kouluterveyskyselyn (THL 2021) mukaan lukion 1. ja 2. vuotta opiskelevista tytöistä 30 prosenttia koki kohtalaista tai vaikeaa ahdistuneisuutta. Lukiolaistytöistä 32 prosenttia ja pojista 18 prosenttia koki terveydentilansa keskinkertaiseksi tai huonoksi (Helakorpi & Kivimäki 2021, 3–4.) Matala itsetunnon taso oli 19,4 prosentilla tutkimuksen lukiolaisista, ja jopa 46,8 prosenttia oli ollut huolissaan mielialastaan viimeisen 12 kuukauden aikana (THL 2021). Syitä huonolle ololle voivat olla esimerkiksi uupuneisuus tai yksinäisyys ja vaikeus muodostaa ystävyssuhteita (Salmela-Aro & Hietajärvi 2020; SLL 2022). Kiire ja jatkuvat muutokset kuormittavat myös opettajia, jotka ovat kokeneet työmäärän lisääntymistä sekä vähentyntä työkykyä ja työn iloa (Glonick & Ilves 2021; Uusikylä 2006, 53).

Tämän tutkielman aiheena on kasvattaminen kohti kestävä elämäntapaa, joka on esimerkiksi Lukion opetussuunnitelman perusteiden mukaan osa hyvää ja tasapainoista ihmisyyttä (LOPS 2019, 60). Kestävästi toimiva ihminen pyrkii toiminnallaan kuormittamaan mahdollisimman vähän muita ihmisiä ja ympäristöä (Klahr 2012). Kestävästi toimiminen kuitenkin edellyttää, että omat inhimilliset tarpeet on tyydytetty ja voi tuntea esimerkiksi yhteenkuuluvuutta, merkityksellisyyttä ja arvokkuutta (Salonen & Bardy 2015; Värrä 2018, 119). Edellämainitut huolestuttavat tutkimustulokset kielivät siitä, että yhteiskuntamme ei tällä hetkellä ole ihmisten hyvinvoinnin kannalta kestävä. Pahoinvoinnin syiden löytämiseksi ja tilanteen muuttamiseksi on tarpeen tarkastella yhteiskunnan rakenteita ja normeja kriittisesti.

Kiire ja suorittaminen palvelevat kapitalistisen yhteiskunnan tarpeita. Värin (2007) mukaan ihmisistä kasvatetaan menestyviä, tuottavia yksilöitä ja kuluttajia talouden tarpeisiin. Kilpailu ja menestyminen lisäävät myös syrjäytymistä, eriarvoistumista ja pahoinvointia. Ihmisten välisen eriarvoisuuden lisäksi elämäntyylimme kuormittaa kestäättömästi maapalloa. (Värri 2007, 72.) Lukion opetussuunnitelman perusteissa ymmärretään, että kiireettömyys linkittyvät yksilön ja yhteisön hyvinvointiin sekä vastuulliseen ympäristösuhteeseen (LOPS 2019, 22).

Lukiassa pyritään vahvistamaan nuorten hyvinvointia (LOPS 2019, 21). Musiikinopetuksella on hyvinvoinnin tukemisessa merkittävää potentiaalia, sillä taiteiden vaikutukset hyvinvointiin on todettu tutkimuksissa (Fancourt & Finn 2019). Musiikki voi olla nuorelle merkittävä tunnetyöskentelyn väline, voimavara ja kasvua tukeva harrastus (Saarikallio 2011). Musiikkikasvatuksen vuorovaikutus- ja tunnetaitoja tukeva luonne ja yhteisöllisyyden voima olisi tärkeää tunnistaa, jotta se saisi ansaitsemansa arvostuksen ja aseman lukion toimintakulttuurissa.

Viime aikoina kasvatustieteissä on puhuttu yhä enemmän ekososiaalisesta sivistyksestä, jonka ytimessä on ihmisen kyky ja halu löytää elämään merkitystä kestäättömän kuluttamisen sijaan aineettomista asioista, kuten toisista ihmisistä, luonnosta ja taiteesta (Salonen & Bardy 2015). Kestävyystietoinen ja ekososiaalisesti sivistynyt ihminen on halukas ratkaisemaan ympärillä havaitsemiaan ympäristön ja ihmisten väliseen oikeudenmukaisuuteen liittyviä ongelmia (Foster ym. 2019, 123). Ekososiaalisen sivistyksen uskotaan voivan tarjota tyytyväisyyttä ja oman olemassaolon arvokkuuden tunnetta (Värri 2018; Salonen & Bardy 2015).

Nuorten ympäristötietoisuus ja myönteinen suhtautuminen ekologiseen ja sosiaaliseen kestävyysvaikutukseen vaikuttaa voimistuneen. Nuorisobarometri 2021 -tutkimukseen osallistuneista suomalaisista nuorista 67 % pitää tärkeänä ekologista ja sosiaalista kestävyyttä ja suhtautuu kriittisesti talouskasvuun. (Hirvilampi ym. 2022, 182.) Tuloksissa on nähtävissä suuria eroja nuorten ympäristöasenteissa ja -käyttäytymisessä esimerkiksi sukupuolen, koulutustason ja poliittisen kannan mukaan. Näitä jakolinjoja voidaan vahvistaa tai pyrkiä purkamaan poliittisilla päätöksillä (emt. 2022, 183–184).

Lukio-opetuksessa ja yhteiskunnassa keskeisimpiä tavoiteltavia arvoja ovat demokratia, oikeudenmukaisuus, tasa-arvo ja yhdenvertaisuus (LOPS 2019, 64). Nuorissa ikä-

luokissa on kuitenkin myös nähtävissä vähemmän innostunutta suhtautumista demokratiaa kohtaan kuin vanhemmissa (Ylisalo 2017, 6). Kun esimerkiksi yhdenvertaisuutta kyseenalaistetaan ja rasistista kielenkäyttöä suvaitaan jopa vallassa olevilta päättäjiltä, on tärkeää, että koulut ja opettajat työskentelevät tietoisesti oikeudenmukaisemman yhteiskunnan puolesta.

Kertoessani maisterintutkielmani aiheesta minulta on usein kysytty, miten musiikkikasvatus ja kestävyys liittyvät toisiinsa. Tulevana musiikinopettajana ja entisenä ilmoitahdistuneena nuorena kiinnostuinkin jo kandidaatintutkielmassani tutkimaan, millainen rooli musiikkikasvatuksella on ekologisesti kestävämpään tulevaisuuteen kasvattamisessa. Tässä haastattelututkimuksessa käsittelen kestävyyttä laajemmin ekologisenä, sosiaalisena ja kulttuurisena kysymyksenä. Selvitin teemahaastattelujen avulla kolmen lukion musiikinopettajan kokemuksia musiikinopetuksen sekä musiikinopettajan roolista kestävämpään elämäntapaan kasvattamisessa. Tutkielman teoriapohjana on kestävyyskasvatus, ekososiaalinen sivistys sekä lukion laaja-alaisen osaamisen tavoitteet. Kestävyyskasvatuksella tarkoitan kaikkea sellaista kasvatusta, jonka tavoitteena on lisätä ymmärrystä kestävydestä ja rohkaista toimimaan kestävä elämäntavan hyväksi (ks. luku 3). Seuraavaksi esittelen tarkemmin tutkimukseni lähtökohtia.

1.1 Lähtökohtia tutkimukselle

Musiikkikasvatuksen tutkimuksessa on jo pitkään tunnistettu musiikin yhteiskunnallinen muutosvoima (esim. Elliott 2012). On argumentoitu, että taidekasvatuksen tulee tarjota opiskelijoille mahdollisuuksia kyseenalaistaa yhteiskunnan vallitsevaa tilannetta ja työskennellä yhdessä vastuullisuuden edistämiseksi (Juntunen & Partti 2022, 16–17). Viime vuosina myös musiikkikasvatuksen opiskelijoissa on voinut havaita aiempaa vahvempaa tiedostavuutta yhteiskunnan vallitsevista normeista ja moninaisuudesta (Koskela 2022, 74).

Musiikkikasvatuksen ja taiteen korkeakoulutuksen kentällä Suomessa on alettu puhua kestävydestä yhä enemmän. Kestävyys on keskeisenä teemana muun muassa kansainvälisen musiikkikasvatusjärjestön (ISME) tulevassa konferenssissa vuonna 2024. Taideyliopisto on myös vuosina 2021–2025 mukana EcoPolitics-tutkimushankkeessa, joka käsittelee musiikkikasvattajien ammattilaisuutta ja roolia yhteiskunnallisina muutoksentehtäjinä (<https://sites.uniarts.fi/web/ecopolitics/about>, luettu 4.9.2023). Vuonna

2023 julkaistiin myös yliopiston ympäristöohjelma, jonka mukaan taidealojen koulutus on tärkeässä roolissa kestävyys siirtymässä. Taide tarjoaa välineitä ja voimavaroja kriisien käsittelyyn, ja taiteen avulla voimme edistää kulttuurista muutosta ja löytää uusia olemisen tapoja. (Taideyliopisto 2023, 2.)

Myös Taideyliopiston strategiassa vuosille 2021–2030 yksi kuudesta päätavoitteesta on: ”Taide on osa ekologisen kestävyyskriisin ratkaisua”. Strategian mukaan taiteen, taiteellisen ajattelun ja luovuuden avulla voidaan edistää yhdenvertaisuutta ja kestävyyttä maailmassa. (Taideyliopisto 2020, 2.) Taiteen todetaan yhdistävän ihmisiä, rakentavan pohjaa yhteiskunnan menestykselle ja sivistykselle sekä antavan elämään merkitystä (Taideyliopisto 2020, 12). Taide auttaa ymmärtämään vaikeasti käsitettäviä asioita ja antaa tilaa kokea erilaisia tunteita, niin pelkoa, surua ja ahdistusta kuin toivoa ja lohtuakin (Toppila 2022, 40).

Tutkimuksia musiikki- ja taidekasvatuksen mahdollisuuksista kestävä elämäntavan edistämiseksi on julkaistu viime vuosina runsaasti (esim. Hunter ym. 2018; Foster ym. 2022; Østergaard 2019; Hebert 2022; Shevock 2018). Moni tutkimus hahmottelee kasvatuksen taustalla vaikuttavaa filosofiaa, mutta myös käytännön tutkimuksia on tehty (esim. Juntunen & Partti 2022). Tämän tutkimusaiheen ja -menetelmän valintaan vaikutti se, että halusin itsekkin ymmärtää paremmin kestävyiden ja musiikkikasvatuksen yhteyksiä sekä teoriassa että käytännön tasolla musiikinopettajien kokemusten kautta.

Lukion opetussuunnitelman perusteiden (LOPS 2019) laaja-alaisen osaamisen tavoitteita ovat hyvinvointi- ja vuorovaikutusosaaminen, eettisyys, luova ja monitieteinen osaaminen, ympäristöosaaminen, globaali- ja kulttuuriosaaminen sekä yhteiskunnallinen osaaminen (LOPS 2019, 50). Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet liittyvät monin tavoin kestävyteen ja ohjaavat myös musiikinopettajien työtä (ks. luku 3.3.1). Lukion opetussuunnitelman perusteissa musiikin oppiaineen todetaan voivan vahvistaa oppilaan ympäristötaitoja, eettisyyttä ja empatiaa, globaali- ja kulttuuriosaamista ja yhteiskunnallista osaamista (LOPS 2019, 340).

Tulevana musiikinopettajana koen, että musiikkikasvatuksen ja kestävä tulevaisuuden suhdetta voisi sanallistaa nykyistä vahvemmin. Opettajat saattavat tietämättään toteuttaa monia kestävyyskasvatuksen tavoitteita mutta ajatella silti oman kestävyysosaamisensa olevan heikkoa. Taidekasvatus voi parhaimmillaan voimaannuttaa, kehittää vuo-

rovaikutus- ja tunnetaitoja, avata uusia näkökulmia ja olla väline myös yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen. Kaikki taide ei kuitenkaan automaattisesti kyseenalaista vallitsevia normeja (Foster 2021, 40), ja opettajan olisi hyvä olla tietoinen opetuksensa sisällön ja työtapojen taustalla vaikuttavista arvoista sekä yhteiskunnan vallitsevista arvoista (esim. Wahlström 1993, 111; Värrin 2018, 16).

Kuten Østergaard (2019) toteaa, musiikilliset taidot voi nähdä itseisarvoisina ja sellaisinaan tärkeinä. On kuitenkin tärkeää, että musiikinopettaja pystyy perustelemaan oman oppiaineensa yhteiskunnallista merkitystä. Jos Värrin (2018) näkemys tehokkuutta ja edistystä tavoittelevasta yhteiskunnasta pitää paikkansa, tulee myös taidekasvatusta pystyä tarvittaessa perustelemaan sen hyötynäkökulmasta.

Musiikin ja kestävän tulevaisuuden taitojen yhteyksiä on viime vuosina tutkittu kasvavissa määrin, mutta musiikkikasvatuksen opettajankoulutuksessa kestävyyskasvatusta on käsitelty toistaiseksi vähän. Aiheen tutkimisessa minua motivoikin sen pohtiminen, miten voimme musiikkikasvattajina tukea nuorten kasvamista ja hyvinvointia tässä ajassa ja sen nopeissa muutoksissa. Tämän tutkimuksen tuloksista voi havaita, että monet kestävästä elämäntapaa edistävät tavoitteet toteutuvat luontevasti musiikinopetuksessa. Toisaalta tulosten perusteella jotkin, kenties radikaalimmin vallitsevia yhteiskunnallisia normeja kyseenalaistavat ajatukset jäävät taka-alalle niin opetussuunnitelman perusteissa kuin haastateltujen musiikinopettajien vastauksissakin. Tulokset antavat myös viitteitä siitä, millaiset asiat voivat hankaloittaa kestävästä elämäntavan edistämistä lukiossa musiikinopettajan näkökulmasta.

Tämän tutkielman aineisto kerättiin joulukuussa 2021 ja tammikuussa 2022, juuri ennen Venäjän hyökkäyssodan alkamista Ukrainassa. Haastattelujen aikaan koronapandemia oli edelleen käynnissä, mutta esimerkiksi sodasta Euroopassa ja energiakriisistä ei ollut vielä tietoa. Suomessa keväällä 2023 valittu oikeistohallitus ja saman kesän lämpöaallot Euroopassa vaikuttavat tutkielman julkaisuhetkellä. Globaali ja paikallinen oikeudenmukaisuus, yhdenvertaisuus ja ympäristön suojeleminen tulevat kenties aina olemaan ajankohtaisia teemoja yhteiskunnassa ja kasvatuksessa. Tällä hetkellä mielenterveysoireiden, ahdistuksen ja yksinäisyyden vastalääkkeeksi tarvitaan taatusti yhteisöllisyyttä, hyvinvointitaitoja, elämyksiä ja lepoa, joita musiikkikasvatus voi parhaimmillaan tarjota.

2 Kestävyys ja ekososiaalisuus

Tämän tutkielman teoreettinen viitekehys koostuu filosofian ja kasvatustieteen kirjallisuudesta, joissa keskiössä on nykyistä kestävämmän elämäntavan tavoittelu ja sitä kohti kasvattaminen. Luvussa 2 tarkastellaan kestävä elämän periaatteita ja kasvatuksen taustalla olevia sivistyskäsitteitä sekä vallitsevaa maailmankuvaamme. Luvussa 3 eritellään kestävyyskasvatuksen tavoitteita lukion musiikinopetuksen näkökulmasta.

Kestävyys on monialainen, monitieteinen ja arvolatautunut teema, jonka tavoitteista ja sisällöistä on useita eri näkökulmia, eikä siihen liittyviin kysymyksiin ole helppo löytää yhtä oikeaa ratkaisua. Niinpä kasvatuksessakin pyritään ymmärtämään kestävyteen liittyviä ongelmia ja löytämään niihin ratkaisuvaihtoehtoja yhteistyössä eri tahojen kanssa. (Rohweder 2008, 28–29.) Tämän tutkielman teoreettisen viitekehysten tarkoituksena ei ole määritellä kestävyttä ja kestävyyskasvatusta aukottomasti vaan ennen kaikkea taustoitaa haastatteluaineistosta nousevia teemoja.

Kasvatuksella, joka pyrkii edistämään kestävä elämää, on useita nimiä, kuten ilmasto- kasvatusta, ympäristökasvatusta, kestävä kehityksen kasvatusta, kestävyyskasvatusta tai ympäristö- ja kestävyyskasvatusta. Samaa nimeä kantava kasvatussuuntaus voi sisältää eri tulkintojen mukaan erilaisia tavoitteita. Esimerkiksi kestävä kehityksen kasvatusta on kritisoitu liian ihmiskeskeisestä näkökulmasta ja ympäristökasvatusta taas liiallisesta ekologisen kestävyden korostamisesta (Cantell ym. 2020, 15.) Tutkija voi valita tutkimuksessa käyttämänsä käsitteet tutkimuksensa kontekstin mukaan (Aarnio-Linnavuori 2018, 19). Tähän tutkielmaan on valittu käytettäväksi termiksi kestävyyskasvatusta. Termi ei nähdäkseni erityisesti korosta mitään tiettyä kestävyden ulottuvuutta, ja tarkoitukseni onkin käsittää kestävyys mahdollisimman laajasti aineistoa tulkitessa. Hyödynnän kuitenkin teoreettisessa viitekehyksessä kirjallisuutta edellä mainituista, hieman toisistaan eroavista kasvatussuuntauksista.

Alaluvussa 2.1 avataan kestävä kehityksen käsitteen lähtökohdat. Alaluvussa 2.2 esitellään ekososiaalinen sivistys, joka on viime vuosina suomalaisessa kasvatustieteessä vahvistunut filosofinen suuntaus. Alaluvussa 2.3 pyritään tarkastelemaan kestävyttä ihmisen ja luonnon sekä ihmisten välisten valtasuhteiden näkökulmasta.

2.1 Kestävä kehitys

Kestävän kehityksen taustalla on YK:n Ympäristön ja kehityksen maailmankomission vuonna 1987 julkaisema raportti, jota kutsutaan Brundtlandin raportiksi. Raportin määritelmän mukaan kestävä kehitys ”tydyttää nykyhetken tarpeet ilman, että vaarannetaan tulevien sukupolvien mahdollisuutta tyydyttää omat tarpeensa” (World Commission on Environment and Development, 1).

Maailmanpankki muotoili 1990-luvulla kestävä kehityksen ajatuksen niin, että ihmiskunnalla on tietty määrä vaurautta, joka koostuu neljästä erilaisesta pääoman muodosta (Serageldin & Steer 1994, 30). Tavoitteena on säilyttää tulevaisuuden ihmisten yhtäläiset mahdollisuudet hyvinvointiin, jolloin käytettävissä olevan pääomavaraston tulisi säilyä vähintään yhtä suurena kuin se nykyään on. Pääoman lajeja voidaan ajatusten mukaan tarvittaessa korvata jollakin toisella. Koska kaikki pääoman lajit eivät ole mitattavissa, haasteena on päättää, missä määrin esimerkiksi luontopääomaa (kuten öljyä) voidaan kuluttaa vaikkapa koulutuksen lisäämiseksi. (emt. 31.) ”Heikolla kestävyydellä” tarkoitetaan ajatusta, jonka mukaan niin sanottua luontopääomaa voidaan vähentää ja korvata taloudellisella pääomalla. ”Vahva kestävyys” taas on nykyään yhä yleisempi ajattelutapa, jonka mukaan luontopääoma ei ole suoraan korvattavissa, vaan kaiken toimintamme täytyy tapahtua ekologisten reunaehtojen sisällä. (Schönach ym. 2022, 49.)

Serageldinin ja Steerin (1994) mukaan kestävä kehitys huomioi erityisesti kaksi riistettyä ryhmää: nykypäivän köyhässä asemassa olevat ihmiset sekä tulevat sukupolvet. Kestävä kehitys pyrkii edistämään ihmisten oikeutta terveyteen, koulutukseen ja osallisuuteen yhteiskunnassa. (Serageldin & Steer 1994, 30.) Kestävyteen pyrkiminen säätelee toimintaa esimerkiksi karsimalla ympäristöä kuormittavien raaka-aineiden käyttöä. Kestävyiden päämäärät kannustavat myös etsimään ja luomaan vaihtoehtoisia toimintatapoja nykyisille käytänteille. (Parker 2012, 2–3.) Klahr (2012) toteaa, että kestävyys ei ole tavoite, joka voitaisiin joskus lopullisesti saavuttaa, vaan jatkuva arvioinnin ja soveltamisen prosessi. Ihmiset kuormittavat maapalloa väistämättä, mutta kestävät päätökset ovat kompromisseja, joilla pyritään hidastamaan elinympäristöllemme koituvaa vahinkoa. (Klahr 2012, 20.)

Kestävän kehityksen nähdään koostuvan ekologisesta, sosiaalisesta ja taloudellisesta ulottuvuudesta (Schönach ym. 2022, 52). Ekologinen kestävyys on pyrkimystä ympäris-

tönsuojeluun: luonnonvaroja ei kuluteta yli maapallon ekosysteemien kantokyvyn, huolehditaan eliölajien monimuotoisuudesta, ehkäistään ilmastonmuutosta ja metsien katoamista sekä ympäristön saastuttamista (Mitlin 1992, 117–118). Taloudellinen kasvu ”sopeutetaan luonnon asettamiin reunaehtoihin”, ja luonnon monimuotoisuutta pyritään säilyttämään (Malaska ym. 1994).

Sosiaalinen kestävyys eli toimiva yhteiskunta nähdään edellytyksenä sille, että muita kestävyiden ulottuvuuksia voidaan kehittää asianmukaisesti (Serageldin & Steer 1994, 31). Sosiaalisen kestävyiden piiriin luetaan fyysiset perustarpeet kuten asuminen, ruoka, vesi ja terveys, sekä mm. sosiaalinen oikeudenmukaisuus, tasa-arvo, koulutus, rauha ja vaikuttamismahdollisuudet (Schönach ym. 2022, 54). Usein sosiaalinen kestävyys jaetaan kahteen osa-alueeseen: sosiaaliseen ja kulttuuriseen (Wolff ym. 2017, 2). Suomessa kestävä kehityksen määritelmää pohtinut työryhmä tunnisti kestävydestä ympäristötaloudellisen, yhteiskunnallisen sekä kulttuurisen ulottuvuuden (Malaska ym. 1994). Perusopetuksen opetussuunnitelmassa kestävyiden osa-alueiksi nimetään niin ikään taloudellinen, ekologinen, sosiaalinen ja kulttuurinen kestävyys (POPS 2014, 16).

Kulttuuriseen kestävyteen liittyviksi teemoiksi luetaan usein esimerkiksi alkuperäiskansojen oikeudet, kulttuurien välinen vuoropuhelu sekä kulttuuriperintö ja kulttuurin monimuotoisuus (Laine 2019, 24). Kulttuurinen kestävyys on eettisen kasvun ja vastuullisuuden vahvistumista sekä toisaalta yksilön vapauden ja ihmisoikeuksien toteutumista (Malaska ym. 1994). Kulttuurina nähdään myös ihmisten toimintatavat kuten kulutuskäyttäytyminen ja vastuulliset valinnat. Kulttuurien kohdatessa ja muuttuessa tarvitaan ymmärrystä sekä omasta että toisten kulttuureista (Soini 2013, 16.) Kestävien ratkaisujen onnistumisessa on keskeistä ymmärtää paikallisia toimintatapoja ja luontosuhdetta (Soini 2013, 15). Kestävää kehitystä pyritään toteuttamaan paikallisesti mutta huomioiden myös toiminnan globaalit vaikutukset. Paikalliset toimintatavat ja tiedot auttavat parhaiten huomioimaan ympäristön ja ihmisten tarpeet, ja paikallinen toiminta edistää yhteisöllisyyttä ja ihmisten osallistumista päätöksentekoon. (Soini 2013, 22.)

Hyvällä, inhimilliset perustarpeet tyydyttävällä elämällä on myös taloudellisia edellytyksiä (Miettinen 2016, 69; Salonen & Bardy 2015, 11). Taloustieteessä on kuitenkin erilaisia näkemyksiä siitä, millainen talous on kestävä kehitystä edistävää (Schönach ym. 2022, 49). Kestävän kehityksen tutkijoiden keskuudessa on kiistelty siitä, onko kestävä kehitys yhteensopimaton tavoite talouskasvun kanssa vai onko talouskasvu edellytys kes-

tävälle kehitykselle (Mitlin 1992, 118). Poliittisessa päätöksenteossa taloudellinen kestävyys on usein priorisoitu ohi muiden kestävä kehityksen ulottuvuuksien (Schönach ym. 2022, 52). Ekososiaalisesti kestäviä (ks. luku 2.2) taloudellisia ratkaisuja edustavat palvelutalous, kiertotalous, paikallistalous sekä reaalihintatalous (Salonen & Bardy 2015, 11).

Ekologinen ja sosiaalinen kestävyys ovat siis ehtoja ihmisoikeuksien toteutumiselle ja kestävä elämälle, mutta voisi sanoa, että kestävyyttä edistävä toimintamme on kulttuurista kestävyyttä. Värri (2018) toteaa, että tuhoisaan elämäntapaan voidaan tehdä muutos purkamalla kulttuurisia uskomuksiamme (Värri 2018, 116). Kulttuurisen kestävyuden voi ajatella olevan ehto myös kestävyuden toteutumiselle koulussa, sillä kestävyuden tavoittelu on koko koulukulttuurin uudistamista (Laine 2016, 65). Lukion opetussuunnitelman perusteissa mainitaan useaan kertaan, että lukiossa opetus ja toimintakulttuuri ohjaavat opiskelijoita omaksumaan kestävä elämäntavan ja toimimaan sen edistämiseksi (ks. esim. LOPS 2019, 16–17; emt. 22; emt. 60; emt. 58).

2.1.1 Kestävän kehityksen kritiikkiä

Kestävyden tavoittelun taustalla ovat arvot. Ihmisten erilaiset arvot kohtaavat neuvotte- luissa kehityksen tavoitteista ja kestävyden ulottuvuuksien tärkeysjärjestyksistä eri ti- lanteissa. Kestävyden tavoitteet voivat olla keskenään ristiriitaisia. On myös tärkeää ky- syä, kenen ehdoilla päätöksiä tehdään ja kenellä on mahdollisuus osallistua itseään kos- kevista asioista päättämiseen. (Soini 2013, 18.)

Brundtland-raportin tekijöiden on kritisoitu määrittelevän kestävä kehityksen käsitteen kapitalistisen järjestelmän näkökulmasta, ja raportin nähdään tukevan uskoa loputtomaan taloudelliseen ja teknologiseen kasvuun. Tämä ei monien tutkijoiden mukaan vastaa kes- tävä tulevaisuuden filosofiaa tai käytännön tavoitteita. (Hunter ym. 2018, 16; Wolff ym. 2017, 2.) Termiä on pidetty epämääräisenä, sillä ”kestävyyden” varjolla voidaan perus- tella monenlaisia ja keskenään päinvastaisiakin toimintatapoja (Soini 2013, 14).

Sanaan ”kehitys” on liittynyt oletus asioiden tasaisen lineaarisesta edistymisestä tieteen ja teknologian voimalla. Ympäristön tilaan liittyvät ennusteet, luonnonkatastrofit ja ihmi- sen toiminnan vaikutukset osoittavat kuitenkin, että muutokset voivat olla vaikeasti en- nakoitavia, äkillisiä tai kiihtyviä. Talouskasvun kuvaamisesta tuttu tasaisesti etenevä jana ei sovi tähän todellisuuteen, jossa kaikki toimintamme on luontoon yhteydessä ja siitä

riippuvaista. (Piispa 1994, 16.) Sustainable development -termin sijaan monet tutkijat käyttävätkin esimerkiksi termiä sustainability (Wolff ym. 2017, 2).

Tässä tutkielmassa tarkoitan käsitteellä ”kestävyys” edellä kuvattua ekologisen, sosiaalisen ja kulttuurisen oikeudenmukaisuuden tavoittelemista arvojen ja toiminnan tasolla sekä ekososiaalisen sivistyksen mukaista toimintaa. Kestävyyskasvatuksella tarkoitan kasvatusta, joka pyrkii vahvistamaan ymmärrystä kestävyydestä ja ekososiaalista sivistystä sekä rohkaisemaan niiden mukaiseen elämään.

2.2 Ekososiaalinen sivistys

Ekososiaalinen sivistys on ymmärrystä maapallon rajallisista luonnonvaroista ja pyrkimystä elää merkityksellistä elämää riistämättä toisilta ihmisiltä ja luonnolta (Salonen & Bardy 2015, 12). Ekososiaalinen sivistys asettaa kestävyuden ulottuvuudet tärkeysjärjestykseen: ekologinen kestävyys on tärkein edellytys kaikelle toiminnallemme ja mahdollistaa toiseksi tärkeimmän eli sosiaalisen hyvinvoinnin. Talousjärjestelmämme tulisi perustaa ekososiaalisesti kestäväälle pohjalle. (Salonen & Bardy 2015, 6.)

2.2.1 Sivistys ekologisten kriisien ajassa

Kansalaisten sivistyneisyyttä pidetään tärkeänä toimivalle demokratialle, ja kasvatuksen arvopohjan perustana on demokratia ja sivistys (LOPS 2019, 16; Värrä 2007, 71). Sivistyksestä on kuitenkin ollut eri aikoina monenlaisia ideologisia näkemyksiä, ja sivistyksestä puhuessaan jokainen ihminen ja poliittinen taho ilmaisee omia arvostuksiaan ja ihanteitaan (Isopahkala-Bouret 2020, 4; Miettinen 2016, 58; Moilanen ym. 2021, 28). Yleisesti jaetun näkemyksen mukaan sivistys on laaja-alaista perehtyneisyyttä asioihin sekä avarakatseisuutta (Isopahkala-Bouret 2020, 4; LOPS 2019, 16). Sivistys auttaa kansalaisia olemaan yhteiskunnassa aktiivisia ja kriittisiä toimijoita sekä laajentamaan demokratiaa instituutioissa. Kasvatuksessa vahvistetaan valmiuksia demokraattiseen toimintaan opettamalla erilaisuuden sietokykyä ja erilaisten ihmisten kanssa toimeen tulemistä. (Moilanen ym. 2021, 40.)

Lukion opetussuunnitelman perusteissa sivistyksen pohjana on tietoon perustuva harjoittelu, eettinen pohdinta ja myötätunto. Lukio-opetuksessa kasvatetaan ymmärtämään kestävä elämäntavan välttämättömyys sekä kannustetaan vastuulliseen toimijuuteen.

(LOPS 2019, 16–17.) Sivistynyt ihminen pyrkii edistämään yhteistä hyvää maailmassa (emt., 17; Isopahkala-Bouret 2020, 4).

Ekososiaalinen sivistyksen perustana on ymmärrys siitä, että maapallon materiaaliset resurssit ovat rajalliset ja että ylikuluttaminen on kestäväntöntä (Salonen & Bardy 2015, 12). Kestävämmän elämäntavan omaksuaksemme meidän täytyy ensin ymmärtää ihmiskunnan aiheuttama monimutkainen kriisi ja sen jälkeen pyrkiä toimimaan toisin (Foster 2017, 37). Ekologiset, sosiaaliset ja taloudelliset ilmiöt ovat yhteenkietoutuneita ja erilaisissa riippuvuussuhteissa keskenään. Ekososiaalinen sivistys on kestävyysliittävien syy-seuraussuhteiden oppimista ja todellisuuden hahmottamista kokonaisvaltaisesti eri näkökulmista. Monimutkaisten ongelmien ratkaisut edellyttävät systeemisten kokonaisuusien hahmottamista. (Salonen & Bardy 2015, 7–8; Iso-Pahkala-Bouret 2020, 5.)

Kapitalistinen talousajattelu on läpäissyt koko yhteiskunnan (Värri 2007, 71). Talouskasvuun perustuvaa sivilisaatiota on kritisoitu jo 1800-luvulla, mistä huolimatta kasvu ja kulutus on yhä kiihtynyt (Schönach ym. 2022, 47). Hallitseva markkinatalouden sivistyskäsitys priorisoi lyhyen aikavälin talouskasvua ekologisen ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden kustannuksella (Salonen & Bardy 2015, 6). Luonnonvarojen oikeudenmukaiseen jakamiseen liittyvistä kiistoista on myös globaalisti syntynyt väkivaltaisia konflikteja ja sotia (Schönach ym. 2022, 48). Sivistyksestä puhuttaessa on historian aikana myös eroteltu ihmisiä esimerkiksi luokan ja koulutustason perusteella (Isopahkala-Bouret 2020, 4). Sivistyskäsityksen on nykypäivänä huomioitava erityisesti ihmisten välinen solidaarisuus, elämäntapamme ekologinen kestävyys sekä nationalismien ja monikulttuurisuuden väliset jännitteet (Miettinen 2016, 70).

Ekososiaalisen sivistyskäsityksen mukaan ekologinen kestävyys on välttämätön perusta muille kestävyysmuodoille. Siksi myös poliittisessa päätöksenteossa ja elämäntavassamme tulisi priorisoida maapallon ekologinen kantokyky, sen jälkeen ihmisoikeuksien puolustaminen ja edelläänmainittujen varassa tavoitella vakaata taloutta. (Salonen & Bardy 2015, 6.) Ekososiaalisen sivistyksen uskotaan vähentävän sekä maapallolle kestäväntöntä kulutusta että ihmisten välistä eriarvoisuutta (Salonen & Bardy 2015, 10).

Kasvatuksen kuuluu vahvistaa kokemusta oman olemassaolon arvokkuudesta (Värri 2018, 119; Uusikylä 2006, 47). Tämän kokemuksen kautta opitaan oikeudenmukaisuuden ja elämän kunnioittamisen periaatteita. Vain oman arvokkuutensa tunnistava ihminen voi oppia arvostamaan myös muita ja ottamaan vastuuta maailmasta. (Värri 2018, 119.) Myös

ekososiaalisen sivistyksen pohjana on ihmisen kyky arvostaa itseään. Materiaalisen mielihyvän tilalle ekososiaalisesti sivistynyt ihminen etsii aineetonta mielihyvää ja merkityksellisyttä (Salonen & Bardy 2015, 12). Kestävän elämän ei ajatella tulevan uhrautumisen ja kärsimyksen kautta, vaan ekososiaalisesti sivistynyt ihminen saa mielihyvää ja merkityksellisuuden kokemusta esimerkiksi kuluttaessaan sellaista energiaa tai tuotteita, jotka ovat hyväksi sekä yksilölle että ympäristölle eivätkä ole yhteydessä ihmisoikeusrikkomuksiin (Salonen & Bardy 2015, 11–12).

Ekososiaalisen sivistyksen keskeisiä hyveitä ovat vastuullisuus, kohtuullisuus ja ihmistenvälisyys.

2.2.2 Vastuullisuus, kohtuullisuus ja ihmistenvälisyys

Ekososiaalisen sivistyksen moraalikäsitteen mukaan meidän tulee kantaa vastuuta myös tulevien sukupolvien ihmisoikeuksista ja edellytyksistä hyvään elämään. Huolenpidon piirimme tulee ulottua omia lähimpiä yhteisöjämme laajemmalle, sillä globaali talous tekee meistä väistämättä toisistamme riippuvaisia maailmankansalaisia. Käytämme Suomessa monia ihmisten muualla maailmassa valmistamia tuotteita. Usein hyödyimme näistä tuotteista, joiden valmistajien ihmisoikeudet eivät välttämättä toteudu. (Salonen & Bardy 2015, 8).

Materiaalisen vaurauden tavoittelu ja kuluttaminen eivät välttämättä lisää koettua hyvinvointia sen jälkeen, kun ihmisen materiaaliset perustarpeet on tyydytetty. ”Materiaalista ylivaaurautta” tavoittelevien ihmisten on havaittu kokevan runsaasti muun muassa stressiä, yksinäisyyttä, tyytymättömyyttä ja masentuneisuutta. (Salonen & Bardy 2015, 9.) Köyhyyden voi nähdä olevan myös jotain muuta kuin materiaalista niukkuutta: yksinäisyyttä ja yhteydetttömyyttä, heikkoja mahdollisuuksia sosiaaliseen ja henkiseen kasvuun (Piispa 1994, 17).

Ihmisillä voidaan nähdä olevan jossain määrin yhteisiä universaaleja perustarpeita, kuten riittävän hyvä terveydentila, ravinto ja asumisen taso (Piispa 1994, 19). Kohtuullisuutta tavoitellessa onkin tärkeää erottaa toisistaan tarpeet ja halut. Haluihin perustuvaa toimintaamme voidaan tarkastella kriittisesti. (Salonen & Bardy 2015, 9.) Pulkin (2010, 51) mukaan valtion tulee kasvattaa kansalaisia hyveelliseen elämään, jossa ei tavoitella soke-

asti omaa etua halujen pohjalta. Vapaus rajattomasta voitontavoittelusta, himoista, riittämättömyydestä ja kuluttamisesta voi auttaa meitä löytämään tyytyväisyyden elämään (Pulkki 2010, 51; Salonen & Bardy 2015, 9).

Sivistynyt ihminen tiedostaa oman vastuunsa suhteessa toisiin ja voi muuttaa suhdettaan haluun. Ihminen voi jalostaa haluunsa niin, että hän tavoittelee rikkaita, kenties hitaammin saavutettavia mielihyvän kokemuksia, ja pystyy parhaimmillaan tuntemaan velvollisuudentunnon lisäksi kiitollisuutta ja mielenrauhaa muuttaessaan suhdettaan nautintoon kestävämmäksi. (Värri 2018, 126.) Kulutuksen ja elämäntapojen painopisteen on muututtava niin, että materiaalisten asioiden omistamisen sijaan tavoitellaan aineettomia palveluja ja mielihyvän lähteitä. Kun ihminen kokee yhteenkuuluvuutta ja osallisuutta, omistamisen tarve vähenee (Salonen & Bardy 2015, 10.) Asioiden tekemiseen uppoutuminen, läsnäolon taidot, mahdollisuudet itseilmaisuun ja näiden mahdollisuuksien tunnistaminen edistävät kokemusta omasta arvokkuudesta (Salonen & Bardy 2015, 9). Taiteiden avulla voidaan syventyä kokemaan, havainnoimaan ja tuntemaan nykyhetkeä täydemmin (Salonen & Bardy 2015, 10).

Oman arvokkuuden kokemus vahvistuu, kun ihmisen sosiaalisia, henkisiä ja kulttuurisia tarpeita tyydytetään. Mahdollisuudet itseilmaisuun, tekemiseen uppoutumiseen ja läsnäoloon sekä omien mahdollisuuksien tunnistaminen voivat tyydyttää henkisiä tarpeita. Sosiaaliset tarpeet tyydyttyvät, kun ihminen saa osallistua erilaisiin yhteisöihin ja tulee niissä hyväksytyksi sellaisena kuin on. (Salonen & Bardy 2015, 9.)

2.3 Ekosentrinen maailmankuva

Ekokriisiin ratkaisuja etsiessään monet tutkijat kyseenalaistavat ihmiskeskeisen maailmankuvan ja uskovat, että meidän tulisi ymmärtää ihmisen olevan osa luontoa. Ihmiskeskeisen maailmankuvan ja uusliberalistisen talousajattelun kritisoiminen on vahvana monessa kestävyiden alan julkaisussa. On kirjoitettu myös ympäristökriisin aiheuttaman kärsimyksen epäoikeudenmukaisesta jakautumisesta sekä siihen liittyvästä rasismista ja kolonialismista.

2.3.1 Luontosuhde

Värriin (2018) mukaan ympäristöä tuhoava elämäntapa ei voi todella muuttua, elleimme kyseenalaista ihmiskeskeisiä uskomuksiamme, joiden mukaan ihminen omistaa muun

luonnon. Ihminen on luontoon kietoutunut ja siitä riippuvainen, ja minkä muistaminen auttaa meitä kohtelemaan ympäristöä eettisemmin. (Värri 2018, 109.)

Fosterin ym. (2022) artikkelissa ihmistenvälisyys laajenee lajienvälisyydeksi. Elämme yhteisöissä, joissa eliölajit elintärkeistä mikrobeista eläimiin ja kasveihin vaikuttavat kasvuumme. Emme ole olemassa autonomisina yksilöinä vaan suhteessa toisiin. Ekososiaalinen osallistuminen on kokonaisvaltaista, kehollista vuorovaikutusta: toimimme maailmassa kognitiivisen, aistisen ja emotionaalisen ymmärryksen varassa. Ekososiaalisessa elämänymmärryksessä ja sen myötä kestävässä elämäntavassa keskeistä on empatia, joka laajenee ihmiskeskeisestä lajienväliseksi. (Foster ym. 2022, 121.) Ihminen voi kokea luonnossa yhteenkuuluvuuden tunnetta, syvää kunnioitusta ja hämmästyä, joilla voi olla yhteys empatian vahvistumiseen. Erityisesti lapsuudessa yhteenkuuluvuuden tunne luonnon kanssa vaikuttaa olevan vahvaa. (Aaltola & Keto 2018, 185.)

Musiikkikasvatuksen kentällä on kirjoitettu moninaisuudesta erityisesti ihmistenvälisen yhdenvertaisuuden, intersektionaalisuuden ja tasa-arvon kannalta. Keskustelun näkökulmaa on alettu laajentaa antroposentrisestä eli ihmiskeskeisestä ekosentriseen eli luontokeskeiseen, muut lajit huomioivaan näkökulmaan. (Bates ym. 2021, 164.) Antroposentrisen ajattelumaailman on nähty vaikuttavan tuhoavalla tavalla niin yhteiskunnassa kuin kasvatuksessakin opettajien toimintatapojen ja opetussuunnitelmien sekä piilo-opetussuunnitelmien taustalla (Bates ym. 2021, 165).

Voidaan kysyä, onko luonnon suojeleminen ylipäätään mahdollista, jos luonnolla ei nähdä olevan hyötyarvon lisäksi itseisarvoa (Piispa 1994, 26). Filosofin Edward O. Wilson on kirjoittanut ”biofiliasta”, elämän ja kaiken elävän rakastamisesta. Hänen mukaansa ihmisellä on synnynnäinen yhteys muihin eläviin organismeihin (Wilson 1993, 31). Alkuperäiskansojen kulttuureista ja maailmankatsomuksesta on todettu löytyvän arvostusta ja rakkautta ympäröivään luontoon, ekosysteemiin ja sen eri eliölajeihin (Foster ym. 2022, 121). Toisaalta esimerkiksi Suomessa esikristillisenä aikana kunnioittamisen lisäksi luonto nähtiin ihmiselle uhkana, jota tuli pyrkiä hallitsemaan (Schönach ym. 2022, 45).

Suomalaisten luontosuhteen on nähty syventyneen 1900-luvun loppupuolella: empaattisuus ja ympäristön mahdollisimman vähäinen kuormitus olivat entistä tärkeämpiä, ja ympäristölainsäädäntö uudistui kansalaisten tuella (Piispa 1994, 34). Kestävyystietoisuus on lisääntynyt myös muusikoiden ja musiikkikasvattajien keskuudessa. Esimerkiksi norsun-

luun ja harvinaisten puulajien käyttöä soittimissa on haluttu välttää jo 1900-luvulla. Musiikin julkaisemisen digitalisoituminen on myös vähentänyt fyysisistä levyistä tai kaseteista syntynyttä roskaa ympäristössä. Maailmalla on myös herätty ehkäisemään vähemmistökielien katoamista ja ymmärretty, että kielen elinvoimaisuus vaikuttaa myös kulttuurin laulujen olemassaolon edellytyksiin. (Hebert 2022, 182.)

Hebert (2022) havainnollistaa yhtäläisyyksiä luonnon monimuotoisuuden sekä musiikkikulttuurien köyhtymisen välillä ja esittää, että kaupallisuus ja voitontavoittelu on molempien taustalla. Monien kulttuurien perinteiset musiikkityylit ovat uhattuina, kun massatuotettu populaarimusiikki valtaa alaa paikallisten muusikoiden työltä ja taiteelta (Hebert 2022, 178–179.) Ympäristön, uhanalaisten lajien ja kulttuurinmuotojen suojeleminen edellyttävät keskenään samantyyppisiä yhteiskunnallisia muutoksia. (emt. 183.)

2.3.2 Ympäristökriisin epäoikeudenmukaisuus

Ilmasto- ja ympäristökriisin haitat eivät kosketa tasaisesti koko maailman väestöä. Voidaan sanoa, että tällä hetkellä ilmastonmuutoksesta kärsivät eniten ne, jotka ovat sen kiihdyttämisestä vähiten vastuussa (Ramanujam 2023, 279). Ympäristötuhoja tarkastellessa kritisoidaan usein kapitalismia, mutta monen tutkijan mukaan kriisien ratkaiseminen edellyttää myös kapitalismiin liittyvien kolonialististen ja rasististen rakenteiden purkamista (emt. 289). Suomessa on huomioitava ilmastonmuutoksen vaikutukset erityisesti saamelaisten kulttuuriin ja elämänmuotoon ja huolehdittava siitä, että ilmastopolitiikkaa tehdessä saamelaisten perus- ja ihmisoikeudet eivät vaarantuisi (Näkkäljärvi ym. 2023, 24).

Monien alkuperäiskansojen elämäntapa on ollut vuosisatojen ajan ekologisesti ja sosiaalisesti kestävä (Guttorm 2022, 38; Martusewicz ym. 2021, 242). Alkuperäiskansoilla on ylisukupolvista ymmärrystä siitä, miten ympäristön muutoksiin sopeudutaan ja miten osana luontoa eletään ja selviydytään. Alkuperäiskansan tieto elää kielessä ja sanoissa, ja kielen elinvoimaa vahvistaa perinteisen elinkeinon harjoittaminen. Vaikka valtioiden kolonisaation ja teknologisen kehityksen myötä saamelaistenkin elintaso on kohentunut, uhaavat lait ja teollisuushankkeet luonnon ja saamelaisen elinkeinon hyvinvointia. (Guttorm 2022, 38; Martusewicz ym. 2021, 243.)

Alkuperäiskansojen arvomaailman ja perinteisen tiedon omaksuminen olisi joidenkin tutkijoiden mukaan hyvä pohja kestäväälle tulevaisuudelle. Oppimalla alkuperäiskansoilta voimme saada takaisin osan siitä kestävyteen liittyvästä viisaudesta, jota meidänkin esivanhemmillamme on ollut. (Guttorm 2022, 39; Martusewicz ym. 2021, 243.) Myös alkuperäiskansojen musiikki on usein ”juurtunut” tiettyyn paikkaan ja sisältää paikallista tietoa ja ymmärrystä kulttuurista (Shevock 2015, 12).

3 Kestävyydenkasvatus ja musiikkikasvatus

Tässä luvussa esittelen kestävyydenkasvatuksen tavoitteita sekä havainnollistan kestävyyden- ja taidekasvatuksen keskeisiä yhtäläisyyksiä. Tarkastelen lukion opetussuunnitelman perusteiden (LOPS 2019) laaja-alaisen osaamisen tavoitteita kestävyyden näkökulmasta. Lopuksi tarkastelen kestävyydenkasvatusta musiikinopettajan näkökulmasta.

3.1 Kestävyydenkasvatus ja taidekasvatus

Kestävyyden- ja taidekasvatuksessa on nähty olevan olemuksellisesti paljon yhteistä (Hunter ym. 2018, 14–15). Monissa taiteita ja kestävyydenkasvatusta yhdistävissä tutkimuksissa konteksti on monitaiteinen (esim. Juntunen & Partti 2022; Hunter ym. 2018; Foster ym. 2022). Rajatusti vain musiikkikasvatukseen liittyviä tutkimuksia on vähemmän, joskin aivan viime vuosina niitä on julkaistu yhä enemmän (mm. Hebert 2022; Reid & Petocz 2022, Torvinen & Välimäki (toim.) 2019; Østergaard 2019; Shevock 2018). Monitaiteinen pedagogiikka voikin tarjota erityisen hyvin oivalluksia maailmasta ja korostaa omalta osaltaan asioiden ja ilmiöiden välisiä yhteyksiä ja riippuvuuksia (Juntunen & Partti 2022, 15). Tässä tutkielmassa monitaiteisuus ei ole keskiössä, sillä aineisto keskittyy musiikin aineenopettajien käsityksiin nimenomaan musiikin oppiaineesta suomalaisessa koulutuksessa. Taustoitin aihetta yleisesti taidekasvatukseen liittyvällä kirjallisuudella ja pyrin tuomaan esiin myös musiikin alan erityispiirteitä.

Kestävyydenkasvatuksessa on perusteltua käsitellä kestävyyttä holistisesti eli kaikki kestävyyden ulottuvuudet huomioiden sekä ottaa huomioon useat eri näkökulmat, joita ilmiöihin liittyy. (Wolff ym. 2017, 2–3.) Kestävyys voi liittyä opetuksen sisältöihin, päämääriin, taustalla oleviin teorioihin, työtapoihin tai näihin kaikkiin (Ylirisku 2021, 21). Hunterin ym. (2018) mukaan taidekasvatuksen ja kestävyydenkasvatuksen integroiminen on mielekästä, sillä taide- ja kestävyydenkasvatus ovat vahvasti monialaisia. Taiteessa huomioidaan monenlaiset osaamisen ja tietämisen tavat. Toiseksi taidekasvatus kehittää yhteistoiminnallista, luovaa ongelmanratkaisua ja toimintaa, mikä on myös kestävyydenkasvatuksen ytimessä. (Hunter ym. 2018, 30.)

Foster ym. (2022) ovat hahmotelleet ekososiaalisen taidekasvatuksen käsitteen. Ekososiaalinen taidekasvatus voi pyrkiä vähentämään irrallisuuden tunnetta ja vahvistamaan ym-

märrystä sekä omakohtaista kokemusta asioiden yhteenkietoutuneisuudesta. Keinoja tämän kokemuksen vahvistamiseen ovat kokonaisvaltainen kehollinen havainnointi, yhdessä tekeminen ja vuorovaikuttaminen niin ympärillä olevien ihmisten kuin muun ekosysteemin kanssa. Olennaista on oppia myös oman toiminnan ja toimimattomuuden vaikutukset ympäristöön ja ympärilläoleviin toimijoihin. (Foster ym. 2022, 127.)

3.1.1 Musiikkikasvatuksen ja kestävyyskasvatuksen kohtaamispisteitä

Visuaalisiin taiteisiin verrattuna musiikkia on yhdistetty selvästi vähemmän kestävyyskasvatukseen, eikä sen potentiaalia ole aina tutkimuksissa huomioitu (Østergaard 2019, 2). Tutkimusnäyttöä musiikki- ja kestävyyskasvatuksen yhdistelmästä on siis toistaiseksi vielä vähän, ja voi olla haastavaa erottaa toisistaan faktoihin perustuvat tulokset ja toiveikkaat väitteet (emt. 14). Musiikki voidaan nähdä kestävyyskasvatuksessa välineenä, jolla voidaan saavuttaa kestävyyskasvatuksen tavoitteita. Musiikilliset taidot tulisi kuitenkin nähdä sellaisenaan tärkeänä osaamisena, jota tulee integroida ja yhdistää muihin aineisiin kestävyyskasvatuksen kokonaisuudessa. (Østergaard 2019, 17.) Musiikin ja ympäristön moninaisuudelle voi nähdä olevan samanlaisia uhkia, minkä vuoksi musiikki- ja kestävyyskasvatus voivat vahvistaa toisiaan (Hebert 2022, 183).

Kulttuurisesti kestävä kasvatus huomioi kulttuurin paikallisella, kansallisella ja globaalilla tasolla. Se tukee oppilaan identiteetin kehittymistä ja suojelee tämän kulttuuristen oikeuksien toteutumista. (Laine 2016, 64.) Lukion musiikinopetuksen opetussuunnitelmissa kulttuurinen kestävyys on huomioitu vahvasti (LOPS 2019, 340).

3.2 Kestävyyskasvatuksen tavoitteet

Eri tutkimuksissa toistuvia kestävyyskasvatuksen tavoitteita ovat kriittisen ajattelun ja systeemisen ajattelun taidot, ymmärrys omien valintojen vaikutuksista ympäristöön, luovan ajattelun ja kuvittelun taidot, toimijuus sekä yhteistoiminnallisuus (Wolff ym. 2017; Hunter ym. 2018; ARIES 2009; Klahr 2012; Suoranta 2005; Hebert 2022; Salonen & Bardy 2015; Rieckmann ym. 2017). Ihmiskeskeistä maailmankuvaa kyseenalaistavissa taidekasvatuksen alan tutkimuksissa nousevat lisäksi esiin hyvinvointi- ja tunnetaitojen sekä kokemuksellinen luontosuhteen vahvistuminen (Østergaard 2019; Shevock 2018; Bates ym. 2021; Foster ym. 2022; Värrä 2007; Ylirisku 2021).

Ekologinen ja sosiaalinen vastuullisuus korreloivat positiivisesti, eli halu pitää huolta muista ihmisistä ja luonnosta kulkevat usein rinnakkain. Jos vastuullisuutta herätellään joko muita ihmisiä tai luontoa kohtaan, se todennäköisesti laajenee myös toisella alueella. (Salonen & Bardy 2015, 8.) Monissa tutkimuksissa tunnustetaan erityisesti luonnon ja alkuperäiskansojen kulttuurin tuhoamisen väliset yhteydet ja pyritään löytämään tapoja parantaa tilannetta kasvatuksen keinoin (Martusewicz ym. 2021; Kallio & Länsman 2018; Bates ym. 2018).

Seuraavissa alaluvuissa avaan kestävyyskasvatuksen keskeisiä tavoitteita. Koulun musiikinopetus on olemuksellisesti yhdessä tekemistä (LOPS 2019, 339), mistä syystä hahmotan edellämainitun yhteistoiminnallisuuden musiikinopetuksen lähtökohtana enkä kasvatuksen tavoitteena. Yhteistoiminnallisuus tukee lähtökohtaisesti kestävyyskasvatusta, sillä ymmärrys suhteestamme elinympäristöön ja maailmaan voi alkaa vuorovaikutuksesta lähellämme olevien ihmisten kanssa (Hunter ym. 2018, 30). On kuitenkin muistettava, että kasvattajan valitsemat menetelmät vaikuttavat siihen, toteutuuko taidekasvatus yksilöllisiä suorituksia vai yhteisöllisyyttä korostavalla tavalla (Foster 2017, 43).

3.2.1 Kriittinen ajattelu ja systeemiajattelu

Kestävyyskasvatukseen kuuluu oman yhteiskuntamme järjestelmien epätasa-arvoisten rakenteiden, valtasuhteiden ja toimintatapojen kriittinen tarkastelu (Wolff ym. 2017, 2; Suoranta 2005, 10). Tavoitteessa on nähtävissä yhteys kriittiseen kasvatustapaan, jossa keskeistä on nykyisten järjestelmien epäkohtien tarkasteleminen ja pyrkiminen kohti oikeudenmukaisempaa ja yhdenvertaisempaa maailmaa (Suoranta 2005, 10). Herbertin (2022) mukaan sekä luonnon että kulttuuriperinnön suojelemisen edistämiseksi kasvatuksessa täytyy rohkaista oppilaita kyseenalaistamaan ja muuttamaan aktiivisesti yhteiskuntaa (Hebert 2022, 180). Musiikkikasvatuksessa esimerkiksi Elliott (2012) pitää tärkeänä eettisyyden, kriittisyyden ja yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen rohkaisemista.

Klahrin (2012) mukaan on tärkeää oppia kriittistä lukutaitoa eli arvioimaan tekstien ja niiden laatijoiden uskottavuutta ajassa, jossa poliittinen keskustelu on polarisoitunutta (Klahr 2012, 25). Kriittinen lukutaito voi auttaa ymmärtämään maailmassa vallitsevia epäkohtia ja johtaa toimintaan tilanteen parantamiseksi. Kriittinen lukija ei ota lukeensa itsestäänselvyytenä vaan pystyy arvioimaan ja kyseenalaistamaan sitä. (Suoranta 2005, 178.)

Koska kestävä tulevaisuus on kompleksinen käsite, myös kasvatuksessa pyritään tukemaan kokonaisuuksien hahmottamisen taitoja. Systeemiteorian mukaan luonnonilmiöt, ihmisyhteisöt ja -yksilöt sekä organisaatiot toimivat järjestelminä, joissa eri osa-alueet vuorovaikuttavat keskenään. Järjestelmien yhden osa-alueen muutokset vaikuttavat myös kokonaisuuteen. (Sahlberg 1998, 89.) Systeemiajattelussa pyritään tunnistamaan systeemien osa-alueiden välisiä yhteyksiä ja keskinäisriippuvuuksia (ARIES 2009, 3; Salonen & Bardy 2015, 10). Oppilaille tuttujen, paikallisten ilmiöiden kytkeminen globaaliin kontekstiin auttaa ymmärtämään syvemmin ja henkilökohtaisemmin asioiden välisiä yhteyksiä (Klahr 2012, 24; Hartikainen 2013, 142).

3.2.2 Luova ajattelu ja kuvittelu

Tulevaisuus voi näyttäytyä ihmiselle epävarmana ja turvattomana, jolloin tarvitaan kykyä kuvitella vastuullisempi ja kestävämpi maailmasuhde. Ekososiaalinen taidekasvatus pyrkii vahvistamaan osallisuuden kokemusta koko ympäristöön ja sen myötä vastuunottoa maailmasta. (Foster ym. 2022, 127.) Paremman tulevaisuuden kuvittelu on taito, jota niin opettajankoulutuksessa kuin koulussakin voi harjoitella. Eettinen ymmärrys auttaa tavoittelemaan ja pitämään arvossa yhteistä hyvää. (Suoranta 2005, 221.) Luova ajattelu linkittyy Lukion opetussuunnitelman perusteissa ekologiseen kuvittelukykyyn eli taitoon nähdä vaihtoehtoisia tulevaisuuksia ja omien valintojen erilaisia vaikutuksia (LOPS 2019, 340). Paremman tulevaisuuden kuvittelussa keskeistä on ihmisen ja taiteen näkeminen ekosentrisemmästä, vähemmän ihmiskeskeisestä perspektiivistä (Hunter ym. 2018, 30).

Taidetta tehdessä otetaan riskejä, inspiroidutaan ja kokeillaan uteliaasti uusia ratkaisuja. Tällainen avoin, luova asenne on tärkeää muutoksen aikaansaamiseksi. (Hunter ym. 2018, 92; Uusikylä 2006, 77.) Taiteen parissa toimiessa käsitellään ja luodaan muutosta. Taiteessa reagoidaan aktiivisesti ympärillä tapahtuviin asioihin, mikä muuttaa taiteen kokijan ja tekijän ymmärrystä maailmasta. (Hunter ym. 2018, 26–27.) Taidekasvatuksesta löytyy voimakkaita tapoja kehittää mielikuvitusta ja saada meidät löytämään tilanteisiin uusia näkökulmia (Juntunen & Partti 2022, 14). Luovuus on itsensä toteuttamista ja tuo itsessään ihmiselle iloa ja tyydytystä (Uusikylä 2006, 77).

Musiikin esittämisellä, säveltämisellä ja kuuntelulla voi nähdä perustavanlaatuisia yhteyksiä kestävyystaitoihin. Musiikin esittäminen on konkreettinen tapa aktiiviseen osallisuuteen. Musiikin luominen, kuten säveltäminen, on luovaa tutkimista ja ilmaisua siitä

millainen maailma on ja millainen se voisi olla. Musiikin ja muiden maailman äänen kuuntelu voi luoda avoimuutta maailman ilmiöiden tarkasteluun ja ymmärtämiseen. (Østergaard 2019, 13.)

3.2.3 Hyvinvointi- ja tunnetaidot

Pihkala ym. (2020) puhuvat ”ilmastotunteista”, joita niin lapsilla, nuorilla kuin aikuisillakin voi olla monenlaisia. Kaikenlaisten tunteiden tunnistaminen, sanoittaminen ja oikeuttaminen helpottaa niiden hallintaa ja luo mahdollisuuksia merkityksellisille keskusteluille ja muutoksille. (Pihkala ym. 2020, 162.) Omien tunteiden tunnistamisen lisäksi on tärkeää kuunnella ympärillä olevien ihmisten tunnekokemuksia ja tukea heitä (Pihkala 2017, 251). Taidekasvatuksessa voi kohdata kehollisen vuorovaikutuksen ja leikillisen lähestymistavan kautta erilaisia tunteita ilman, että niitä tarvitsee välttämättä sanallistaa. Taidepedagogisten työkalujen avulla voi tarkastella kriittisesti myös esimerkiksi omia ennakkoluulojaan, asenteitaan, arvojaan ja etuoikeuksiaan. (Juntunen & Partti 2022, 15.)

Rikkaat kokemukset arjessa lisäävät hyvinvointia ja vähentävät tarvetta materiaalisen mielihyvän tavoitteluun. Musiikki tarjoaa aineettomana taidemuotona ekososiaalista sivistystä tukevaa henkistä hyvinvointia, ja musisoimisen yhteisöllisyys täyttää sosiaalisia tarpeita. (Salonen & Bardy 2015, 10.) Musiikilla voi olla voimakkaita myönteisiä tunnevaikutuksia mielialaan ja tunteiden säätelyyn. Musiikki viihdyttää ja tarjoaa elämyksiä, palauttaa energiaa ja auttaa purkamaan esimerkiksi vihaa, lohduttaa yksinäisyydessä ja auttaa käsittelemään ristiriitaisia tunnekokemuksia tai unohtamaan murheet. (Saarikallio 2011, 226–227.)

Monen nuoren elämässä musiikki on tärkeässä roolissa, ja nuoret kuluttavat paljon erityisesti populaarimusiikkia. Musiikki koskettaa voimakkaasti tunteitamme niin fysiologisella kuin kognitiivisella tasolla ja voi olla erityisen tärkeää nuoren nopeasti vaihtelevassa tunne-elämässä. (Saarikallio 2011, 222.) Musiikki on nuorelle keino reflektoida itselleen tärkeitä asioita, rakentaa omaa identiteettiään ja ilmaista turvallisesti esimerkiksi tunteitaan tai arvojaan (emt. 224). Musiikki luo yhteenkuuluvuudentunnetta ja toisaalta auttaa nuorta itsenäistymään ja luomaan oman tilansa (emt. 226).

3.2.4 Toivo ja toimijuus

Ilmastoasioihin liittyvillä asenteilla, tunteilla ja ympäristöystävällisellä toiminnalla on Nuorisobarometrin mukaan vahva yhteys (Hirvilammi ym. 2022, 183). Tunteet ovat pohja toiminnasta kumpuavalle rakentavalle toivolle (Ojala 2016, 51). Ilman toivoa ei ole toimintakykyä tai mielekästä elämää (Värri 2018, 116). Empatiakyky auttaa meitä näkemään maailmassa, muissa ihmisissä ja elävissä hyviä, iloisia ja myönteisiä asioita. Tämä lisää optimismia ja voi antaa toivoa. (Aaltola & Keto 2018, 190.) Yhdessä muiden kanssa toimiminen voi antaa energiaa, toivoa ja luovuutta muutoksen tavoitteluun (Hunter ym. 2018, 86).

Zeyerin ja Kelseyn (2013) tutkimus on esimerkki toivon ja toimijuuden kokemusten puuttumisesta. Sveitsiläisten nuorten suhtautumisessa ympäristökriisiin nähtiin olevan yhteneväisyyksiä masennusoireiden kanssa. Haastatelluilla nuorilla oli tulevaisuudesta ankea ja pessimistinen kuva, ja he kokivat syyllisyyttä sekä tunnetta hallinnan puutteesta. (Zeyer & Kelsey 2013, 5.) Nuorten käsityksen mukaan useimmat ihmiset olivat apaattisia ja haluttomia osallistumaan ympäristöaktivismiin, mistä syystä he ajattelivat omalla kohdallaankin aktivistisen toiminnan olevan hyödytöntä tai jopa ajanhukkaa. ”Toisia” välinpitämättömiä ja passiivisia tahoja olivat nuorten mukaan esimerkiksi piittaamattomat ihmiset, yritykset tai toiset, suuremmat valtiot (Zeyer & Kelsey 2013, 13–14).

Kokemus siitä, että voi vaikuttaa elämänsä stressitekijöihin, on osa nuoruuden ikävaiheen myönteistä kehitystä (Saarikallio 2011, 221). Omaehtoinen musiikin harrastaminen tarjoaa kokemuksia itsehallinnasta eli siitä, että ihminen voi vaikuttaa omaan toimintaansa, ympäristöönsä, kokemuksiinsa ja tunteisiinsa. Musiikkiin liittyvät taidot ja tiedot tuovat myös oppimisen ja onnistumisen kokemuksia. (Saarikallio 2011, 225.)

3.2.5 Luontosuhteen vahvistuminen

Kuten luvussa 2.3.1 todettiin, moni tutkija ajattelee, että käsityksen ihmisestä muun luonnon omistajana on muututtava kestäväen elämäntavan saavuttamiseksi (esim. Värri 2018, 109). Viime vuosikymmenten ja vuosien aikana tutkimuksista on saatu viitteitä siitä, että nuoret ovat vieraantuneempia ja enemmän irrallaan luonnosta kuin aiemmin. Jotta voisi suojella luontoa, siihen on oltava välittävä suhde. (Østergaard 2019, 4.)

Taiteet voivat auttaa maailmankuvamme muuttamisessa tekemällä näkyväksi sitä riippuvuussuhteiden verkostoa, jossa elämme ja jossa emme voi koskaan täysin hallita (Foster

2017, 44). Nykytaide kyseenalaistaa järkipäistä ajattelua, mielen ja ruumiin erottelua ja yksilökeskeisyyttä korostavan ihmiskäsityksen. Taidetta tehdään aistinvaraisesti, ja se pyrkii tarjoamaan taiteen kokijalle rationaalisen tiedon sijaan kokemuksia, jotka voivat haastaa ja herätellä pohtimaan omaa minuutta ja suhdetta ympäröivään maailmaan (Foster 2017, 41).

Musiikki keskittyy kuuloaistiin, joka on yhtenä viidestä aistista keskeinen väylämme hahmottaa maailmaa, ja siksi musiikinopetus on kestävyuden tavoittelussa keskeinen tekijä (Shevock 2018, 5; Østergaard 2019, 4). Musiikkikasvatus voi tarjota merkityksellisiä oivalluksia ympäristökriiseihin ääniympäristön kokemisen ja ekologisten ilmiöiden merkityksellistämisen kautta (Shevock 2015, 15). Shevock väittää myös, että ihmisten lisäksi muutkin eläinlajit, kasvit ja luonnon prosessit tuottavat musiikkia. Sen lisäksi, että ihmisten tulee arvostaa eri kulttuurien musiikkeja, tulee meidän ymmärtää, että myös muut lajit musisoivat omilla ehdoillaan, ja oppia niiltä. (Shevock 2018, 6.) Musiikillisen toiminnan voi ajatella olevan vuorovaikutusta tai yhteistyötä ympäristön ja sen organismien kanssa, jolloin emme varsinaisesti luo musiikkia vaan vain vaikutamme siihen osana luontoa (Bates ym. 2021, 165).

3.3 Kestävyyskasvatus Lukion opetussuunnitelman perusteissa

Lukion yleissivistyksen tavoitteena on, että opiskelijat pystyvät kriittiseen ja itsenäiseen ajatteluun sekä osaavat toimia vastuullisesti, myötätuntoisesti ja yhteisöllisesti (LOPS 2019, 16). Lukion toimintakulttuurin tulisi tukea yhteisöllisyyttä ja edistää kestävästä tulevaisuudesta (LOPS 2019, 20). Lukiossa halutaan edistää osallisuutta, johon kuuluu muun muassa osallistuminen yhteiseen päätöksentekoon sekä vastuullisesti toimiminen yhteiskunnassa ja yhteisöissä (LOPS 2019, 21).

Lukiokoulutus pyrkii vahvistamaan opiskelijan hyvinvointia ja antamaan valmiuksia sen ylläpitämiseen (LOPS 2019, 21). Hyvinvointia lisääviksi asioiksi nimetään liikunta, lepo sekä ruokailu ja hyvinvointitavoitteiksi mielen hyvinvointi, yhteisöllisyys ja turvallinen ilmapiiri. Opiskelijan toivotaan tunnistavan ainutlaatuisuutensa, oppivan luomaan ihmissuhteita ja arvostamaan itseään ja muita. Vastuullinen suhtautuminen ympäristöön yhdistetään opetussuunnitelman perusteissa oppilaitoksen ilmapiiriin kiireettömyyteen ja tur-

vallisuuteen. Yhteisön vuorovaikutuksen tulisi olla avointa, välittävää ja toisia arvostavaa. Lukion toimintakulttuurissa tärkeää ovat myös yhdenvertaisuus ja tasa-arvo sekä kulttuurinen moninaisuus (LOPS 2019, 22).

Ekososiaalinen sivistys mainitaan Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (POPS 2014, 16). Käsite näyttää kadonneen Lukion opetussuunnitelman perusteissa, jonka aiemmassa versiossa käsite vielä esiintyi (ks. LOPS 2015). Ekososiaalisen sivistyksen arvoja on kuitenkin havaittavissa kestävästä elämäntavasta puhuttaessa sekä laaja-alaisen osaamisen tavoitteissa, jotka pyrkivät edistämään esimerkiksi asioiden keskinäisriippuvuuksien ymmärtämistä, eettistä ja aktiivista toimijuutta sekä myötätuntoa ja arvostusta muita ihmisiä sekä ympäristöä kohtaan.

Laaja-alaisen osaamisen keskiössä on ”hyvä, tasapainoinen ja sivistynyt ihminen”, ja hyvän yleissivistyksen lisäksi sen yhtenä tavoitteena on kestävä tulevaisuuden rakentaminen (LOPS 2019, 60). Opiskelijaa tuetaan ymmärtämään ja jäsentämään ilmiöiden keskinäisriippuvuuksia ja laaja-alaisuutta (LOPS 2019, 16). Alaluvussa 3.3.1 esittelen lukio-opintojen laaja-alaisen osaamisen tavoitteet, joiden voi nähdä olevan keskeisiä myös kestävyyskasvatuksessa. Tavoitteiden esittelemisen yhteydessä havainnollistan, miten ne linkittyvät kestävyyskasvatuksen tavoitteisiin (ks. luku 3.2).

3.3.1 Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet

Lukion opetussuunnitelman perusteissa (LOPS 2019) nimetään kuusi laaja-alaisen osaamisen osa-alueita, jotka sisältyvät eri painotuksin kaikkien oppiaineiden opintoihin. Osa-alueet otetaan huomioon oppiaineiden sisällöissä, tavoitteissa ja arvioinnissa. Laaja-alainen osaaminen auttaa soveltamaan oppiaineissa opittuja asioita käytännön elämään muuttuvassa maailmassa (LOPS 2019, 10).

Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet ovat hyvinvointiosaaminen, vuorovaikutusosaaminen, monitieteinen ja luova osaaminen, yhteiskunnallinen osaaminen, eettisyys ja ympäristöosaaminen sekä globaali- ja kulttuuriosaaminen (LOPS 2019, 50). Tässä tutkielmassa ryhmittelen tavoitteet tavalla, jolla ne on ilmaistu musiikin oppiaineen kuvauksessa, sillä kyseinen ohjeistus on keskeinen musiikinopettajien työn kannalta:

- 1) hyvinvointi- ja vuorovaikutustaidot
- 2) eettisyys

- 3) luova ja monitieteinen osaaminen
- 4) ympäristöosaaminen
- 5) globaali- ja kulttuuriosaaminen
- 6) yhteiskunnallinen osaaminen.

(LOPS 2019, 339–340.)

Hyvinvointiosaamisen tavoitteena on, että opiskelija osaa toimia oman ja muiden hyvinvoinnin edistämiseksi. Terveellisiä ja eettisiä elämäntapoja pyritään edistämään. Opiskelijaa ohjataan tunnistamaan vahvuuksiaan ja lisäämään itsetuntemustaan, ja opiskelun tulisi vahvistaa luottamusta tulevaisuuteen sekä kykyä sietää epävarmuutta. **Vuorovaikutusosaamisen** ytimessä on myötätunto. Vuorovaikutusosaaminen kehittyy tunnistamalla, käsittelemällä ja säätelemällä omia tunteita. Rakentavaan vuorovaikutukseen kuuluu kyky käsitellä konflikteja. (LOPS 2019, 62–63.) Taiteellinen toiminta voi vahvistaa ymmärrystä niin omista vahvuuksista kuin toisten ajatuksista ja tunteista, mikä edistää kykyä myötätuntoon (LOPS 2019, 340).

Hyvinvointiosaamisen voi nähdä liittyvän kestävyyskasvatuksen hyvinvointi- ja tunteitotavoitteeseen sekä ekososiaalisen sivistyksen pohjana olevaan oman arvokkuuden kokemukseen (luku 2.2). Musiikinopetukselle luonteenomainen yhdessä tekeminen on keskeistä niin vuorovaikutusosaamiselle kuin monille kestävyyskasvatuksen tavoitteille.

Eettisyys sisältää ymmärryksen kestävästä elämäntavasta ja näiden yhteyksistä toisiinsa. Opiskelija saa tietoa ja perusteluja kestävästä elämäntavasta tärkeydestä, ja omakohtaisen toiminnan ja reflektion kautta opiskelija saa kokemusta eettisestä toiminnasta sekä luottamusta siihen, että sillä on vaikutusta. (LOPS 2019, 64.) Musiikin opiskelun vahvistamat ymmärryksen ja myötätunnon kokemukset ovat perustana myös eettisyydelle (emt. 340).

Monitieteinen osaaminen tarkoittaa ymmärrystä erilaisista tiedonhankinnan tavoista ja kykyjä arvioida tiedon luotettavuutta ja merkittävyyttä. Opiskelija oppii tulkitsemaan ja ottamaan huomioon erilaisia näkökulmia ja ilmiöiden yhteyksiä toisiinsa. (LOPS 2019, 63.) Tämän tavoitteen voi linkittää systeemijatteluun, jossa keskeistä on asioiden välisen keskinäisriippuvuuden ymmärtäminen. Musiikilliselle toiminnalle tyypillinen luova ajattelu auttaa löytämään uusia ratkaisuja ongelmiin (LOPS 2019, 340).

Yhteiskunnallinen osaaminen tarkoittaa valmiuksia vaikuttaa aktiivisesti omaan ja yhteiseen tulevaisuuteen. Opiskelijaa rohkaistaan aloitteelliseen toimijuuteen ja epävarmuuden sietämiseen. (LOPS 2019, 64.) Toimijuuden ja toivon ylläpitämisen voi nähdä linkittyvän tähän tavoitteeseen.

Ympäristöosaamisen tavoitteessa opiskelijan ymmärrystä ekologisen kestävyuden välttämättömyydestä vahvistetaan, ja luottamusta omien valintojen merkityksellisyyteen vahvistetaan tarjoamalla kokemuksia ”ihmisiin ja luontoon kohdistuvasta huolenpidosta”. (LOPS 2019, 64.) Musiikin todetaan vahvistavan luovan ajattelun taitojen kautta ekologista kuvittelukykyä (LOPS 2019, 340).

Globaali- ja kulttuuriosaamiseen kuuluu ymmärrys yhteiskunnan ja lukioyhteisön moninaisuudesta (LOPS 2019, 64). Opetuksessa tutustutaan ihmisoikeuksiin ja rakennetaan opiskelijan toimijuutta ihmisoikeuksia edistävän toiminnan edistämiseksi. Kulttuuriosaamiseen liittyvät erilaiset kulttuuriperinnöt, arvot, elämäntavat ja kulttuuriset identiteetit. (LOPS 2019, 65.)

Eettisyys ja ympäristöosaaminen sekä globaali- ja kulttuuriosaaminen ovat nähdäkseni kokonaisvaltaisesti läsnä kestävyyskasvatuksessa, sillä kestävä kehitys ja ekososiaalisen sivistyksen teoriat perustuvat ajatuksille globaalista ekologisesta, sosiaalisesta ja kulttuurisesta oikeudenmukaisuudesta (Schönach ym. 2022; Salonen & Bardy 2015). Musiikin ja musiikillisen tekemisen todetaan opettavan tapoja toimia vastuullisesti ja yhdessä erilaisista lähtökohdista tulevien ihmisten kanssa. Musiikin nähdään tukevan ihmisoikeuksia tukevaa ja syrjintää vastustavaa ajattelua, eri ryhmien välistä dialogia ja kulttuurisen moninaisuuden kunnioittamista. Opetussuunnitelman perusteissa todetaan myös, että taiteessa voidaan käsitellä myös elämässä vaikeammalta tuntuvia aihepiirejä. (LOPS 2019, 340.) Musiikinopetus tukee niin luovan ja kriittisen ajattelun taitoja, vuorovaikutus- ja kommunikaatiotaitoja kuin valmiuksia kulttuuriseen ja yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen (LOPS 2019, 339).

3.4 Kestävyystietoisien opettajan taidot

Suomalainen musiikkikasvatus heijastelee käytäntöineen ja sisältöineen yhteiskuntamme vallitsevia arvoja. Jos yhteiskunnallisiin epäkohtiin tai haitallisiin rakenteisiin halutaan puuttua, edellytetään opettajalta vallitsevan järjestyksen kyseenalaistamista ja tarkastele-

mista eri näkökulmista, jotta vallitsevat arvot, hegemoniat ja rakenteelliset epäkohdat saadaan näkyväksi (Kallio & Länsman 2018, 16). Opettajan työhön kuuluu myös uuden oppiminen, ja opettajilta vaaditaan omien toiminta- ja ajattelumalliensa reflektointia, luottamusta toisiin sekä yhteisöllisen ongelmanratkaisun taitoja (Kaakkolampi ym. 2018, 312).

Lukio-opiskelijoiden yhteistoiminnallista opiskelua tukee se, että myös opettajien työ-
kulttuuria kehitetään yhteisöllisemmäksi ja oppimismyönteisemmäksi. Tällainen työyhteisön muutos vaatii yhteisön jäseniltä yhä vahvempia vuorovaikutus- ja yhteistyötaitoja. Yksilöllisyys, erilaiset mielipiteet ja näkökulmat ovat kuitenkin tärkeitä hedelmällisen dialogin syntymiseksi. (Kaakkolampi ym. 2018, 314; Sahlberg 1998, 223.) Omalla pedagogisella mukavuusalueella pysymisen vaarana on, että oman opetuksen sisällöt ja toimintatavat sulkevat ulkopuolelle ne, joiden kokemus tai ymmärrys maailmasta on erilainen. Vähemmistöjen näkökulmasta eettinen pedagogiikka siis edellyttää opettajalta jonkin verran epämukavuuden sietämistä. (Kallio & Länsman 2018, 16.)

Ympäristölukutaitoinen musiikkikasvatus (eco-literate music pedagogy) syventää oppilaiden ymmärrystä niin musiikista kuin ympäristöstäkin. Olennaista on muodostaa yhteys oman lähiympäristön paikkoihin, kokea luontoa ja musiikkia merkityksellisellä ja eettisellä tavalla sekä luoda musiikkia yhteydessä luontoon. Paikallinen ympäristötietoisuus voidaan yhdistää laajempiin globaaleihin kriiseihin. (Shevock 2015, 16.)

”Wild pedagogies” on liike, joka haluaa tarjota oppijoille kokemuksia luonnossa ja antaa näin uusia näkökulmia nykyistä urbaania elämäntapaa kohtaan (Hebert 2022, 180). Hebertin mukaan musiikkikasvatuksen vieminen luontoon voisi hyödyttää sekä musiikin että ympäristöasioiden opiskelua: musiikki vahvistaa ympäristöasioiden emotionaalista ja sosiaalista merkitystä, ja toisaalta luontoympäristö voi vähentää paineita ja kuormitusta, jota tekniseen ja tavoitteelliseen musiikin harjoitteluun voi liittyä. (Hebert 2022, 181.)

3.4.1 Kestävyyteemat opettajankoulutuksessa

Kestävä tulevaisuus on alettu huomioida korkeakoulutuksessa tällä vuosituhanella yhä paremmin, mutta alojen välillä on selkeitä eroja (Parker 2012, 4). Kestävyys ei kosketa selkeästi vain yhtä tieteenalaa, ja näin moni kasvattaja ei ole välttämättä kokenut kestävyden olevan olennainen osa juuri omaa alansa. Lisäksi kestävässä elämäntavassa on

vahvasti läsnä normatiivisuus, ja korkeakouluopettajat voivat kokea vaikeaksi opettaa tai määrittää sitä, millä tavalla ihmisten tulisi elää. (Parker 2012, 5.) Pohdintaan kestävästä tulevaisuudesta ei välttämättä ole valmiita vastauksia, vaan jokaisen yhteisön tulisi pohtia toimintansa arvoperustaa sekä muuttaa käytännön toimintaansa reflektiivisesti. (Parker 2012, 7–8.)

Värin (2018) mukaan yliopistojen on tärkeää kehittää kriittistä ajattelua ja toimintavalmiuksia, tavoitella sivistystä ja suhtautua kriittisesti uusliberaalin ideologian ja markkinoiden ohjailuun (Väri 2018, 127–128). Ekologisen kestävyuden tulisi olla opettajan koulutuksen lähtökohta, jotta myös koulumaailma voisi omaksua ekologiset arvot (Väri 2018, 134). Taideyliopiston vuonna 2024 voimaan tulevissa opetussuunnitelmissa kestävyys onkin läpileikkaavana teemana, ja kestävyteen liittyvää opetustarjontaa lisätään yliopistossa (Taideyliopisto 2023, 4). Koko toimintakulttuurin ekologista kestävyyttä pyritään vahvistamaan (Taideyliopisto 2023, 5). Taideyliopiston ympäristöohjelman mukaan taidealojen koulutus on tärkeässä roolissa kestävyys siirtymässä. Ympäristöohjelmassa pyritään sisällyttämään kestävät toimintatavat ja ymmärrys kaikkeen opetukseen, tutkimukseen ja taiteelliseen toimintaan. (Taideyliopisto 2023, 2.)

Uiton ja Salorannan kyselytutkimuksen (2017) mukaan suomalaiset taideaineiden opettajat ottavat opetuksessaan huomioon kolmesta kestävyuden ulottuvuudesta (taloudellinen, sosiaalinen ja ekologinen) kaksi tai kolme, mutta he eivät käsittele kestävyyttä erityisen holistisesti (Uitto & Saloranta 2017, 15). Tutkimukseen osallistuneet aineenopettajat huomioivat yleisesti vahvimmin hyvinvointia ja sosiaalista kestävyyttä. Tutkimusten mukaan aineenopettajien ymmärrys kestävyuden eri ulottuvuuksista painottuu kuitenkin selvästi ekologisuuteen. Tämä johtuu myös opettajien kokemuksista ekologiseen kestävyteen keskittyneestä ympäristökasvatuksesta. (emt. 14.)

Musiikinopettajat huomioivat opetuksessaan parhaiten sosiaalisen ja kulttuurisen kestävyuden näkökulmia, mutta ekologisen ja taloudellisen puolen huomattavasti heikommin (Uitto & Saloranta 2017, 6). Ekologisesta kestävyydestä on siis tietoa, mutta sitä ei juurikaan sisällytetä musiikin oppiaineen opetukseen. Musiikinopettajien kestävyuden opettaminen ei myöskään ole erityisen holistista (emt. 15).

4 Tutkimusasetelma

Tässä luvussa esittelen tutkimuskysymykseni ja tutkimuksen näkökulman. Kerron tutkimuksen menetelmällisistä valinnoista sekä aineiston analyysiprosessista. Lopuksi erittelen tutkielmani tutkimuseettiset lähtökohdat.

4.1 Tutkimustehtävä ja -kysymykset

Tämän tutkielman tavoitteena oli selvittää, miten haastatellut lukion musiikinopettajat huomioivat työssään kestävyysteemoja ja laaja-alaisen osaamisen tavoitteita. Toisena tavoitteena oli selvittää, millaisia kestävyyskasvatukseen liittyviä mahdollisuuksia ja haasteita haastateltavat nostavat esiin musiikinopettajan työn kannalta.

Tutkimuskysymykset ovat:

1. Millaisia kokemuksia haastateltavilla musiikinopettajilla on kestävyysteemojen sekä opetussuunnitelman perusteiden laaja-alaisen tavoitteiden huomiomisesta lukiossa?
2. Millainen on haastattelujen perusteella musiikinopettajan rooli kestävyyskasvatuksen toteuttamisessa lukiossa?

Tulosluvun osat 5.2–5.3 vastaavat ensimmäiseen tutkimuskysymykseen, ja luku 5.4 vastaa erityisesti toiseen tutkimuskysymykseen. Tarkastelen tutkimustuloksia suhteessa taide- ja kestävyyskasvatuksen ja ekososiaalisen sivistyksen kirjallisuuteen sekä Lukion opetussuunnitelman perusteiden laaja-alaisen osaamisen tavoitteisiin ja kestävyystavoitteisiin (LOPS 2019).

4.2 Laadullinen tutkimus

Maisterintutkielmani on laadullinen tutkimus, jonka aineisto muodostuu kolmen musiikinopettajan haastatteluista. Laadullisessa tutkimuksessa ei pyritä tuomaan ilmi syy-seuraussuhteita tai yksioikoisia, yleistettäviä tuloksia. Sen sijaan olennaista on syventyä kerättyyn aineistoon ja tulkita sieltä nousevia merkityksiä. (Juhila 2021a.) Tutkimustulosten

analyysissä tutkija jäsentee vastauksia pienempiin osiin ja tekee niistä uusia yhteenve-toja eli synteesejä. Tutkimustehtävä ohjaa löytämään keskeiset johtopäätökset, joissa kuuluu aineiston lisäksi tutkimuksen teoriapohja sekä tutkijan oma tulkinta. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

Laadullisessa tutkimuksessa menetelmävalintoihin, tuloksiin ja johtopäätöksiin vaikuttaa tutkijan oma ymmärrys aiheesta ja teoreettisesta viitekehystä (Tuomi & Sarajärvi 2018, luku 1.1.2). Tämän tutkimuksen aineistonkeruumenetelmäksi olisi voinut perustel-lusti sopia esimerkiksi kysely, toimintatutkimus tai ryhmähaastattelu. Käytettävissä ole-vien resurssien sekä osallistujien halukkuuden perusteella menetelmäksi valikoitui lo-pulta puolistrukturoitu teemahaastattelu.

4.3 Puolistrukturoitu teemahaastattelu

Puolistrukturoidussa teemahaastattelussa käsiteltävät teemat on suunniteltu etukäteen, mutta haastattelutilanteessa haastateltavalle voidaan esittää tarkentavia kysymyksiä hä-nen vastauksiinsa liittyen (Tuomi & Sarajärvi 2018, luku 3.1.1). Eri haastattelut voivat edetä keskenään eri tavoin ja niissä voi painottua keskenään eri teemat. Analyysivai-heessa on mahdollista, että aineistosta nousee kokonaan uusia teemoja.

Etsin osallistujia musiikinopettajien sekä ilmastokasvatuksesta kiinnostuneiden opetta-jien ja kasvattajien Facebook-ryhmistä, ja lisäksi sain ehdotuksia sopivista haastatelta-vista eri kollegoilta. Vain harva tavoittelemani henkilö vastasi haastattelukutsuuni, ja lä-hes jokainen vastaaja totesi, ettei omasta mielestään tiedä tarpeeksi aiheesta ollakseen sopiva haastateltava. Reaktiot vastasivat aiempaa käsitystäni siitä, että musiikinopettajat ovat toistaiseksi saaneet vasta vähän kestävyysteemoihin liittyvää koulutusta. Myös opet-tajien kuormittuneisuus ja muut työelämän haasteet voivat selittää vähäistä osallistumis-halukkuutta. Lopulta tutkimuksen osallistujat valikoituivatkin halukkuuden perusteella.

Laadullisessa tutkimuksessa on tärkeää, että haastateltavilla on riittävästi ymmärrystä ja tietoa aiheesta, jotta ilmiötä voidaan mielekkäästi tulkita ja ymmärtää tutkielman perus-teella (Tuomi & Sarajärvi 2018, luku 3.4). Jos haastattelu käsittelee aihetta, jota tiedon-antaja eli haastateltava ei tunne riittävästi, voi aineisto jäädä niukaksi eikä näin tarjoa

uutta tietoa aiheesta (emt., luku 3.1). Tämän tutkimuksen osallistujilla oli omista epäilyksistään huolimatta riittävästi kestävyystietoa ja kykyä reflektoida omia ajatuksiaan teemaan liittyen.

Teemahaastattelun kysymykset muodostuvat teoreettisen viitekehyksen tarjoaman tiedon pohjalta. Haastateltavien oletetaan tällöin ymmärtävän kysymysten aiheet samalla tavalla kuin tutkija, jotta vastaukset vastaavat tutkimustehtävään. (Tuomi & Sarajärvi 2018, luku 3.1.1). Pyrin turvaamaan aineiston kertymisen ja haastattelun mielekkyyden muotoilemalla haastattelukysymykset mahdollisimman selkeiksi ja yleiskielisiksi. Ensimmäiselle haastateltavalle ilmastokasvatus ja kestävä kehitys olivat termeinä tuttuja, joten oletin niiden olevan käsitteinä hieman tunnetumpia kuin esimerkiksi kestävyyskasvatus. Haastatteluissa ei ollut kysymyksiä, joihin haastateltavat eivät olisi lainkaan osanneet vastata, minkä perusteella tulkitsin haastatteluteemojen olleen riittävän yleistajuisia.

Jokaisen koulun ja musiikinopettajan suhtautuminen kestävyyskasvatukseen on erilainen. Siksi painotan haastattelukysymyksissä jokaisen opettajan kannalta merkityksellisiä aiheita ja näkökulmia sen sijaan, että pyrkisin järjestelmällisesti esittämään täysin samantyyppiset haastattelukysymykset jokaiselle. Pyrin kuitenkin pitämään huolta siitä, että kaikki haastattelukysymykset ovat osaltaan vastaamassa tutkimustehtävään.

Aineistoa voi kertyä myös haastattelutilanteen sanattomasta viestinnästä. Tutkijana havainnoin vastaajien puheen sisällön lisäksi myös tapaa, jolla asiat sanotaan (Tuomi & Sarajärvi 2018, luku 3.1). Havaintoja käytin kuitenkin johtopäätöksissäni vain, jos tulkitsin niiden vaikuttavan merkityksellisesti esimerkiksi puheenvuoron tulkintaan tai haastatteluilmapiiriin.

Päätoimisilla opettajilla ei usein ole resursseja omien käytäntöjen aktiiviseen reflektointiin ja uudistamiseen (Hargreaves & O'Connor 2018, 20). Haastatteluun osallistuminen voi tarjota haastateltaville musiikinopettajille tilaisuuden keskustella ja pohtia aihetta. Osallistujat puhuivat mielellään ja kokivat haastattelutilanteen itselleen hyödylliseksi pohdintahetkeksi.

4.3.1 Aineistonkeruu

Keräsin aineiston joulukuussa 2021 ja tammikuussa 2022. Haastattelin kolmea lukion musiikinopettajaa etänä Zoom-ohjelmiston kautta. Yhden haastattelun pituus oli 45–60

minuuttia. Litteroin kunkin haastattelun viikon sisällä Word-tekstinkäsittelyohjelman avulla. Pyrin litteroinnissa olemaan mahdollisimman tarkka, mutta karsin pois joitakin toistoja ja täytesanoja, jotka hankaloittivat kirjoitetun tekstin ymmärtämistä vaikuttamatta lauseiden sisältöön. Litteroitua aineistoa kertyi 68 A4-kokoista sivua (Times New Roman 12, riviväli 1,5).

Aloitin haastattelut lämmittelevillä kysymyksillä opettajien koulutustaustasta, työurasta ja nykyisestä työnkuvasta. Haastattelun runkona olivat etukäteen muodostetut teemat, jotka kirjallisuuden pohjalta koin tärkeiksi keskustelunaiheiksi. Teemoja olivat 1) koulun ilmastotoiminta ja ympäristökasvatus musiikinopettajan näkökulmasta 2) laaja-alaisen osaamisen tavoitteet musiikissa 3) musiikin mahdollisuudet osana koulun ilmasto- ja ympäristötoimintaa 4) keskustelu kestävydestä ja ilmastokriisistä musiikkikasvatuksen ammattilaisten kesken.

Jos aineistosta alkaa nousta yhä uudelleen samantyyppisiä kokemuksia eikä se tuota enää uutta tietoa, voidaan todeta aineiston kylläntyneen eli olevan riittävän laaja (Saaranen-Kauppinen & Puusniikka 2006). Tietyt teemat nousivat esiin jokaisessa haastattelussa, mutta tässä tutkimuksessa kiinnostus kohdistui myös jokaisen haastateltavan erityisiin kokemuksiin. Pyysin jokaiselta haastateltavalta suostumuksen siihen, että voin tarvittaessa lähettää tarkentavia kysymyksiä heille jälkikäteen sähköpostitse. Totesin kuitenkin aineiston vastaavan sellaisenaan riittävästi tämän tutkimuksen tarpeisiin.

4.4 Analyysi

Muodostin aineistosta laadullisen sisällönanalyysin. Aloitin analyysin koodaamisella Word -tekstinkäsittelyohjelmassa. Kävin litteroidut haastattelut läpi ohjelman kommentityökalun ja värikoodien avulla ja ryhmittelin vastaukset sopivien asiasanojen alle. Asiasanoista muodostin vielä laajempia kokonaisuuksia, joista hahmottuivat aineiston keskeisimmät teemat. Ryhmittelyvaihetta kutsutaankin teemoitteluksi (Tuomi & Sarajärvi 2018, luku 4.1). Vaikka analyysi oli laadullinen, vertasin myös eri teemoihin liittyvien mainintojen lukumäärällistä esiintyvyyttä aineistossa, jos jokin teema tuntui erityisen runsaasti nousevan esiin.

Ennakkoon jäsennellyt teemat voivat rajata tutkijan tulkintoja suppeammiksi ja tukahduttaa aineistosta mahdollisesti löytyviä uusia näkökulmia (Juhila 2021b). On kuitenkin erittäin vaikeaa irtautua tutkijana teoriasta ja omista ennakkokäsityksistään. Pyrin toteuttamaan teoriaohjaavaa analyysia. Teoriaohjaavassa analyysissa aineistosta pyritään poimaan sieltä nousevat asiat aineistolähtöisesti, mutta teoreettinen viitekehys ohjaa niiden tulkintaa ja analyysissa yhdistellään näitä kahta näkökulmaa. Lopulta tutkimustulokset ja muodostuvat tutkijan oman ymmärryksen kautta, eikä tutkimuksen tavoite ole tuottaa yksiselitteistä totuutta vaan lisätä ymmärrystä ilmiöstä ja tuoda yksi uusi näkökulma aiheeseen. (Tuomi & Sarajärvi 2018, luku 4.2.)

Teemoittelun jälkeen vertailin aineistosta kokoamiani tuloksia taide- ja kestävyyskasvatuksen keskeisiin tavoitteisiin, ekososiaalisen sivistyksen kirjallisuuteen sekä Lukion opetussuunnitelman perusteiden kestävyystavoitteisiin ja laaja-alaisen osaamisen tavoitteisiin. Johtopäätökset muodostuivat teorian ja aineiston pohjalta vastauksiksi tutkimuskysymyksiin.

4.5 Tutkimusetiikka

Suomessa on noudatettava ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettisiä periaatteita (TENK 2019, 6). Lisäksi kaikessa tieteellisessä tutkimustyössä on noudatettava hyvän tieteellisen käytännön periaatteita, joita ovat luotettavuus, rehellisyys, arvostus ja vastuunkanto. Luotettavuus tarkoittaa tieteellisen työskentelyn laadun varmistamista, ja vastuuta kannetaan koko prosessista ideasta aina julkaisun vaikutuksiin saakka. Rehellisyys liittyy tutkimusprosessin avoimeen ja läpinäkyvään raportointiin. Arvostusta osoitetaan niin kollegoita, tutkimukseen osallistujia, yhteiskuntaa kuin koko ympäristöämme kohtaan. (TENK 2023, 12). Tutkijana velvollisuuteni on olla avoin ja totuudenmukainen kaikissa tutkimusprosessiin ja aineiston käsittelyyn liittyvissä kysymyksissä (TENK 2019, 9).

Lähetin haastateltaville etukäteen Taideyliopiston tietosuojalomakkeen, jonka he lukivat läpi ja antoivat haastattelun alussa suullisen suostumuksen. Opettajien tai heidän mainitsemiensa muiden osapuolten henkilötietoja, taustoja tai koulun nimeä ei mainita aineistossa. Haastateltavilla oli koko prosessin ajan myös oikeus keskeyttää osallistumisensa tutkimukseen. (TENK 2019, 10.) Muutin haastateltavien nimet pseudonyymeiksi. Keräsin vain tarpeellisia henkilötietoja ja säilytin ne erillään haastatteluaineistosta.

Tutkimusaineiston avoin saatavuus tiedeyhteisölle lisää tutkimusprosessin läpinäkyvyyttä. Tällöin aineiston säilyttämisestä on informoitava osallistujia selkeästi. (TENK 2019, 13.) Osallistujien eettisen kohtelun ja tietoturvan vuoksi pidän kuitenkin tärkeänä, että tämän tutkielman aineistot eivät ole jälkeensä saatavilla. Aineistoa ei lue kukaan tutkimuksen ulkopuolinen henkilö, ja se tuhoetaan tutkielman valmistuttua. Pyrin läpinäkyvyyteen sisällyttämällä analyysiin ja johtopäätöksiin suoria lainauksia aineistosta. Yksi tärkeistä hyvän tieteellisen käytännön mukaisista toimintatavoista on välttää vilppiä eli havaintojen ja tulosten sepittämistä, vääristelyä tai plagiointia (TENK 2023, 16). Vilpin välttämiseksi pyrin välttämään oletusten tekemisiä liian niukan aineiston pohjalta. Käytin mahdollisimman laajasti saatavilla olevaa aineistoa, mutta jätin viittaamatta sellaisiin lähteisiin tai aineistolainauksiin, joiden tarkka merkitys jäi epäselväksi.

Toimin mahdollisimman systemaattisesti kaikissa tutkimuksen vaiheissa aineiston keräämisestä analyysiin ja johtopäätöksiin asti (Vuori 2021a). Tarkka tutkimusvaiheiden raportoiminen on edellytys sille, että ulkopuoliset lukijat voivat arvioida tutkimusprosessin onnistumista. Tekemäni menetelmälliset valinnat pohjautuvat aiempiin musiikkikasvatuksen ja kestävyyskasvatuksen alojen tutkimuksiin. Samoin tekemäni tulkinnat nojaavat aiempaan tutkimukseen, vaikka oma rajattu näkökulmani onkin ainutlaatuinen. (Vuori 2021a.)

Tutkimusaiheen valinta on eettinen valinta – tutkimuksen tekeminen voi parhaimmillaan edistää kestävyyttä jo itsessään. Kestävyiden ja ekososiaalisuuden lähdekirjallisuudessa voi tulkita taustalla olevan tutkijoiden henkilökohtaisen kiinnostuksen lisäksi arvostusta ekosysteemejä ja kulttuuriperintöä kohtaan (TENK 2023, 12). Annoin tutkimukseen osallistujille mahdollisuuden pysähtyä pohtia käsiteltävää asiaa ja parhaimmillaan oppia jotakin omasta ajattelustaan ja näkökulmastaan.

5 Tulokset

Tässä luvussa raportoin tutkimukseni tulokset. Alaluvussa 5.1 esittelen kolme haastateltavaa, joilta keräsin aineiston. Seuraavissa alaluvuissa esittelen aineistosta nousseet teemat, joista muodostuvat vastaukset tutkimuskysymyksiin ja -tehtävään. Tarkastelen tutkimustuloksia suhteessa tutkimuksen teoreettiseen viitekehykseen. Alaluvut 5.2–5.3 vastaavat ensimmäiseen ja alaluku 5.4 toiseen tutkimuskysymykseen.

5.1 Aineiston kuvaus

Kaikki haastateltavat ovat valmistuneet Sibelius-Akatemian musiikkikasvatuksen osastolta ja työskentelivät haastatteluhetkellä lukiossa Etelä-Suomessa. Yksi haastateltavista työskenteli musiikkilukiossa, yksi toisessa erityispainotteisessa lukiossa ja yksi tavallisessa lukiossa. Kaikki lukiot olivat verrattain suuria, yli 500 opiskelijan oppilaitoksia.

Nimi	Aikaa valmistumisesta	Lukion tyyppi	Aika nykyisessä työpaikassa	Muuta
Valo	20–25 vuotta	yleissivistävä lukio	yli 20 vuotta	ympäristötiimin jäsen
Kaarna	25–30 vuotta	musiikin erityistehtävä	yli 20 vuotta	johtotehtäviä
Tuisku	10–15 vuotta	muu erityistehtävä	alle 5 vuotta	johtoryhmän jäsen

Haastateltava numero 1, Valo, opettaa yleissivistävässä lukiossa ja on koulunsa ainoa musiikinopettaja. Hän on ollut uralla yli 20 vuotta ja on työskennellyt jo pitkään nykyisessä koulussa. Valo on työskennellyt ennen opintojaan myös muilla kouluasteilla ja opiskellut myös musiikkiterapiaa. Keväällä 2021 Valo osallistui kestävän kehityksen kasvatusta ja oppilaiden osallisuuden vahvistamista käsittelevään koulutukseen. Hänen aloitteestaan kouluun perustettiin kestävän kehityksen tiimi, jossa on hänen lisäkseen kolme muuta opettajaa sekä kolme opiskelijajäsentä.

Haastateltava numero 2, Kaarna, opettaa lukiossa, jossa on musiikin erityistehtävä. Hänellä on oppilaitoksessa mm. organisointiin ja opetussuunnitelmaan liittyviä vastuutehtäviä, ja koulussa on useita muita musiikinopettajia. Myös Kaarna on ollut pari vuosikymmentä uralla ja pitkään samassa koulussa. Hänellä on taustaa yhtenäiskoulusta ja kansainvälisistä kouluista sekä muusikon työstä.

Haastateltava numero 3, Tuisku, on valmistunut 10–15 vuotta sitten. Hän opettaa tällä hetkellä lukiossa, jossa on muu erityistehtävä. Nykyisessä työpaikassaan hän on melko tuore opettaja ja päävastuussa musiikinopetuksesta. Hänellä on taustaa muun muassa erityismusiikkikouluista, alakoulusta sekä hoivamusiikkiprojekteista. Tuiskun lukiossa on tarjolla paljon luonnontiedeopintoja, ja siellä on ollut jo pidempään valittavissa esimerkiksi kurssi ilmastonmuutoksesta.

Valo ja Tuisku opettavat paikkakunnilla, joiden oma hiilineutraaliustavoite vaikuttaa lukion oppisisältöihin. Tavoitteen on tarkoitus näkyä myös musiikin oppisisällöissä. Jokaisen haastateltavan koulussa toimii ympäristötiimi tai kestävän kehityksen tiimi, joka pitää yllä keskustelua ympäristöasioista ja järjestää tapahtumia tai toimintaa.

Haastateltavien vastauksissa vahvana sisältönä oli koulujen yleinen ilmapiiri kestävyystietoisuuden näkökulmasta, sekä ajatukset opettajien ja opiskelijoiden asenteista kestävyysteemoihin. Musiikinopetuksen kestävyysteemoja tarkastellessaan jokainen haastateltava painotti erityisesti musiikin pakollista, kaikille yhteistä kurssia. Näiden ohella käsiteltiin myös valinnaisten musiikinkurssien sisältöjä, musiikin roolia koulun tapahtumissa sekä laajemmin musiikinopettajan yhteiskunnalliseen rooliin liittyviä pohdintoja.

5.2 Kestävyys lukioyhteisössä

Tässä luvussa tarkastellaan haastateltavien näkemyksiä kestävyystoiminnasta omassa lukioyhteisössään. Keskeisinä teemoina ovat kuormittuneisuus ja ahdistus, viimeaikaiset kestävyteen liittyvät ilmiöt toimintakulttuurissa sekä musiikin merkitys yhteisöllisyyden ja osallisuuden vahvistajana.

5.2.1 Kuormittuneisuus ja ahdistus

Opettajan kuormittuneisuus nousi teemoitteluvaiheessa aineistosta esille 18 kertaa. Kuormittuneisuuden syiksi luettiin opettajia työllistävät uudistukset, kuten viimeisin OPS-uudistus, laajennettu oppivelvollisuus ja koronaviruspandemia etä- ja hybridiovetusvaatimuksineen. Valon työpaikalla ”Hiilineutraali [kaupunki] 2035” -opintokokonaisuutta lykättiin vuodella eteenpäin, sillä opettajilla ei ollut vielä voimavaroja sitoutua uuteen hankkeeseen. Kaarna mainitsee, että opettajilla on väsymys ”hankehumpua” eli erilaisia kouluun kohdistuvia kehittämishankkeita kohtaan.

Valon mukaan opettajia voivat kuormittaa myös tekniset ongelmat. Nykyisin monet materiaalit ovat pilvipalveluissa ja erilaisissa digitaalisissa järjestelmissä, ja niiden toimintahäiriöt ja ajoittainen epäluotettavuus vaikeuttavat joskus myös Valon omaa opetustyötä. Hän kertoo, että myös monilla opiskelijoilla on vaikeuksia esimerkiksi suorittaa sähköisiä ylioppilaskirjoituksia esimerkiksi silmä- tai niskaoireiden tai migreenin vuoksi.

Musiikinopettajalla voi olla uudistumisen paineita. Valo nimeää tarpeen etsiä jatkuvasti uutta soitettavaa ja laulettavaa ohjelmistoa, kuten nuorille tuttuja kappaleita. Tuisku taas on kokenut kuormittavaksi yhteistyön ja toimivan vuorovaikutuksen rakentamisen joidenkin oppilaiden ja ryhmien kanssa, mutta toteaa, että tällaisten tilanteiden ratkaiseminen on myös palkitsevaa.

OAJ:n teettämän viimeisimmän opetusalan työolobarometrin mukaan koronapandemian ja digitalisaation kaltaiset muutokset vaikuttavat vielä pitkään opettajien työelämässä (Golnick & Ilves 2021, 5). Vuoden 2021 tutkimuksessa kokemukset työstressistä ja poikkeuksellisesta väsymyksestä lisääntyivät ja työkyky sekä työn ilo vähentyivät verrattuna vuoteen 2019. Kyselyyn vastanneista 60 % arvioi, että töitä on usein liian paljon. (emt. 7.)

Tuisku kokee, että jotkut kollegat ”vähät välittävät” erilaisista opettajiin kohdistuvista vaatimuksista, kun taas toiset pyrkivät vastaamaan niihin tunnollisesti. Hän peräänkuuluttaa omien voimavarojen kuuntelemista ja omien saavutusten hyväksymistä. Tehdesään pienen asian jonkin tavoitteen eteen tulisi löytää mielessään rauha sen kanssa, mihin oma aika ja resurssit riittävät. Myös Salmela-Aro ja Hietajärvi (2020) painottavat, että etenkin poikkeuksellisina aikoina itseltään ei tule vaatia liikoja, ja niin opettajien kuin opiskelijoidenkin tulisi pyrkiä huomaamaan omat onnistumisensa. Opettajien on tärkeää

huolehtia jaksamisestaan, sillä heidän vointinsa vaikuttaa myös oppilaiden hyvinvointiin. (Salmela-Aro & Hietajärvi 2020, 8.)

Haastateltavat eivät ole henkilökohtaisesti törmänneet opiskelijoidensa keskuudessa erityisesti ilmastoahdistukseen, mutta yleisesti ahdistusta on nuorilla paljon. Tuiskun koulun kouluterveyskyselyssä ahdistuslukemat ovat olleet korkeita, ja opiskelijoista monella on työskentelyä haittaavaa sosiaalista ahdistusta.

”Hyvinvointi on, en mä tiedä globaalina asiana, niin... Kyllä täällä niinku tosi paljon on viimeisen vuoden aikana pohdittu sitä, että miten kukakin meistä niinku jaksaa täällä ja just ehkä se että mitä mitkä kaikki asiat siihen kanssa vaikuttaa niinku ihan tässä meidän niinku rakenteissa ja arjessa ja oppitunneista ja muuta, että kyllä se semmoinen tosi iso asia on.” - Tuisku

Kaarnan mukaan nuorilla on huolta erityisesti omasta tulevaisuudestaan. Lukion ensimmäisestä vuodesta asti opiskelijat kokevat paineita menestyä tulevissa ylioppilaskirjoituksissa, jotta heille avautuisi paikka jatko-opinnoissa. Myös Valo on huomannut, että nuorilla on lukio-opiskelussa monessa aineessa paljon paineita, kilpailua ja tehtäviä.

Lukiolaisten hyvinvointia mittaavan Lukiolaisbarometrin 2021 mukaan opiskelu tuntui koronapandemian aikana opiskelijoista aiempaa raskaammalta, mutta kyselyissä on ollut havaittavissa uupuneisuutta jo ennen koronapandemian alkua (Salmela-Aro & Hietajärvi 2020, 8; SLL 2022). Yli neljäsosa Lukiolaisbarometrin 2021 vastaajista koki erittäin vaikeaksi ystävyys-suhteiden ja ylipäättään kontaktin luomisen opiskelutovereihin ja muihin ihmisiin (SLL 2022). Opettajien koulutukseen olisi tärkeää sisällyttää tietoa oppilaiden jaksamisesta ja siihen vaikuttavista tekijöistä (Salmela-Aro & Hietajärvi 2020, 8).

5.2.2 Kestävyys lukion toimintakulttuurissa

Valon aloitteesta hänen kouluunsa on perustettu kestävä kehityksen tiimi, jossa jokaisella opettajalla on omat vastualueensa. Tiimi on järjestänyt kuvataiteenopettajan ideoidun yhteisötaideteoksen. Taideteos koostuu kierrätystavarasta ja ripustettiin koulun seinälle, ja kuka tahansa voi osallistua teoksen luomiseen kiinnittämällä siihen lisää tavaraa. Valo kokee, että yhteisötaideteos oli sopivan herättelevä aloitus tiimin toiminnalle. Yksi tiimin opettajista työstää yhdessä koulun keittiöhenkilökunnan kanssa planetaarista ruokavaliota ja opiskelijoiden kanssa ruokaan liittyvää tapahtumapäivää. Toinen opettaja

suunnittelee muun muassa luontokävelyä. Tulevana keväänä on tulossa tapahtumapäivä, jossa julkaistaan koulun oma ilmasto-ohjelma ja johon kutsutaan myös paikallisia tuottajia.

Valo painottaa, että pienetkin ilmastoteot ovat merkittäviä. Opettaja voi vaikkapa tulla polkupyörällä kouluun, sillä esimerkin voima on suuri. Valon mukaan on ongelmallista, että mediassa ja koulussa tuodaan niin paljon esille globaaleja epäkohtia tarjoamatta nuorille riittävästi tukea asioiden käsittelyyn. Pelkkä faktatieto ongelmista lamaannuttaa ihmisen, kun taas ”toiminta luo toivoa ja toivo luo toimintaa”. Myös Pihkalan ym. (2020) mukaan toivottomuus voi lamaannuttaa, kun taas toivon ylläpitäminen on elintärkeää sekä kestävyys- ja elämäntaitojen kehittämisen kannalta (Pihkala ym. 2020, 158).

Kaarnan mukaan hänen työpaikallaan tasa-arvon ja oikeudenmukaisuuden teemat ovat läsnä jatkuvasti. Erityisesti sukupuolten moninaisuus on nuorten elämää koskettava asia, jota käsitellään niin Kaarnan kuin Tuiskunkin mukaan lukioiden arjessa. Opettajina he oppivat nuorilta muun muassa tästä temasta ja tekevät parhaansa toimiakseen mahdollisimman sensitiivisesti. Kaarna kertoo olevansa joskus epävarma esimerkiksi sukupuoleen liittyvistä oikeista termeistä ja varovansa, ettei vahingossa loukkaa ketään. Hän on kuitenkin motivoitunut opettelemaan pois tarpeettomista binäärisistä ilmauksista ja käyttämään sukupuolen moninaisuutta paremmin huomioivaa kieltä.

”Mutta että kyllä saa olla varpaillaan, ettei vaan loukkaisi ketään ja ihan parhaansa yrittää sen asian kanssa (*naurahtaa*).” – Kaarna

Kaarnan kuvaileva epämukavuusalueella olo onkin Kallion ja Länsmanin (2018, 16) mukaan tärkeää vähemmistöjä huomioivassa pedagogiikassa.

Kaarnan koulussa on kestävän kehityksen ohjelma Vihreä lippu, joskaan hän ei tiedä, kuinka aktiivista toimintaa sen ympärillä on tällä hetkellä. Koulussa on myös säännöllisesti kokoontuva ympäristötiimi, joka saattaa esimerkiksi laittaa sosiaaliseen mediaan vinkkejä ”ekoteoista”. Koululla on myös temaviikkoja, joilla pyritään vähentämään ruokahävikkiä, sekä ResQ-sovellus, jonka kautta voi ostaa ylijäämäruokaa.

Myös Tuiskun oppilaitoksessa on käytössä Vihreä lippu ja lisäksi erillinen kierrätyksen kehittämiseen keskittyvä ryhmä. Tuiskun työpaikalla on ollut myös koulutusta rasisminvastaisuudesta ja turvallisemman tilan luomisesta. Hän pohtii kuitenkin, riittääkö yksittäinen koulutus todella muuttamaan asioita.

”- se [koulutus] oli etänä silloin ja mä jotenkin jäin miettimään, että kuinka paljon se niinku lopulta tuli tai että jos tänne ripustetaan kyltit, että syrjinnän vastainen alue, niin kuinka paljon se sitten niinku oikeasti siellä on?” – Tuisku

Tuisku toteaa, että kouluun ei välttämättä tarvita määrällisesti enempää esimerkiksi ympäristötemaviikkoja. Kaarnankin mielestä lukiolaisilla on jo hyvin tietoa kestävyysasioista. Hänen koulussaan nuoret ovat esimerkiksi saaneet omasta aloitteestaan kouluun tarjolle vegaaniruokaa. Muutosten aikaansaaminen vaatii kuitenkin joskus työtä ja vanhoja rakenteita vastaan taistelua, ja aikuisten tulisi tukea nuoria heidän aloitteissaan.

” – mä sinisilmäisesti uskon, että että lukioikäisillä opiskelijoilla on ihan kaikki se know-how, että he tietää miten voisi toimia niin, että planeetta pelastuu, mutta meidän täytyy tarjota heille se mahdollisuus, että he voi myöskin toimia niin.” – Kaarna

Kaarnan mukaan hänen oppilaitoksessaan suhtaudutaan melko myönteisesti ajatukseen siitä, että koulu kehittyy jatkuvasti. Koronapandemia etä- ja hybridiopetuksineen on kuitenkin vienyt koulun toimijoilta voimia, ja lukion opetussuunnitelmauudistus on ollut keskeinen prosessi viime aikoina. Kaarna toteaa, että uudistusten kanssa selviydytään, mutta ”ei nyt ehkä olla ihan intopiukassa lähdössä kaikkiin uudistuksiin mukaan”.

Ilmastoteeman lisääminen oppitunneille ei välttämättä ole aina hedelmällistä. Valon koulussa niin opettajat kuin opiskelijat ovat ilmaisseet haluttomuuttaan aiheen käsittelyyn. Opettajilla kyse voi olla epävarmuudesta tai taitojen puutteesta aiheen äärellä. Jotkut Valon kollegoista saattavat ajatella, ettei heidän koulunsa toiminnalla voi saada aikaan merkittävää muutosta.

”Eli ei voida mennä sinne pyytämään [opettajilta] et tunneilla pitää käsitellä jotain itselle vieraalla tavalla tai ylhäältä sanelemaa jotain. Se ei onnistu eikä kannata, se on karhunpalvelus sille itse asialle. Ja toisaalta

myös tässä on tullu tää, että yllättävää kyllä jotkut kollegat aika vahvas-
tikin reagoi kun aletaan puhuu näistä ilmastoasioista ja tämmöistä.” –
Valo

Lukioissa opettajien motivaatiota kestävyuden tietoiseen edistämiseen vähentää siis haas-
tateltavien mukaan kuormittuneisuus, jonka yhtenä syynä ovat jatkuvat kehittämishank-
keet ja muutokset opettajan työn vaatimuksissa. Vuosikymmenten aikana opettajan työ-
hön onkin luokkahuoneessa tapahtuvan opetuksen ohelle tullut koulun kehittämiseen liit-
tyvä suunnittelu, dokumentointi ja kokoukset. Myös uusien opetusmenetelmien haltuun-
otto vie opettajilta voimia, ja opettajia on moitittu muutosvastarinnasta. (Viskari & Vuo-
rikoski 2003, 63.) Uudistuksiin tulisi saada mukaan vapaaehtoisia, muutokseen innok-
kaasti suhtautuvia opettajia, joiden voimavarat ja energian saisi kanavoitua muutokseen.
Haluttomien osallistujien energian voi muutoshankkeessa nähdä menevän hukkaan.
(Sahlberg 1998, 221.)

Opiskelijoilla on Valon mukaan jo ”ähky” koulun erilaisten tavoitteiden keskellä. Jotkut
nuoret ovat olleet vastahakoisia osallistumaan ympäristötoimintaan, minkä taustalla voi
olla kyllästyminen tai halu olla ajattelematta ahdistavaa asiaa jatkuvasti.

”Saatikka sitten ne nuoret että meillä syksyllä kuorossakin mä kyselin
et lähtekää mukaan meidän ilmastotiimiin, niin osan reaktio oli se et ’ai
taas, ei ilmastoo, äh, ei jaksa’ ja heillä on yläkoulussa ollu jo ties mitä
ilmastoviikkoa ja teemaopintoa ja muuta.” – Valo

Valo toivoo kuitenkin, että nuorten osallisuutta ja vaikuttamisen mahdollisuuksia onnis-
tuttaisiin tulevaisuudessa tukemaan. Hän viittaa viimeisimpiin lukion opetussuunnitel-
man perusteisiin (LOPS 2019), joissa koulun toimintakulttuurista todetaankin: ”Lukiossa
edistetään jokaisen opiskelijan osallisuutta ja luodaan monipuolisia mahdollisuuksia osal-
listua opiskeluympäristön ja toimintakulttuurin kehittämiseen sekä opiskelijaan itseensä
vaikuttavien päätösten valmisteluun.” (LOPS 2019, 21.) Yksi keino osallisuuden vahvis-
tamiseen koulun yhteisessä toiminnassa on musiikki.

5.2.3 Musiikki yhteisöllisyyden ja osallisuuden vahvistajana

Valo kokee, että koulun yhteisissä tapahtumissa musiikki herättää ihmisten huomion, ko-
hottaa tunnelmaa ja juhlistaa tilanteita. Musiikilla on myös osallistava vaikutus, ja hän

uskoo, että kuoro- ja bänditoiminnasta kiinnostuneet opiskelijat lähtisivät mielellään mukaan esimerkiksi ilmastoteemaisiin tapahtumiin ja ilmasto-ohjelman julkaisutilaisuuteen. Valo sanoo, että opiskelijoista riippuu, tullaanko koulussa järjestämään esimerkiksi ilmastoteemaisia konsertteja. Vuosittaisesta bändikonsertista kerätään paikallisen hyväntekeväisyysjärjestön kautta aina pieni summa Malawiin, ja summa on käytetty paikallisen koulun toimintaan ja soitinhankintoihin.

Tuiskun mukaan koulussa on tarpeen lisätä matalan osallistumiskynnyksen toimintaa, ”eikä ole yhtään huono asia”, jos toiminnassa on samalla jokin kestävyteen liittyvä teema. Tuisku uskoo, että koulussa tarvitaan vielä pitkäjänteistä työtä tällaisen toiminnan vahvistamiseksi. Monet rakenteet toimivat jo hyvin, mutta tämäntyyppisiä projekteja ei ole hänen aikanaan vielä ollut, ja myös koronapandemia on vaikeuttanut yhteistoimintaa.

Musiikin kannalta Tuiskulla on tulevaisuuden toiveita kuorotoiminnan suhteen. Koulun kuoro on osallistunut Euroopan laajuiseen projektiin, ja Tuisku ajattelee, että koko kaupungin kuorot voisivat vastaavasti tehdä yhdessä projektin, jossa esitettäisiin yhdessä jo sävelletty ”ilmastoanthem”. Tuisku näkee paljon potentiaalia musiikin roolissa kestävyysteemaisissa tapahtumissa. Ideoistaan hän mainitsee aihepiiriin liittyvän konsertin tai Vihreän lipun viikolla toteutettavan aiheeseen liittyvän bändivälitunnin. Myös jo olemassa oleviin tapahtumiin ympäristöteemaista musiikkia voisi kytkeä yhä vahvemmin.

Myös Kaarnan koulussa musiikki on mukana ”tempaustyypisessä” ilmastotoiminnassa. Muutama vuosi aiemmin Ilmastoveivi-hankkeen yhteydessä järjestettiin biisikilpailu ilmastoaiheisista kappaleista. Lisäksi koulussa on ollut aamunavausten sarja, jossa soitettiin ilmastoaiheisia kappaleita. Kaarnan lukiossa on paljon musiikkitoimintaa ja järjestetään vuosittain suuriakin projekteja teemakonserteista musikaaleihin. Haastattelussa ei tullut erikseen puheeksi näiden projektien vaikutus koko koulun yhteisöllisyyteen.

Musiikki on siis haastateltavien mukaan yhteisöllisyyttä lisäävä ja osallistava voima koulun arjessa ja erilaisissa tapahtumissa. Opiskelijoiden oma aktiivisuus vaikuttaa musiikkitoimintaan, mutta toisaalta toimintakulttuuria ja kouluarjen rakenteita voidaan pyrkiä kehittämään niin, että ne tukisivat osallistumista mahdollisimman hyvin. Haastateltavien mukaan musiikki on ollut ja voisi jatkossakin hyvin olla osa kestävyystoimintaa. Myös muun muassa Elliott (2012) pitää tärkeänä, että musiikkikasvatus edistää yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta ja huolenpitoa ja rohkaisee oppilaita eettiseen toimintaan (Elliott 2012, 22).

5.3 Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet musiikinopetuksessa

Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet ovat pitkälti samoja kuin kestävyyskasvatuksen keskeiset tavoitteet. Tässä luvussa käydään Lukion opetussuunnitelman perusteissa (LOPS 2019) mainitut laaja-alaisen osaamisen tavoitteet yksitellen läpi. Käytännössä tavoitteet limittyvät kuitenkin keskenään, ja moni toiminta kehittää samanaikaisesti useampaa tavoitetta.

Haastateltavat olivat työssään pohtineet laaja-alaista osaamista. Hyvinvointi- ja vuorovaikutustaitoihin sekä globaali- ja kulttuuriosaamiseen heillä oli keskenään samankaltaisia näkemyksiä. Tähän voi vaikuttaa se, että musiikillinen toiminta on lähtökohtaisesti vuorovaikutteista ja tunteisiin kytkeytyvää, ja toisaalta musiikin vahvasti kulttuurinen luonne (LOPS 2019, 339–340). Ympäristöosaamista, monitieteisyyttä ja yhteiskunnallista osaamista kukin käsitteli musiikinopetuksen kannalta omista lähtökohdistaan tai kiinnostuksestaan käsin. Eettisyyden haastateltavat käsittivät kukin omalla tavallaan ja saattoivat linkittää termin vuorovaikutustaitoihin tai yhteiskunnalliseen osaamiseen.

Valo on huomannut opetussuunnitelmaa työstäessään, että musiikin kohdalla monet laaja-alaiset tavoitteet toteutuvat luontevasti, usein ”ihan itsestään”. Myös Tuisku kokee, että taito- ja taideaineissa laaja-alaiset tavoitteet toteutuvat yllättävänkin helposti ja konkreettisesti. Tavoitteiden luonteva toteutuminen musiikinopetuksessa tunnistetaan myös LOPS:ssa (LOPS 2019, 339). Toisaalta Valon mukaan laaja-alaisen teemojen käsittelemiseen vaikuttaa se, paljonko opettaja tuo joitain asioita esille ja miten käyttää aikaa, sekä mitä kursseja opiskelijat valitsevat.

5.3.1 Hyvinvointi- ja vuorovaikutustaidot

Valolle erityisen tärkeää musiikinopetuksessa on tarjota opiskelijoille voimaannuttavia, hyvinvointitaitoja tukevia kokemuksia musiikin kautta. Hän pyrkii luomaan musiikintunneista hetken itsekseen rauhoittumiselle sekä yhdessä tekemiselle. Valolle tärkeää musiikissa on, että sitä voi käyttää lievittämään ahdistusta ja ikään kuin ”terapian muotona omalle itselleen”. Musiikintunti on vastapainoa stressaavalle arjelle ja harvoja hetkiä, jolloin koulussa ”pääsee tekemään jotain käsillään”.

”Siinä on niin monta liikkuvaa osaa, se on niinku pienestä kiinni, mutta sitten yhtäkkiä kun se kuulostaa järkevältä, kaikki tietää mitä tekee,

vaikka soittais elämänsä ensimmäistä kertaa sitä A-mollia, niin niin, kyllä minä olen kokenut ja nähnyt jotenkin heidän niinku olemuksesta ja siitä niistä silmistä, että se hetki on merkityksellinen, ja se on merkityksellinen jos kaikki ollaan hetken aikaa siinä samassa pulssissa ja kelloon ei ole mitään puhelinta eikä mitään ruutuja missään vaan ollaan siinä ja niinku yhdessä sitä pulssia eletään hetken aikaa.” – Valo

Kaarna ja Valo nimeävät hyvinvointitaidoksi sen, että ymmärretään ja sanallistetaan musiikin vaikutuksia tunteisiin ja mielialaan. Myös Tuiskun opiskelijoiden kirjoittamissa teksteissä on tullut esiin esimerkiksi se, miten musiikki auttaa sanoittamaan tunteita. Valo mainitsee myös melun vaikutukset terveyteen. Hän toteaa, että itsestä huolta pitäminen ja huolenpito maapallosta liittyvät toisiinsa. Myös Kortesojan (2022, 156) mukaan itsestä huolehtimisen taidot luovat perustan kestävän elämäntavan rakentamiselle.

Valo kokee vuorovaikutusosaamisen olevan niin keskeisesti osa yhteistä musiikin tekemistä, että voi tuntua hieman keinotekoiselta pohtia sitä erikseen. Vuorovaikutus on läsnä yhteisissä keskusteluissa, soittotilanteissa, kuorossa ja tapahtumia järjestettäessä. Kaarnakin toteaa, että yhteismusisointi kehittää väistämättä vuorovaikutustaitoja: ”-- kun yritetään saada kelvollinen soiva lopputulos, niin meidän on pakko toimia yhdessä vuorovaikutuksessa toistemme kanssa, jolloin siitä syntyy automaattisesti vuorovaikutustaitoja”. Myös opetussuunnitelman perusteissa musiikin todetaan olevan ”olennaiselta olemukseltaan yhteistoimintaa ja yhdessä tekemistä” (LOPS 2019, 339).

Valon mukaan bändisoitto on kuin ryhmätyötä, jossa neuvotellaan, mitä ja miten soiteetaan, sekä harjoitellaan erilaisia rooleja ryhmässä eri hetkinä, jotta päästäisiin lopputulokseen. Tuiskun mukaan yhteismusisoinnissa jokainen tuo oman panoksensa soittoon mutta samaan aikaan kuuntelee ja reagoi siihen, mitä tapahtuu. Hän pyrkii siihen, että koulussa yhteissoitto voisi olla voimaannuttava kokemus.

Opettajana Valo tukee opiskelijoiden itsenäistä työskentelyä esimerkiksi niin, että rohkaisee ottamaan bändiin jonkun soittajan eri vuosikurssilta. Ilmapiirin tulee tällöin olla avoin ja turvallinen. Valon mielestä uteliaan avoin suhtautuminen yhteistyöhön vähemmänkin tuttujen opiskelijatovereiden kanssa on myös työelämätaito. LOPS:n mukaan musiikin kautta opitaan työskentelemään yhteisen päämäärän hyväksi vastuullisesti myös eri lähtökohdista tulevien ihmisten kanssa (LOPS 2019, 340). Saarikallio (2011) nimeää yh-

teismusisoinnille samankaltaisia ominaisuuksia kuin haastateltavat ja toteaa, että ryhmäopetuksessa musiikinopetus voi parhaimmillaan yhdistää erilaisia ihmisiä ja vahvistaa sosiaalisia taitoja (Saarikallio 2011, 227).

Tuiskun musiikintunneilla tehdään vuorovaikutusharjoituksia, joissa otetaan kontaktia toiseen ihmiseen. Hän käy myös tunneilla läpi turvallisemman tilan periaatteet. Tuisku kokee, että periaatteista puhuminen on helpompaa, mutta niiden mukaan eläminen on vielä seuraava vaihe, joka edellyttää ihmiseltä usein nöyryymistä. Sekä opiskelijat että opettaja joutuvat refleктоimaan vuorovaikutuksensa rakentavuutta. Tuisku uskoo, että näitä teemoja voi työstää opiskelijoiden kanssa esimerkiksi leikin avulla.

Tuisku nostaa esiin myös äänenkäyttöön ja laulamiseen liittyvät tunteet. Hän korostaa lauluinstrumentin henkilökohtaisuutta ja kertoo oppilaille, miten ”minulle on kommunikoitu mun ääntä ja millaisia vaurioita se on matkalla aiheuttanut”. Hän muistuttaa oppilaita siitä, että vaikutamme sanoillamme ja vuorovaikutuksellamme aina toisiini. Tuisku kertoo myös, että lukiossa on paljon opiskelijoita, jotka tekevät omia kappaleita, ja hän sanoo oman musiikin tekemisen olevan valtavan syvä itseilmaisun muoto.

5.3.2 Eettisyys

Eettisyyttä opitaan Valon opetuksessa tekemisen kautta esimerkiksi yhteissoittotilanteissa. Opiskelijoilta vaaditaan kärsivällisyyttä esimerkiksi soittohetken alussa, kun soittimia viritetään ja annetaan kaikille rauhassa hetki valmistautumiseen. Valo korostaa myös, että kaikki, opettaja mukaan lukien, ovat musiikintunnilla oppimassa uutta. Hän rohkaisee opiskelijoita auttamaan toisiaan aloitteellisesti. Äänenvoimakkuudet pidetään sellaisina, että kaikilla on hyvä olla luokassa ja että soitto kuulostaa tasapainoiselta, eikä kukaan dominoi soittotilannetta, ellei niin ole tarkoitus. Näillä käytännöillä Valo tavoittelee myös soittotilanteen demokraattisuutta.

Kaarna tarkastelee eettisyyttä musiikin kuluttamisen näkökulmasta. Kuluttajana tulisi tiedostaa, hankkiiko kuuntelemansa musiikin sen tekijöiden kannalta eettisestä lähteestä, ja millaisia vaihtoehtoja musiikin eettisempään kuluttamiseen on. Tuiskun pakollisella musiikinkurssilla käsitellään tekijänoikeuksia. Lisäksi Tuisku nostaa esiin edellisen opetus suunnitelman perusteiden (LOPS 2015) kakkoskurssin ”Moniääninen Suomi”, jolla on

käsitelty vähemmistökulttuurien, kuten saamelaisten ja romanien, asemaa sekä kulttuurista omimista. Toisaalta Tuisku yhdistää eettisyyden teemana myös vuorovaikutustaitoihin.

Eettisyys voi siis haastateltavien vastausten perusteella liittyä yhteiskunnalliseen vastuullisuuteen, kulttuuriseen oikeudenmukaisuuteen tai ryhmän hyvinvointiin musisointitilanteissa. LOPS:n tavoite eettisyyteen liittyvästä systeemisestä ymmärryksestä toteutuu siis ainakin osittain: opiskelijat saavat tietoa siitä, miten esimerkiksi musiikinkuluttaminen, demokraattinen ryhmässä toimiminen tai kulttuurien väliset suhteet toimivat ilmiöinä (LOPS 2019, 64). Ymmärrys toisten ihmisten asemasta voi lisätä myötätuntoa (LOPS 2019, 340).

5.3.3 Luova ja monitieteinen osaaminen

Kaarnan mukaan taideaineet mahdollistavat luovan toiminnan, ja jokaisella musiikin yksöskurssilla tehdäänkin jotain luovaa. Sen ei tarvitse olla suurta tai ”kaikista ei tarvitse tulla säveltäjiä”, vaan saatetaan tehdä esimerkiksi tekstejä. Monitieteisyyttä Kaarna pohti hetken, ennen kuin totesi, että ainakin musiikkiteknologian sovellukset ovat ”monitieteisyyttä parhaimmillaan”. Musiikkiteknologian kautta mahdollistuu luova toiminta internet-sovellusten ja mobiililaitteiden avulla.

Valo pitää eräänlaisena kansalaistaitona ymmärrystä analogisen ja pakatun äänen eroista. Hän soittaa opiskelijoille laadukkailla kaiuttimilla musiikkia ja painottaa sitä, että kuunnellaan vain tekemättä mitään muuta samalla. Häntä huolestuttaa, että nykyään musiikki on elämässämme usein jatkuvana taustahälynä ja ääniympäristömme täynnä ärsykeitä, jolloin musiikki tuntuu itsestäänselvyydeltä, eikä hälyn vastapainoksi ole hiljaisuutta. Valo sivuaa opiskelijoiden kanssa pakatun äänen ja livemusiikin eroja sekä sitä, miten ääni vaikuttaa aivoihimme. Hän toivoo, että opiskelijat osaavat pitää akustisen musiikin konsertteja sekä omia soittohetkiään erityisinä kuuntelukokemuksina. Hän uskoo, että hyvin tuotetun musiikin kuuntelu voi myös vaikuttaa siihen, miten rohkeasti nuoret itse uskaltavat soittaa ja hyväksyä oman musisointinsa.

”Kun se äänialto on siinä aivan kokonaisena, koska se on niin harvinaista nykyään että se on aivan koko äänialto yläsävelsarjoineen. Ja alasävelsarjoineen, että taidan tunnustautuu vähän hifistiksi, mutta, mutta se on itseasiassa todella todella pakattua äänitiedostoa ja se on

myös niin täydelliseksi miksattua, että sen takia ehkä porukka ei uskalla soittaakaan aina kun ei ole ihan tikissä kaikki, kun on totuttu niin täydellisiin vireisiin ja muihin, autotunetukseen ja kaikkeen.” – Valo

Valon näkemykset musiikin kuunteluhetkien arvostamisesta linkittyvät ekososiaalisen sivistyksen ajatuksiin taiteen tarjoamista rikkaista kokemuksista ja läsnäolon taidosta (Salonen & Bardy 2015, 9) sekä Østergaardin (2019) ajatuksiin kuuntelutaidon merkityksestä. Oman musisoinnin hyväksyminen ja uskaltaminen liittyy myös ihmistenvälisyyteen eli siihen, että tulee hyväksytyksi yhteisöissä sellaisena kuin on (Salonen & Bardy 2015, 9).

Tuisku toivoisi monitieteisyyttä käsiteltävän enemmänkin lukiossa. Hän käy musiikin yksöskurssilla läpi musiikinopetuksen tavoitteet ja mainitsee siitä, millaisia erilaisia oppimisen prosesseja voi olla. Musiikin opiskelussa voidaan rakentaa asioita konstruktiivisesti edellisten päälle kuten vaikkapa kielitaidossa, mutta toisaalta Tuisku näkee, että luovissa prosesseissa on ajattelulle ”erilaista virtausta”. Tuiskun aloittaessa nykyisessä työpaikassaan opiskelijat kyseenalaistivat musiikinopiskelun tärkeyden, ja hän kokee, että taiteellisen prosessin havainnollistaminen voisi auttaa ymmärtämään tätä ”isompaa kuvaa” paremmin.

”-- mä toivoisin täällä tässä koko lukiossa vielä sitä, että mitä vaikkapa Aalto-yliopisto on musta jotenkin edelläkävijä siinä, että siellä on niinku nähty se että tavallaan, että tieteellinen ajattelu ja luova taiteellinen ajattelu, että ne ei ole vastakkaisia vaan että ne on niinku jotenkin silleen. Että siellä tehdään sellaista työtä mitä toivoisin tänne niinku vielä että sitä tehtäisiin niinku näkyväksi.” - Tuisku

Toisaalta Tuisku pohtii, että opetuskertoja on kurssilla hyvin rajallinen määrä, ja usein joutuu hyväksymään, että korkeintaan opettaja itse ja osa opiskelijoista ymmärtää jonkin tavoitteen tai näkökulman toiminnan taustalla. Opettaja joutuu valitsemaan, miten paljon aikaa käyttää kunkin tavoitteen edistämiseen ja miten syvällisesti niitä tarkastellaan.

5.3.4 Ympäristöosaaminen

Valo mainitsee, että musiikin ykköskurssilla sekä vapaavalintaisella ”artistikurssilla” käsitellään soittimien materiaaleja ja valmistusolojen eettisyyttä. Kurseilla pohditaan, käytetäänkö soittimiin sademetsien uhanalaisia puulajeja. Valo on kiinnostunut myös digitaalisen musiikinkulutuksen ja sähköisen työskentelyn päästöistä:

”-- ja mun mielestä sitä siitä puhutaan liian vähän, että kun etsitään uusiutuvia energianlähteitä ja yritetään saada nyt se sähköntuotanto kohdilleen, mutta siitä puhutaan liian vähän, että voisiko tässä tilanteessa missä fossiililla polttoaineilla tuotetaan sähköstä, onko se nyt globaalisti 80 prosenttiako se edelleen on, niin tässä tilanteessa kun tilanne on tämä, niin voitaisiinko yrittää hillitä energiankulutusta? Että sitä ei näytä näy ollenkaan niinku vaihtoehtona nyt juuri harmillisesti vaikka tilanne onkin paha kuitenkin maailmassa edelleen, että se tuotanto on niin vääränlaisesti kääntynyt. Että sen takia nyt ehkä vielä kannattaisi myös hillitä sitä.” - Valo

Valon koulussa osa opettajista ja oppilaista on valinnut paperikirjat sähköisten sijaan, luultavasti mukavuus- ja ergonomiasyistä. Valo on kuitenkin varma, että paperiset materiaalit tulevat useampaan kertaan käytettyinä lopulta hiilijalanjäljeltään pienemmiksi kuin digitaaliset. Musiikintunneilla Valolle tärkeää on myös tuoda ilmi konkreettisia tapoja toimia ympäristöystävällisesti: voidaan esimerkiksi pohtia kulutustottumuksia siinä, voitaisiinko isoihin konsertteihin matkustaa vaikkapa kimppakyydillä tai pyörällä

Tuisku opettaa lukiossa, jonka opetussisältöihin kuuluu tänä vuonna ensimmäistä kertaa kaupungin hiilineutraaliustavoitteisiin liittyvä pakollinen kurssi. Kurssin sisältöjen tulisi näkyä kaikissa oppiaineissa, ja opettajat ovat itse saaneet päättää toteutustavan. Musiikin ykköskurssilla Tuisku on antanut opiskelijoille tehtäväksi valmistella Bandlab-ohjelmiston avulla aineettoman musiikillisen lahjan jollekulle. Lahja lähetetään vastaanottajalle ja kirjoitetaan ylös, millaista palautetta vastaanottajalta saatiin. Koronaviruspandemian aikana Tuisku on kuitenkin pohtinut opiskelijoidenkin kanssa, kuinka vastuullinen internetissä tehtävä ja säilytettävä musiikkiteos todellisuudessa on.

”-- mä en ole tehnyt sitä laskelmaa enkä mä oikein tiedä että mitä kautta mä lähitisin sitä laskelmaa tekemään, mutta sehän ei ole mitenkään välttämättä kaikkein vastuullisin tapa tehdä sitä musiikkia sieltä verkon yli, kun se pyörii siellä niinku netissä, että sehän kuluttaa kanssa itse asiassa luonnonvaroja. Että me on käyty

ihan hyviä keskustelujakin opiskelijoiden kanssa siitä, että pitäisikö mennä sinne mummon luokse sen akustisen kitaran kanssa pyörällä niinku esittämään se tervehdys, mutta kun ei se ole ollut korona-aikana niinku mahdollista, niin niin sitten tälleen sitä nyt on niinku tehty –” - Tuisku

Tuisku kokee, että on ”helppo syyllistyä”, kun ei tiedä vastauksia esimerkiksi siihen, miten kuormittavaa Bandlabissa työskentely ympäristölle on, vaikka opettajana toimii aina parhaan ymmärryksensä mukaan. Hän on toivonut koulun yhteiseen pajapäivään yhdeksi sisällöksi, että voitaisiin yhdessä selvittää esimerkiksi Google-hakujen todellisia päästöjä.

Ympäristöosaamisesta Tuiskulla tulee ensimmäisenä mieleen ympäristöteemoja käsittelevät laulut sekä arjen kestävätkä teot, kuten energian säästäminen tai huolenpito soittimista ja musiikinkirjoista. Kun kitaran kieli katkeaa, se viehän koulun fysiikanluokkaan, jossa sillä tehdään mittauksia. Tuisku sanoo näiden asioiden mainitsemisen ääneen tuntuvan ”naiivin pieniltä”, ”heppoisilta” tai ”itsestäänselvyyksiltä”. Kuitenkin myös Turner ja Freedman (2004) listasivat jo lähes 20 vuotta sitten artikkeliinsa ympäristöstä kertovia lauluja (Turner & Freedman, 49).

Kysyttäessä luontosuhteesta käy ilmi, että musiikin ykköskurssilla Tuisku pitää äänimaisemakävelyn, jossa kävellään ulkona ilman kuulokkeita tai matkapuhelimia, havainnoidaan ääniympäristöä ja kirjoitetaan siitä. Oppilaat kirjoittavat luonnon äänien suhteesta kaupungin ääniin, kuten ”kohisevaan katuun” tai ”kaupungin jylyyn”. Heiltä kysytään, mitä he haluaisivat säilyttää äänimaisemassa tai poistaa sieltä, ja suojelukohteena usein vastauksissa on vaikkapa linnunlaulu. Korona-aikana pakon edessä oppilaiden kanssa laulettiin ulkona, ja Tuisku harkitsee, että jatkossakin voisi käydä musiikintunnilla metsässä laulamassa. Shevockin (2018) mukaan ensiaskel ympäristölukutaitoiselle musiikkikasvatukselle on se, että oppilaat tulevat tietoisiksi lähiympäristöstään (Shevock 2018, 10). Østergaard (2019) pitää kuuntelua ylipäätään tärkeänä ja toteaa, että musiikin, ystävän puheen tai lintujen äänten kuunteleminen ovat kaikki huomion kiinnittämisen muotoja ja taitoja, joita tarvitaan kestäväällä tavalla elämiseen.

Kaarnan mielestä ympäristöosaamista musiikin oppiaineessa on ääniympäristön ymmärtäminen ja huomioiminen. Toiseksi tärkeäksi asiaksi hän nostaa kuulonhuollon, josta lukiolaisilla on hänen mukaansa yllättävänkin vaihtelevat tiedot. Kaarna korostaakin ykköskurssilla opiskelijoille, miten haitallista melu on ja miten pysyvä haitta kuulovaurio voi olla. Kaarna ei nosta erityisesti esiin mitään ekologiseen kestäväyyteen liittyvää ympäristöosaamisen kohdalla.

5.3.5 Globaali- ja kulttuuriosaaminen

Kaikki haastateltavat pohtivat erilaisten musiikkikulttuurien käsittelyä opetuksessa. Kulttuuriosaaminen voi olla esillä esimerkiksi saamelaisten musiikkia käsiteltäessä. Valo pohdii, että saamelaisten musiikki on sekä kulttuuriosaamista että globaalia osaamista ja kestävän kehityksen teemojen käsittelyä. Ilmastokysymykset liittyvät saamelaisten kulttuuriin, sillä kulttuurin säilyminen on riippuvaista ilmastosta ja luonnosta. Hän toteaa, että esimerkiksi alkuperäiskansojen kulttuurien uhanalaisuus olisi mahdollista ottaa esiin, mutta tällä hetkellä hänen kurseillaan ei juuri käsitellä tätä teemaa. Kuitenkin esimerkiksi Ramanujam (2023, 289) kritisoi juuri sitä, että valkoisessa epäkestävästä yhteiskunnan kritiikissä ei ole huomioitu riittävästi kolonialismia ja rasismia.

Musiikin peruselementeistä puhuttaessa Valolla on tapana kuunteluttaa toisista musiikkikulttuureista tulevaa musiikkia ja avata keskustelua musiikkimaun ja -tottumusten kulttuurisidonnaisuudesta. Hän pyrkii kyseenalaistamaan ryhmästä mahdollisesti nousevia ennakkoluuloja ja opettamaan kunnioittavaa suhtautumista erilaisiin musiikkikulttuureihin:

”Ja sitten voidaan pohdiskella sitä, että jos meillä on niinku melodia ja harmonia ja sointiväri mihin me ollaan totuttu jo lapsena, mikä kuuluu länsimaiseen musiikkikulttuuriin, ja sitten kuullaan jotain didgeridoon soittoa ja sitten siellä on niitä naurun tyrskähdyksiä ja sillain, että ’onks tää muka musiikkia’ ja sitten voidaan puhua siitä juuri, että miten kulttuurisidonnaista se on ja miten musiikkimaku kehittyy. Että siinä ei ole mitään niinku mitä voisi väheksyä, että jos ei tunne sitä kulttuuria, niin täytyy vaan tutustua siihen ja sitten alkaa kuulla siinä asioita. Että yritän sillä lailla avata heidän korvia, että ei kannata tuomita mitään musiikkia että tai jotain kulttuurin ilmiöitä, muuta toisesta maanosasta vaikka, jos ei tiedä siitä mitään.” - Valo

Valon kokemuksen mukaan opiskelijat pitävät kulttuuriseen kestäväyyteen liittyviä keskustelunaiheita kiinnostavina ja juttelevat niistä mielellään. Valo saattaa tuoda keskusteluun näkökulmia siitä, millaisia funktioita musiikilla voi olla eri maissa ja yhteisöissä:

”On myös kiinnostavaa siitä puhua, että monessa kulttuurissa ajatellaan, että musiikki on lahja jumalilta, ja meillä täällä länsimaissa taas musiikkibisnes pyörittää niitä biisejä korvien kuultavaksi kiihtyvällä

tahdilla, että. Pohdiskella sitä vähän tuostakin näkökulmasta, että se musiikki on monessa maassa muuta kuin musiikkia.” - Valo

Kaarna toteaa, että kulttuurikasvatukseen kuuluu opettaa ja tarjota mahdollisuuksia erilaiseen kulttuurin kuluttamiseen. Nuorille voidaan opettaa, että voi käydä kirjastossa tai sellaisissakin konserteissa, jotka eivät ole omalla mukavuusalueella. Kaarna nostaa esiin esimerkkinä Musiikkitalolla Helsingin kaupunginorkesterin konsertit, joissa yleisössä on valtaosin ”harmaapäisiä” ihmisiä, jotka voisivat ilahtua ja innostua siitä, että nuoremmatkin löytäisivät paikalle. Yksi kulttuurisesti kestävän kasvatuksen sisältöteemoista onkin paikallisuus (Laine 2016, 57).

Gloaali-osaamisen tavoitteiksi Kaarna nimeää erilaisuuden hyväksymisen ja ymmärtämisen. Musiikki on aina kulttuurisidonnaista, ja aina eri kulttuurien musiikkia käsitellessä tutustutaan siihen, mistä taustasta musiikki on lähtöisin ja miten paljon se on antanut meille. Esimerkkinä hän mainitsee bluesin. Lisäksi Kaarna kertoo haastattelussaan, että on viime aikoina käynyt keskusteluja ja päivittänyt osaamistaan sukupuolen moninaisuutta huomioivasta kielestä kuorotoiminnassa.

Tuisku toteaa, että globaali- ja kulttuuriosaamista käsitellään jo musiikin ykkös- ja kakkoskursseilla, mutta syventävillä kursseilla on paljon mahdollisuuksia syventyä teemaan. Erityisesti kolmoskurssilla osa-alue on vahvasti läsnä. Tunneilla puhutaan musiikkikäsitteen ja musikaalisuuden käsitteen kulttuurisidonnaisuudesta. Tuisku kertoo oppineensa paljon omilta oppilailtaan näistä asioista. Eräs opiskelija oli ollut perehtynyt saamelaisen oikeuksiin ja kulttuurisen omimisen kysymyksiin ja seurannut useampia aiheesta kirjoitettavia vaikuttajia sosiaalisessa mediassa. Tällainen osaaminen on tullut esiin oppituntien keskusteluissa ja antanut opettajallekin paljon uutta tietoa.

Tuisku on myös itse huomannut, että eräässä hänen käyttämässään opetusmateriaalissa toisinnetaan tietynlaista stereotyyppistä käsitystä afrikkalaisesta kulttuurista. Hän on todennut tällaisen materiaalin käyttämisen olevan väärin, mutta on ratkaissut asian sanoittamalla tämän ongelman ääneen opiskelijoille.

Martusewiczin ym. (2021) mukaan opettajan tulisikin välttää kansojen eksotisoimista ja suhtautua muihin kansoihin elävinä, samanarvoisina kulttuureina (Martusewicz ym. 2021, 244). Sen sijaan, että oppilaitoksissa opiskellaan asioita esimerkiksi alkuperäiskansoista, Suomen tapauksessa saamelaisista, tulisi pyrkiä kunnioittavaan dialogiin, jossa

opitaan saamelaisilta yhdessä heidän kanssaan ja myös heidän ehdoillaan (Kallio & Länsman 2018, 17; Martusewicz ym. 2021, 244).

5.3.6 Yhteiskunnallinen osaaminen

Valo ajattelee, että osa yhteiskuntaosaamista on ymmärrys tapahtumanjärjestämisestä. Hänen koulussaan järjestetään mm. omia bänditapahtumia, ja lisäksi tarjolla on äänentoistokursseja. Lukiodiplomeita tehdessä voi harjoitella yhteydenpitoa eri tahoihin ja tapahtumanjärjestämistä. Yhteistyötä tehdään koulun näyttelyvalaistuksen opiskelijoiden ja mediatiimin kanssa, ja äänentoistokurssilla on toisena opettajana ammattilaisäänitnikko. Valinnaisella musiikinkurssilla käydään studiossa tekemässä oma levy. Valo tekee mielellään yhteistyötä vierailijoiden ja koulun ulkopuolisten tahojen kanssa. Opiskelijoiden kanssa on käyty Kansallisoopperalla ja Musiikkitalolla kuuntelemassa kenraaliharjoituksia. Yhteiskuntaosaamiseen liittyy myös keskustelu muusikon asemasta, tuloista, Teostosta ja musiikkibisneksestä.

Kaarnalta yhteiskunnallisen osaamisen osa-alue on jäänyt vähemmälle huomiolle ennen haastattelua. Hän liittyy vastuullisuuden käsitteen eettisyyteen ja omien valintojen eettiseen tarkasteluun. Yhteiskunnallisesta osaamisesta hän mainitsee esimerkkinä maailmaa muuttaneen musiikin, kuten vallankumouslaulut ja 60-luvun rauhanliikkeen laulut ja historian. Myös Elliott (2012) puhuu musiikin yhteiskunnallisesta muutosvoimasta, jonka voi nähdä linkittyvän esimerkiksi toivon ja toimijuuden vahvistumiseen (esim. Ojala 2016).

Tuiskun mukaan yhteiskunnallinen osaaminen on keskiössä erityisesti musiikin neloskurssilla, mutta siitä puhutaan myös pakollisella ykköskurssilla. Oppilaat tekevät tehtävän, jossa listataan, millä eri tavoilla musiikki vaikuttaa ja miten sillä vaikutetaan eri asioihin. Musiikin neloskurssilla tehdään itse vaikuttamisbiisi, ja Tuiskun mukaan opiskelijoiden valitsemista aiheista on tullut ”hieno kirjo”. Hän oli oppinut uusia asioita muun muassa Suomen laista ja henkirikoksista tämän tehtävän kautta. Tuisku kokeekin, että opiskelijat ovat yhteiskunnallisesti valveutuneita ja hän opettajana oppii heiltä myös paljon.

Omien kappaleiden tekeminen on esimerkki luovasta, omaehtoisesta yhteiskunnallisiin asioihin liittyvästä työskentelystä, jollainen voi tukea opiskelijoiden ja opettajan syste-

misen ymmärryksen vahvistumista. Myös Valon kuvailemat monipuoliset musiikintuntien ulkopuoliset työskentelyn tavat voivat kehittää systeemiajattelua ja laajempaa ymmärrystä ilmiöistä. (Klahr 2012, 24; Hartikainen 2013, 142.)

5.4 Musiikinopettaja kestävyyskasvattajana

Tässä luvussa tarkastellaan musiikinopettajan sekä yleisemmin taideaineiden roolia lukion kestävään elämäntapaan tähtäävässä toimintakulttuurissa. Kolmannessa alaluvussa kootaan vielä haastateltavien ajatuksia kestävyysteemoihin liittyvästä opettajankoulutuksesta.

5.4.1 Musiikinopettajan erityisosaaminen ja haasteet

Haastattelussa kysyttiin, millaisia vahvuuksia tai erityisosaamista musiikinopettajalla voisi olla ilmasto- ja ympäristöteemojen käsittelyssä kasvatuksessa. Ensimmäisenä haastateltavat nimesivät musiikillisia ja taiteellisia valmiuksia: äänitteiden tuottaminen, musiikin yhdistäminen visuaalisiin projekteihin, teemaan liittyvien kappaleiden etsiminen ja taiteen tekeminen oppilaiden kanssa ympäristön äänien avulla. Toisena näkökulmana pohdinnoista nousi esiin ryhmänhallintataitoja ja musiikkiin liittyvää yhteisöllisyyttä. Kaarna toteaa, että musisoimisessa on ikään kuin sisäänrakennettuna yhteisöllisyys ja musiikki on ”parasta yhdessä tehtynä”. Valo kuvaa, miten monikäyttöisesti ja konkreettisesti musiikki voi olla läsnä tilanteessa kuin tilanteessa:

”- tietenkin musiikinopettajalla on hieno asema, kun saa jotain konkreettista hommaa, että jos lähdetään soittamaan ja tekemään sitä musiikkia itse vaikka tietystä temasta, et siitä aina voi työpaja syntyä sitten jos tarvitaan. Ja tietysti jos on jotain kansainvälisiä juttuja muita, niin. Niin tuota useasti sitä musiikkia voi hyödyntää just jossain lämmittelyhommissa tai sitten jossain, mikä tapahtuma se onkaan, kuten sanottu, niin sen musan kanssa helposti pääsee niinku kaikki mukaan kun kaikki haluaa sitä, koska se aina pikkusenkin tilanteen niinku vähän kohottaa tunnelmaa, kohottaa arjen yläpuolelle.” - Valo

Tuiskulta kysyttiin, millaisia hyödyllisiä ominaisuuksia musiikkikasvattajilla voisi olla kestävyyskasvatuksessa. Hän vastaa, että musiikkikasvattaja voisi kyetä tekemään ideoista konkretiaa ja uskaltaa kokeilla uutta:

”On se varmaan innostaja sen mukalainen. Mä luulen tällainen niinku toimeentarttuja, että sitten joskus joissain muissa ihmistyypeissä asioita jäädytään pyörittelemään pitkäksi aikaa ja sitten jää se konkretian taso tekemättä sitten. Vaikka olisi vähän huonompikin idea niin mieluumin kokeilee sitä kuin hioo sen 5 vuotta täydelliseksi.” – Tuisku

Tuisku pohtii, miten voisi huomioida parhaiten nuorten erilaiset tilanteet ja tarpeet puhuessaan tunteita herättävistä aiheista. Hän kertoo, että oppitunnilla kuulonhuoltoon liittyvää tehtävää tehdessä oli käynyt ilmi, että opiskelijalla on valtava ahdistus oman tinnituksensa vuoksi. Samoin uskontoihin ja katsomuksiin liittyvät asiat liittyvät hänen mukaansa vahvasti musiikinopetukseen, ja niiden käsittelemistä joutuu miettimään. Tuisku toteaa myös nuoruuteen kuuluvan tiettyä ajattelun mustavalkoisuutta: toisaalta on hienoa, että joku voi innostua vaikkapa yhteiskunnallisesta toiminnasta, mutta toisaalta joku toinen voi ahdistua aiheesta. Hän etsii jonkinlaista ”kultaista keskietä” siinä, miten osaa opiskelijoista voisi rohkaista osallisuuteen ja toivoa herättävään toimintaan aiheuttamatta kuitenkaan enempää ahdistusta toisten opiskelijoiden arkeen.

Kannustaminen ja positiivisen ilmapiirin luominen on Tuiskun mukaan edellytys sille, että työskentely musiikin tunnilla on ylipäättään mahdollista. Lukiossa opiskelijan tuntemus jää ohuemmaksi kuin peruskoulussa, sillä he ovat vain hetken musiikinopettajan opetuksessa. Tästä huolimatta Tuisku kokee pystyneensä luomaan moneen opiskelijaan sellaisen suhteen, että hänelle on turvallista tulla puhumaan vaikeistakin asioista. Myös Uusikylän (2006) mukaan kasvatuksen kaikki muut tavoitteet tulisi rakentaa turvallisuuden ja hyväksytyksi tulemisen perustan päälle (Uusikylä 2006, 46).

Kaarna uskoo, että ympäristötietoisuus tulee jatkossakin aiheena jäämään muun opettamis- ja arvioimistyön runsauden vuoksi taka-alalle. Teema voisi saada tilaa, jos lukiossa päätettäisiin jonakin lukuvuonna keskittyä laaja-alaisista taidoista erityisesti ympäristötietoisuuteen. Kestävyydelle tulisi siis erikseen järjestää ”otsikkotasolla oleva aika”, jotta se ei hukkuisi muiden kiireiden keskellä. Tästä huolimatta Kaarna kokee, että asiat ovat itse asiassa melko hyvin kestävyyskasvatuksen suhteen.

”Mä jotenkin, en mä ajattele, että asiat on niinku kauhean huonosti. Mä niin, mun mielestä on ihan tosi tärkeä asia mutta että -- Kun tilanne on

ihan hyvä. Joo, kyllä niinku kaiken tämän tiedostavuuden ja tietoisuuden ja toiminnan myötä niin mun mielestä me mennään hirveän paljon parempaan suuntaan kuin 5 vuotta sitten tai 10 vuotta sitten.” – Kaarna

Toisaalta Kaarna toteaa, että itse laaja-alaisen osaamisen osa-alueiden toteuttamisessa ei ole erityisempiä haasteita. Ennemmin haasteena on opettajalle se, että muistaa pitää näitä asioita esillä ja tiedostaa itse, millaisia eri taitoja tilanteessa ollaan oppimassa. Oman reflektion lisäksi olisi hyvä muistaa sanoittaa nämä asiat ääneen myös oppilaille.

Tuiskusta tuntuu, että hänen tulisi tietää kestävyysaiheesta paljon enemmän uskaltaakseen puhua siitä. Hän kertoo, että opiskelisi mielellään lisää aiheesta lukemalla kirjoja ja etsimällä tietoa, mutta usein kirjat jäävät lukematta kiireen takia. Hän kokee tarvetta oppia kestävyysteemoista niin työn kuin sen ulkopuolisenkin elämän kannalta, ja voi olla vaikea erotella, kumpaa varten oikeastaan opiskelee. Jos kestävyyskoulutusta olisi osana työtä, se ei tuntuisi niin ylimääräiseltä asialta, johon tulisi itse etsiä aikaa.

5.4.2 Taideaineiden merkitys lukiossa

Tuisku jakaa koulunsa kuvaamataidonopettajan kanssa kokemuksen siitä, että he joutuvat puolustamaan taito- ja taideaineiden asemaa yleissivistävässä lukiokoulutuksessa, ja että taideaineilla on koulun yhteisissä tapahtumissa ”valjastamatonta potentiaalia”. Aloittaessaan nykyisessä työpaikassaan Tuisku koki, että opiskelijat kyseenalaistivat musiikin merkityksen ja tärkeyden lukiossa, ja että hän joutui perustelemaan sitä varsinkin alussa. Tuisku pohtii, miten musiikin opiskelun merkitystä, ”isompaa kuvaa”, saisi tuotua vahvemmin esiin niin, että sekä opettajakollegat että opiskelijat näkisivät ja ymmärtäisivät sen.

Esimerkiksi Tuisku nostaa tulossa olevan ilmastoteemaisen pajapäivän, jossa taideaineille on tarjottu puolen tunnin mittaista pajaa. Taiteelliset prosessit ovat luonteeltaan erilaisia kuin esimerkiksi matematiikanlaskut, ja siksi niiden toteuttaminen vaatii enemmän aikaa. Taideaineet tarjoavat mahdollisuuden työstää ja purkaa hankalia asioita ja tunteita, mutta esimerkiksi kokonaisen musiikkikappaleen tekemiseen puoli tuntia ei riitä. Myös LOPS:ssa (2019, 339) todetaan, että luovan tuottamisen prosessi vaatii rauhaa ja kiireettömyyttä, ja samaa mieltä on myös Hartikainen (2013, 142).

Kaarnan mielestä kaikkien taideaineiden tärkein tehtävä on selviytymistaitojen opettaminen. Nimenomaan taidetunneilla opetellaan esimerkiksi luovia ongelmanratkaisutaitoja, jotka auttavat esimerkiksi matemaattisen yhtälön ratkaisemisessa, vaikka näitä taitoja ei ”kovassa oppiaineessa” erikseen opiskella. Muiksi selviytymistaidoiksi Kaarna nimeää keskeneräisyyden sietämisen, oman luomisen, uuden löytämisen ja ryhmässä toimimisen. Kaarnan näkemys on linjassa opetussuunnitelman perusteiden kanssa, sillä LOPS:ssa musiikin oppiaineen yksi yleinen tavoite on ”musiikillinen luova ajattelu”, johon kuuluu keskeneräisyyden sietäminen ja uusien ideoiden kokeileminen yhdessä muiden kanssa (LOPS 2019, 341).

Musiikinopetuksessa Kaarnalle tärkeintä on opiskelijoiden musiikkisuhteen vahvistaminen. Lukion pakollinen musiikinkurssi on viimeinen kerta, kun opiskelijat saavat kaikille yhteistä musiikinopetusta. Jokaisella opiskelijalla on mahdollisuus pohtia, millainen hänen oma musiikillinen toimijuutensa on.

”Olenko minä soittaja, olenko minä laulaja, olenko minä kuuntelija, olenko minä osallistuja, olenko aktiivinen vaikuttaja, mikä minä olen? Niin kun näiden asioiden löytäminen sen ykköskurssin aikana, se on musta ehkä se kaikkein tärkein tavoite.” - Kaarna

Myös Tuiskulle positiivisen musiikkisuhteen vahvistaminen on musiikinopetuksessa kaikkein tärkeintä, ja lisäksi hän pitää tärkeänä monipuolisten musiikillisten maailmojen avaamista opiskelijoille. LOPS:n mukaan musiikin oppiaineen tehtävänä onkin tukea opiskelijan musiikillista toimintaa ja myönteistä musiikkisuhdetta sekä musiikillista monipuolisuutta (LOPS 2019, 339; emt. 341).

5.4.3 Koulutus ja vertaiskeskustelu

Valo ja Tuisku opettavat kaupungeissa, joiden hiilineutraaliustavoite vaikuttaa myös koulun oppisisältöihin. Tuisku on viestitellyt aiheesta kollegoidensa kanssa ja tarkoituksena on ollut ideoida myös yhdessä aihepiirin toteuttamistapoja. Käytännössä yhdessä ideointia ei kuitenkaan vielä ole tehty.

Kaarna ja Tuisku kertovat, että ilmastoasiat eivät toistaiseksi ole saaneet mainittavasti sijaa heidän keskusteluissaan musiikinopettajakollegoidensa kanssa. Kaarnan kokemuksen mukaan tällä hetkellä erityisesti opettajien aikaa vievät uuden opetussuunnitelman

sekä laajennetun oppivelvollisuuden aiheuttamat haasteet. Tuisku toteaa, että kollegoita tavatessa on aina niin runsaasti puhuttavaa, että näihin teemoihin ei ole ehditty syventyä. Hän uskoo, että keskustelulle olisi kuitenkin tarvetta ja musiikinopettajilla aiheeseen sa-
nottavaa, ja että jonkinlainen ”foorumi” tai koulutus musiikkikasvattajille olisi tarpeen.

”Joo tuota helppo vastaus on että en [ole keskustellut kollegoiden kanssa ilmastokriisistä ja kestävydestä] ja ei näy [aihe musiikkikasvat-
tajien keskuudessa], koska sille ei ole ehkä ollut niinku tilaa. Että se, että tommonen asia ei ole niinku ensimmäinen ja se asia joka pitää rat-
kaista vaan että meidän pitää nyt ratkaista nyt niinku uuden opetussuun-
nitelman haasteet. Meidän pitää ratkaista laajennetun opetusvelvollis-
suuden, oppivelvollisuuden aiheuttamat haasteet, että niinku sammutel-
laan ne tulipalot tässä näin ekaksi ja katsotaan sitten jos riittää aikaa,
niin jutellaan sitten ympäristöstä. Että ei joo.” – Kaarna

Myöskään Valo ei ole keskustellut paikallisten musiikinopettajakollegoidensa kanssa juurikaan ilmastoasioista. Hän seuraa sosiaalisessa mediassa Ilmastokasvattajat- ryhmää sekä Opettajien ja kasvattajien ilmatorintama -ryhmää ja on globaalikasvatukseen liitty-
vällä sähköpostilistalla. Musiikkikasvattajien yhteisistä sosiaalisen median ryhmistä ei nouse haastateltavien mieleen mitään ilmastokasvatukseen liittynyttä keskustelua. Kuten Kaakkolammi ym. (2018) toteavat, opettajat tarvitsisivat yhteisössään rohkaisua amma-
tilliseen kasvuun, luovuuteen ja uuden kokeilemiseen (Kaakkolammi ym. 2018, 313). Si-
vistys nykyaikana on vastuunkantamista tulevaisuudesta. Jos opettajat ja tutkijat voivat olla työssään osana tätä tehtävää, voi se lisätä heidän tyytyväisyyttään, motivaatiotaan ja kokemustaan työn merkityksellisyydestä. (Isopahkala-Bouret 2020, 5.)

Kaikki kolme haastateltavaa toteavat, että osallistuisivat mielellään musiikkikasvattajille suunnattuun ympäristö- ja ilmastoteemaiseen koulutukseen, jos sellainen järjestettäisiin. Kaarna uskoo, että musiikinopettajien kokemus epävarmuudesta aiheen äärellä johtuu siitä, ettei heidän koulutuksessaan ole liiemmin käsitelty ympäristöasioita.

”No se on varmaan just se, että että en mä olisi, että kukaan meistä ei ole suorittanut semmoista kurssia omassa aineenopettajaopinnoissaan, joka olisi ollut niinku ’musiikki ja ympäristötietoisuus, 2 opintopistettä’ --” - Kaarna

Tuisku toteaa, että ajatteli haastattelun aikana joitain asioita ensimmäistä kertaa. Hänestä tuntui, että hän prosessoisi asioita eikä valmiita vastauksia vielä ollut, ja että itsellä olisi ollut mukavampi olo, jos olisi ollut tarjota jäsentyneempiä vastauksia. Hän totesi haastattelun lopussa: ”Kyllä se semmoinen joku riittämättömyyden tunne tähän aihepiiriin liittyy valitettavasti.”

Tuisku kokisi itselleen hyödylliseksi lukupiirin, jossa luettaisiin artikkelia tai kirjaa ja keskusteltaisiin aiheesta. Hän kuitenkin epäilee, että ajan järjestäminen tällaiselle opiskelulle voisi olla haastavaa. Toisaalta hän kaipaa konkreettisia ideoita eri kouluista esimerkiksi laaja-alaisten tavoitteiden huomioimiseen. Myös selkeät kootut käytännön ”vinkit” voisivat herätellä opettajia pohtimaan aihetta.

”- sit tavallaan mulle tekee hyvää se innostuminen se että mä niinku innostun siitä mitä muut on tehnyt ja kuulen mitä muut on tehnyt ja näenkin ehkä, niin sitten tavallaan mä peilaan sitä tähän mun omaan juttuun ja sitten teen jotain erilaista, mutta inspiroituneena siitä muiden tekemästä.” – Tuisku

Opettajien haluton suhtautuminen koulun muutoksiin voikin johtua siitä, että opettajan- koulutuksessa ei opeteta tarpeeksi muutoksessa tarvittavia taitoja ja ajattelutapoja (Sahlberg 1998, 223). Pihkalan ym. (2020) mukaan kasvattajat ja opettajat tarvitsevat tukea sekä kestävyys- että tunnetaito-osaamiseen, sillä heillä voi olla vaihtelevia taitoja näistä aiheista (Pihkala ym. 2020, 159).

Valon mielestä musiikkikasvatuksen koulutuksessa olisi paikallaan käsitellä jollakin luennolla muun muassa soittimien valmistusprosessin eettisyyttä ja ekologisuutta sekä digitaalista hiilijalanjälkeä. Hän kokee, että näitä tietoja on vaikea löytää. Soitinhankintoja tehdessä hän oli havainnut, että bambuisten ukulelejen hinta oli kolminkertainen ”tavallisiin” verrattuna, ja oli päätynyt halvempaan vaihtoehtoon. Hänen mielestään nämä asiat tulisi ottaa huomioon ja kertoa myös opiskelijoille, jotta hekin voisivat pohtia asiaa ostaessaan kotiin soittimia. Omien valintojen eettisten ja ympäristövaikutusten pohtiminen onkin keskeinen kestävyyskasvatuksen tavoite ja tärkeä osa ekososiaalista ymmärrystä (esim. Foster ym. 2022, 127).

Tuisku kokee, että musiikinopettajakoulutuksessa on jo nyt valtavan suuri määrä omak-
suttavaa ja pohtii, voisiko kestävyysteema läpäistä kaikki opinnot korkeakoulutuksessa

samalla tavoin kuin laaja-alaiset tavoitteet lukiossa. Toisaalta häntä mietityttää, onko tällainen hajauttaminen tehokkainta, vai voiko laaja-alainen tema jäädä muiden sisältötavoitteiden varjoon ja onko tavoitteiden toteutuminen liian riippuvaista yksittäisestä opettajasta. Koulun uudistuksissa onkin vaarana, että opetusmenetelmät eivät muutu samaa tahtia opetussuunnitelmien kanssa (Sahlberg 1998, 208). Jotta kestävyysteemoja ja ekososiaalista sivistystä voidaan opettaa koulussa, on myös opettajankoulutusta kehitettävä vastaamaan tulevaisuuden tarpeita (Wolff ym. 2017). Esimerkiksi Taideyliopistossa pyritäänkin parhaillaan tekemään kestävyydestä olennainen osa kaikkea yliopiston toimintaa (Taideyliopisto 2023).

6 Pohdinta

Tässä luvussa muodostan tutkimustuloksista johtopäätökset aiempien tutkimusten ja kirjallisuuden tuella. Pohdin tutkimustulosten merkitystä musiikkikasvatuksen alalle. Tarkastelen myös tutkimusprosessini luotettavuutta ja onnistumista.

6.1 Johtopäätökset

Tässä tutkimuksessa selvitettiin, millä tavoin haastatellut lukion musiikinopettajat huomioivat työssään kestävyysteemoja ja laaja-alaisen osaamisen tavoitteita. Lisäksi selvitettiin, millaisia kestävyyskasvatukseen liittyviä mahdollisuuksia ja haasteita haastateltavat nostavat esiin musiikinopettajan työn kannalta.

Tutkimuskysymykset olivat:

1. Millaisia kokemuksia haastateltavilla musiikinopettajilla on kestävyysteemojen sekä opetussuunnitelman perusteiden laaja-alaisen tavoitteiden huomioimisesta lukiossa?
2. Millainen on haastattelujen perusteella musiikinopettajan rooli kestävyyskasvatuksen toteuttamisessa lukiossa?

Tutkimuksen aineisto tarjoaa tietoa kolmen musiikinopettajan työskentelyn taustalla vaikuttavista arvoista ja asenteista, joita tarkasteltiin tässä tutkimuksessa kestävästä elämäntavan edistämisen näkökulmasta. Aineisto esittelee myös tapoja, joilla kestävyyttä ja laaja-alaista osaamista käsitellään käytännössä lukion musiikinopetuksessa. Tutkimuskirjallisuuden perusteella voidaan todeta, että osa kestävyysteemoista näkyy musiikinopettajien työssä vahvasti. Toisaalta analyysin perusteella tietyt kestävyiden näkökulmat eivät tulleet haastatteluissa esiin eivätkä siis ehkä ole haastateltavien musiikinopettajien arjessa niin vahvasti läsnä kuin toiset. Syitä näihin huomioihin voi etsiä esimerkiksi opetussuunnitelmista, musiikinopettajakoulutuksesta tai lukion toimintakulttuurista.

Tulosten mukaan musiikkikasvatuksen työskentelytavat ja toimintakulttuuri tukevat monin tavoin kestävyyskasvatuksen tavoitteita. Lukion toimintakulttuurissa musiikki edistää yhteisöllisyyttä. Laaja-alaista osaamista edistävä musiikinopettaja kannustaa samalla kes-

tävän elämäntavan omaksumiseen. Kestävyyskasvatuksen tavoitteista (luku 3.2) hyvinvointi- ja vuorovaikutustaitojen vahvistaminen oli haastateltavien mielestä keskeistä, ja toivon ja toimijuuden näkökulmat tulivat haastatteluissa esiin. Vastausten perusteella luki-opiskelijoilla on kriittisen ja systeemiajattelun taitoja sekä valmiuksia vaikuttaa yhteiskunnallisesti. Musiikinopettaja voi vahvistaa näitä taitoja muun muassa musiikkiin liittyvien yhteiskunnallisten keskustelunaiheiden, projektien ja luovan tuottamisen kautta. Luovasta ajattelusta ja ongelmanratkaisusta puhuttiin, mutta haastattelijat eivät nostaneet esiin näkökulmia, joissa olisivat yhdistäneet taiteellisen luovan ajattelun ja kestävämmän tulevaisuuden kuvittelun toisiinsa. Yksi haastateltavista piti kuitenkin tärkeänä, että taiteen ja tieteen luovien ajattelutapojen yhtäläisyydet tunnistettaisiin vahvemmin ja niitä hyödynnettäisiin kasvatuksessa. Ympäristötietoisessa taidekasvatuksessa voidaankin tehdä monialaista yhteistyötä niin taiteen alan tutkijoiden ja taiteilijoiden kuin taiteen ja tieteen asiantuntijoiden välillä (Ylirisku 2021, 21).

Musiikkikasvatuksen voi itsessään nähdä edistävän ekososiaalista sivistystä, sillä taide syventää kokemuksia elämästä (Salonen & Bardy 2015, 10). Opiskelijoiden musiikkisuhdetta pyritään vahvistamaan erityisesti lukion pakollisella musiikinkurssilla. Vuorovaikutus musiikinopetuksessa tulee vahvasti näkyväksi yhteismusisoinnissa, joka on keskeinen musiikkikasvatuksen työtapana. Musisointiprosessi edellyttää onnistuakseen yhdessä toimimista. Yhteismusisoinnin aikana harjoitellaan kärsivällisyyttä, toisten auttamista, neuvottelutaitoja, demokraattisesti toimimista, fyysisen turvallisuuden huomioimista sekä armollisuutta omaa soittoa kohtaan. Voisi ajatella, että yhteismusisointi on hyvä oppimistilanne yleisemminkin oman ja muiden keskeneräisyyden sietämiseen.

Yksi kulttuurisesti kestävä kasvatuksen sisältöteemoista on paikallisuus (Laine 2016, 57). Musiikinopettajat voivat opiskelijoita vierailulle lähellä sijaitseviin kulttuuri-instituutioihin ja rohkaisivat heitä kuluttamaan ennakkoluulottomasti kulttuuria, ja koulussa tehtiin kestävyteen liittyvää yhteistyötä paikallisten yritysten kanssa. Kaupungeissa oli myös paikalliset hiilineutraaliusohjelmat. Korona-aika oli saanut yhden haastateltavan viemään opiskelijat ulos laulamaan yhdessä, ja äänimaisemakävelyn kautta opiskelijat saivat havainnoida lähiympäristöään.

Ulkoilmassa ja luonnossa oppimisen ja luonnosta inspiroitumisen ajatuksia on viety musiikkikasvatuksessa jo todella pitkälle (esim. Shevock 2018), ja siihen nähden se voisi näkyä käytännössä enemmän. Epätyypillisiä oppimisen tapoja ei kannata kaihtaa, sillä

niiden herättämistä tunteista ja reaktioista keskusteleminen edistää rajoja rikkovaa oppimista (Ojala 2016, 51). Kankkunen (2012) kuvaa äänikävelystä saamiaan voimakkaita muistoja ja aistielämyksiä ja huomauttaa, että ääniympäristön havainnointi ei ole uusi keksintö. Smith (2022) kutsuu ihmiskeskeistä luonnosta irtautumista traumaksi, jonka syntymistä musiikkikasvattajien tulisi pyrkiä ehkäisemään. Kenties luokkahuoneesta poistuminen voisi kirkastaa kestävyys suhdetta musiikkiin niin oppilaille kuin opettajillekin, vahvistaa luontosuhdettamme ja palauttaa meitä kohti niitä lähtökohtia, joissa olemme maailmassa aktiivisesti läsnä olevina ja aistivina olentoina.

Musiikinopettajat osasivat sanallistaa laaja-alaisen osaamisen tavoitteet musiikissa hyvin ja kokivat, että moni tavoite toteutuu musiikinopetuksessa kuin itsestään. Hyvinvointi- ja vuorovaikutustaitojen sekä globaali- ja kulttuuriosaamisen osalta vastauksissa oli keskenään samankaltaisuutta. Muihin osa-alueisiin vastaajat tarjosivat keskenään erilaisia näkökulmia sen mukaan, millaisia kiinnostuksenkohteita kullakin oli. Perehtyneisyydestään huolimatta haastateltavat eivät kokeneet kestävyysosaamistaan erityisen hyväksi. Selitys tähän voisi olla, että heidän käsityksensä kestävyys käsitteestä ei välttämättä ole holistinen vaan painottunut yhteen tai kahteen kestävyys ulottuvuuteen, kuten Uiton ja Salorannan (2017) tutkimuksen osallistujilla. Haastateltavia ei kuitenkaan pyydetty tässä tutkimuksessa suoraan määrittelemään, mitä kestävyys heille tarkoittaa.

Haastateltavat musiikinopettajat osoittivat halua käsitellä erilaisia kulttuureja ja ihmisryhmiä opetuksessaan sensitiivisesti. Opetusmateriaaleissa saattaa olla esimerkiksi rasisia elementtejä. Kallion ja Länsmanin (2018) ajatusta seuraten erilaisista kulttuureista olisi hyvä opettaa yhteistyössä esimerkiksi kyseistä kulttuuria edustavan musiikin ammattilaisen tai muun asiantuntijan kanssa. Kouluun kutsutut inspiroivat vierailijat etenkin taidepedagogiikan keinoihin yhdistettynä voivat auttaa murtamaan vakiintuneita normeja ja uskomuksia (Ojala 2016, 51).

Teknologiaan haastateltavat suhtautuivat kahtalaisesti. Sitä hyödynnetään luovassa tuottamisessa ja musisoinnin tallentamisessa. Kahdella haastateltavista on myös kriittinen suhtautuminen teknologian käytön kestävyys. Haastattelujen aikaan teknologian rooli oli korostunut musiikinopetuksessa koronapandemian myötä. Värrin (2018) suhtautuu kriittisesti siihen, miten markkinatalous ohjailee myös koulutusta. Musiikkiteknologian käytössä epäkestäviä elementtejä voivat olla energiankulutuksen lisäksi esimerkiksi laitteiden lyhytikäisyys tai käytettävien sovellusten hinta. Kaupalliset sovellukset voivat myös ohjailla musiikkikasvatuksen suuntaa. Teknologialla on musiikkikasvatuksessa

hyöty- ja elämysarvoa, mutta musiikkikasvattajien ja yliopistojen tulisi suhtautua myös siihen kriittisesti ja pohtia, miten teknologia vaikuttaa musiikkikasvatuksen hyvinvointivaikutuksiin.

Opettajat nostavat esiin musiikin eettiseen kuluttamiseen ja musiikki- sekä soitinteollisuuden eettisyyteen liittyviä teemoja. Sähköistä työskentelyä, digitaalista musiikin tuottamista ja kuluttamista, sähkön kuluttamisen kohtuullisuutta sekä soittimien materiaaleja pohdittiin ekologisen kestävyuden kannalta. Musiikintunneilla saatetaan keskustella myös arjen valinnoista, kuten siitä, miten konsertteihin voisi liikkua kestävästi, miten säästää energiaa tai pitää soittimista hyvää huolta. Kestävien valintojen tekeminen voi tuoda uutta merkitystä elämään sen sijaan, että valinnoillaan jatkaisi olemassaolevien ongelmien vahvistamista (Salonen & Bardy 2015, 12). Moni opiskelija voi olla yhteiskunnallisesti valveutunut, ja musiikinopettaja myös oppii opiskelijoilta uutta heitä kiinnostavista aiheista.

Musiikin kuuntelun yhteydessä voidaan sivuta laajasti yhteiskunnallisia aiheita. Haastateltavat nostivat esille ympäristöteemoja käsittelevät laulut, vallankumous- ja rauhanlaulut sekä alkuperäiskansojen ja erityisesti saamelaisten musiikin. Vähemmistökulttuurien musiikin käsittelyn yhteydessä keskustellaan esimerkiksi kulttuurisesta omimisesta sekä saamelaisten ja romanien asemasta. Ympäristöteemaisten laulujen mainitseminen haastattelussa tuntui ”naiivilta” – ehkä kestävyyskasvatuksessa on edistytty niin paljon, että esimerkiksi Turnerin ja Freedmanin (2004) artikkelissa mainitut teemat tuntuvat jo joistakin musiikinopettajistakin itsestäänselvyyksiltä. Yksi haastateltava totesikin, että tiedostavuudessa ja kestävyystoiminnassa ”mennään hirveän paljon parempaan suuntaan kuin 5 vuotta sitten tai 10 vuotta sitten”.

Toinen näkökulma kuunteluun on sen itseisarvo: yksi haastateltava piti tärkeänä läsnäoloa ja pysähtymistä musiikin kuuntelemisen äärelle. Yhteissoittokin on osaltaan toisten ihmisten kuuntelua: se tukee sosiaalista tarkkaavaisuutta ja kommunikointitaitoja sekä vahvistaa ryhmän yhtenäisyyttä (Østergaard 2019, 12). Haastatelluista musiikinopettajista yksi kertoi vieneensä opiskelijoita ulos luokkahuoneesta tutkimaan lähiluontoa kuuloais-tin kautta. Opetussuunnitelman perusteissa musiikin kohdalla todetaan, että opiskelija ”tutustuu maailmaan moniaistisesti ja tutkii sitä etenkin kuulonvaraisesti”, ja että taiteellisessa työskentelyssä saadaan valmiuksia ”ääniympäristön kriittiseen tarkasteluun” (LOPS 2019, 339). Kuvauksessa ei kuitenkaan kerrota tarkemmin, mitä ääniympäristöllä

tarkoitetaan tai oteta kantaa siihen, missä musiikin opiskelu tapahtuu. Haastateltavien kuvailemien projektien ja vierailujen kautta musiikin opiskeluympäristö ja opiskelijoiden moniaistisesti tutkima maailma on melko monipuolinen.

Musiikinopettajan vahvuuksia kestävyyskasvatuksessa ovat haastateltavien mielestä taiteelliset vahvuudet sekä ryhmänhallintataidot, aktiivisuus esimerkiksi projektitoiminnassa sekä yhteisöllisyyden lisääminen. Haastattelujen perusteella tutkimukseen osallistuneet musiikinopettajat olivat myös tunnetaitoisia, opiskelijoiden hyvinvoinnin huomioivampia ja sensitiivisyyteen pyrkiviä aikuisia. Haastattelujen perusteella oppituntien ulkopuolisen yhteisen musiikki- ja taidetoiminnan lisääminen voisi olla hyödyksi niin koulun ilmapiirin, opiskelijoiden hyvinvoinnin kuin kestävyyskasvatuksenkin kannalta. Tulokset eivät kuitenkaan kerro, kokevatko opiskelijat itse tarvitsevansa enemmän taide-toimintaa vai ovatko he tyytyväisiä nykytilanteeseen. Oppijat sitoutuvat oppimisprosessiin paremmin, kun tavoitteet ja opetusmenetelmät ovat heille mielekkäitä ja he voivat osallistua niiden suunnitteluun (Törmä 2003, 103). Kuten eräs haastateltavista totesikin, opiskelijoilla voi olla riittävästi tietoa kestävydestä, ja opettajien tärkein tehtävä on tukea heitä aktiivisessa toimijuudessa tavoitteidensa hyväksi.

Lukion opettajien ja opiskelijoiden kuormittuneisuus ja ahdistusoireilu nousivat vahvasti esiin aineistossa. Ne voi nähdä sekä oireina epäkestävästä järjestelmästä että myös kestävää toimintaa hankaloittavina tekijöinä. Uusikylän (2006) mukaan kiire sekä jatkuvan muutoksen ja tehokkuuden tavoittelu uuvuttaa niin opettajat kuin oppilaatkin (Uusikylä 2006, 53). Haastateltavat kokivat, että musiikki on lukion oppiaineena tärkeä vastapaino kiireelle ja stressille. He pyrkivät oppitunneilla huomioimaan opiskelijoiden erilaiset tarpeet ja tarjoamaan mahdollisimman hyvän ja turvallisen opiskeluilmapiirin sekä mahdollisuuden levähtää. He puhuivat musiikin merkityksestä nuorten arjessa rentouttavana sekä tunteiden käsittelyä ja ilmaisua tukevana harrastuksena, mistä on kirjoittanut myös Saarikallio (2011). Haastateltavien puheesta välittyi nuorten hyvinvoinnista välittäminen ja halu tukea sitä mahdollisuuksien mukaan. Haastateltavista erityisesti yksi pohti nuorten ilmastotunteita ja koki tärkeäksi, että aikuiset eivät jättäisi nuoria yksin ilmastoahdistuksen kanssa. Toivon, osallisuuden ja kaiken toiminnan perustana on haastateltavien mukaan kannustava ja turvallinen ilmapiiri. Välittämistä ja turvallisuutta koulussa peräänkuuluttaa myös Uusikylä (2006).

Hieman yllättävää oli, että haastattelujen perusteella nuorten ahdistusoireet eivät liittyneet lainkaan ilmasto- ja ympäristöasioihin vaan henkilökohtaisiin tulevaisuudenhuoliin, stressiin ja sosiaalisiin tilanteisiin. Yksi ilmastoahdistuksen muoto voi kuitenkin olla haastattelussakin esiin tullut ahdistus siitä, että ilmastonmuutoksesta puhutaan niin paljon (Pihkala ym. 2020, 153). Ahdistus ei ole itsessään ongelma vaan oire, jota voi hoitaa vaikuttamalla sen juurisyöhyn. Haastateltavien kouluissa nuoret olivat jo saaneet aikaan monenlaisia muutoksia, eikä Zeyerin ja Kelseyn (2013) tutkimuksen kaltaista apaattisuutta välittynyt tämän tutkimuksen haastatteluista. Haastateltavien kertoman sekä tutkimusten (THL 2021; Salmela-Aro & Hietajärvi 2020; SLL 2022; Golnick & Ilves 2021) mukaan jokin koulujärjestelmässä on kuitenkin hälyttävästi vialla. Hyvinvoinnin sanotaan olevan koulutuksen ensisijainen tavoite, mutta hyvinvointia mittaavat lukemat ovat surullisen alhaiset. Koronapandemia tai muut poikkeustilanteet eivät yksin selitä opiskelijoiden ahdistuksen ja yksinäisyyden määrää ja opettajien kokemusta liiallisesta työmäärästä.

Aineistossa esiintyy vain vähän luontosuhteeseen tai muunlajisiin eläimiin liittyviä kommentteja, eikä vastauksissa korostu erityisen vahvasti ymmärrys kestävyiden teeman monialaisuudesta. Myös LOPS:n musiikin oppiainekuvauksessa näkökulma kestävyteen on ihmiskeskeinen. Luontoa ei mainita siinä lainkaan, ja kuuntelutaidoista ja ääniympäristöistä puhutaan hyvin ympärilyöreästi. Tämä on huomionarvoista, sillä opetussuunnitelman perusteet on normatiivinen asiakirja, jonka painopisteet vaikuttavat opetuksen päämääriin ja siihen, millaista yhteiskuntaa tavoittelemme (Foster ym. 2019, 134). Ilman opetussuunnitelman perusteiden ja opettajankoulutuksen uudistamista luontosuhteemme kaan tuskin muuttuu toivotulla tavalla.

Aineiston perusteella voisi olla tarvetta kouluttaa musiikinopettajia kestävyteen liittyvistä keskinäisriippuvuuksista ja tarjota foorumeita vertaiskeskustelulle. Yksi haastateltavista tunnisti yhteyksiä huolenpidon itsestä ja maailmasta välillä sekä esimerkiksi ilmastonmuutoksen ja alkuperäiskansojen uhanalaisuuden välillä, minkä tunnistavat myös mm. Salonen ja Bardy (2015, 10). Nämä asiat eivät kuitenkaan olleet päässeet sisällöiksi käytännön opetukseen. Haastateltavat eivät olleet käyneet juurikaan vertaiskeskustelua toisten musiikinopettajien kanssa kestävydestä. Haastateltavien viimeaikaiset oppimiskokemukset ja pohdinnat kestävyysteemoista kuuluivat vastauksissa, mutta kokemus oman kestävyysosaamisen vajavaisuudesta saattoi aiheuttaa syyllisyyden, epävarmuuden tai riittämättömyyden tunteita. Koulutus ja keskustelu voisi kirkastaa musiikinopettajien

ymmärrystä esimerkiksi kestävyuden holistisuudesta sekä voimaannuttaa ja motivoida heitä pohtimaan teemaa työssään.

Ajatus kestävyyskasvatuksen holistisuudesta on kouluissa olemassa: esimerkiksi yhden haastateltavan koulussa Hiilineutraali kaupunki -kurssi läpäisee kaiken opetuksen. Lukion musiikin tuntimäärä ja opettajien resurssit ovat kuitenkin rajalliset ja opetettavaa sisältöä paljon. Lukion opetussuunnitelman perusteissa (LOPS 2019) tunnustetaan musiikkisten prosessien aikaa ja rauhaa vaativa luonne. Silti yksi haastateltavista kertoi joutuneensa taistelemaan taideaineiden asemasta lukio-opiskelussa ja perustelemaan taideaineiden merkitystä opiskelijoille ja jopa toisille opettajille. Jos taidetta ei pidetä tärkeänä osana elämää ja yhteiskuntaa, voi taidekasvatuksen yhteiskunnallinen merkitys ja muutosvoima jäädä huomaamatta (Foster ym. 2022, 122). Huomionarvoista on, että taiteita ei mainita lainkaan hyvinvointia edistävänä tekijänä LOPS:n hyvinvointia käsittelevässä luvussa (LOPS 2019, 22), vaikka musiikin merkitys hyvinvoinnille tunnustetaankin oppiaineen omassa osiossa (emt. 340). Tämä on ristiriidassa sen kanssa, miten haastateltavat totesivat musiikintuntien olevan lukion arjessa harvinaisia, arvokkaita kiireettömyyden ja palautumisen hetkiä.

6.2 Luotettavuustarkastelu

Tutkimuksen luotettavuuteen vaikuttavat valinnat tutkimusprosessin eri vaiheissa. Tutkielman aiheen valikoiduttua tulee perehtyä kattavasti aihetta käsittelevään tutkimuskirjallisuuteen. Suuri osa tutkielman lähdekirjallisuudesta on tutkimusaiheen tuoreudenkin vuoksi uutta, viiden vuoden sisällä julkaistua. Kestävyys on hyvin ajankohtainen aihe niin mediassa, politiikassa kuin oppilaitosten strategioissa, ja aiheeseen syventyminen ja tiedonhankinta jatkuikin läpi tutkimusprosessin eri lähteistä. Musiikkikasvatuksen ja luovan alan seminaareista ja konferensseista sain laajempaa näkökulmaa aiheeseen. Aihetta rajattaessa esimerkiksi suppeamman kestävyuden osa-alueen valitseminen tutkimuskohteeksi olisi voinut johtaa syvällisemmän tiedon saamiseen. Toisaalta laajempaa rajausta voi perustella sillä, että moni ajankohtainen ilmiö liittyy useisiin kestävyuden osa-alueisiin.

Erityisesti aineistonkeruuvaiheessa pyrin mahdollisimman huolelliseen tarkkuuteen, sillä jokainen haastattelu on ainutkertainen hetki. Taustatyö ja aiheen tuttuus auttoi laatimaan

haastattelurungon, jolla saisin tutkimustehtävän keskeiset teemat selvitettyä. Luotettavuutta lisäsi mahdollisuus kysyä tarkentavia kysymyksiä jälkikäteen tutkimukseen osallistuneilta. Osa tutkielmassa käytetyistä teoreettisista lähteistä on julkaistu vasta aineistonkeruuprosessin jälkeen, mikä voi vaikuttaa myös siihen, millaisia asioita haastattelua valmistellessa otettiin huomioon. Toisaalta tuoreet lähteet tarjoavat runsaasti ajankohtaisia näkökulmia aiheeseen.

Laadukkaan tutkimushaastattelun tekeminen vaatii harjoitusta. Ensimmäisen haastattelun jälkeen muutin hieman haastattelurunkoa ja pyrin muotoilemaan kysymykset mahdollisimman selkeiksi ja helposti lähestyttäviksi. Haastattelutilanteessa vältin ohjailemasta haastateltavaa, mutta totesin, että jotkin teemat voivat jäädä tulematta lainkaan esille, ellei niitä erikseen ota puheeksi. Esimerkiksi musiikin ympäristövaikutuksia ei mainittu lainkaan yhden haastateltavan kanssa. Toisaalta esimerkiksi sukupuolten moninaisuudesta keskusteltiin jonkin verran, kun mainitsin sen esimerkkinä yhteiskunnallisista asioista. Haastattelijalla on siis valtaa, joka tulee tiedostaa myös aineistoa tulkitessa. Toisaalta jotkin asiat nousivat kysymättäkin esiin kaikilta haastateltavilta, mikä kertoo siitä, että aihe on heille tai heidän opiskelijoilleen tärkeä tai ajankohtainen.

Etäyhteydellä toteutetuissa haastatteluissa vuorovaikutus on väistämättä joiltain osin puutteellista verrattuna keskusteluun kasvokkain. Fyysisessä tilassa kohdatessa olisi mahdollisesti käytetty enemmän aikaa rennon ilmapiirin luomiseen ja tutustumiseen. Internettyhteys pätki joitakin kertoja haastattelujen aikana, ja yhden haastateltavan olosuhteet tekivät haastattelutilanteesta hieman hektisen. Koin kuitenkin, että hän pystyi vastaamaan kysymyksiin riittävän kattavasti. Etuna etäyhteyden käytössä oli muiden haastateltavien osalta rauhallinen, meluton ja viihtyisä ympäristö, sillä osapuolet saivat valita itselleen mieluisan paikan haastatteluun. Etäyhteys oli myös ajallisesti tehokkaampaa kuin matkustaminen esimerkiksi toiseen kaupunkiin, ja se vaikutti olevan osallistujille mieluisin vaihtoehto, sillä koronaviruspandemia oli aineistonkeruun aikaan vielä meneillään.

Tuloksia jäseneltäessä ja johtopäätöksiä vedettäessä päätelmiin vaikuttavat väistämättä tutkijan omat lähtökohdat, tulkinnat ja tavat hahmottaa asioita. Osa tuloksista vastasi ennakkokäsityksiäni; esimerkiksi haastateltavien kiinnostus täydennyskoulutukseen, epävarma olo ympäristöasioista puhuttaessa ja kokemus musiikin yhteisöllisyyttä lisäävästä vaikutuksesta olivat asioita, joita oletin tulevan esiin. Toisaalta jokainen haastateltava mainitsi itselleen tärkeitä asioita, joita ei välttämättä olisi saatu selville ilman tätä tutkimusta. Haastatteluhetki tarjosi haastateltaville opettajille mahdollisuuden reflektoida

omaa työtään näkökulmasta, joka oli heille osittain uusi. Yksi haastateltavista sanoittikin, että ajatteli joitain asioita haastattelun aikana ensimmäistä kertaa.

Maisterintutkielman aineisto on määrällisesti melko pieni, ja uskonkin, että vaikkapa kymmenen musiikkikasvattajan haastattelemisen voisi tarjota selvästi laajemmin erilaisia näkökulmia sekä osoittaa vahvemmin, millaiset kokemukset aiheen parissa ovat opettajille yhteisiä. Tuloksia ei missään nimessä voi yleistää koskemaan muiden musiikkikasvattajien näkemyksiä aiheesta. Tutkimus tarjoaa kuitenkin kolmen kokeneen ja reflektiivisen musiikinopettajan ajatuksia kestävyydestä. Musiikkikasvatuksen kentällä laajempien vastaavien tutkimusten julkaisemiseen olisi varmasti tarvetta.

Tutkijana todellista neutraaliutta suhteessa tutkittavaan aiheeseen on mahdoton saavuttaa. Tutkijan positio vaikuttaa tutkimusprosessin kaikissa vaiheissa. Huomattava osa tämänkin tutkielman lähdekirjallisuudesta on valkoisten suomalaisten ja länsimaalaisten tutkijoiden kirjoittamaa. Kuten Kallio ja Länsman (2018) toteavat, esimerkiksi alkuperäiskansoilta tulisi oppia yhdenvertaisesti niin, että heidät nähdään toimijoina eikä oppimisen objekteina. Kuten yksi haastateltavista sanoitti, eettinen vuorovaikutus edellyttää usein nöyryymistä. Kestävyystutkimuksessa erilaisten äänten ja lähtökohtien tulisi päästä kuuluviin, jotta tutkimus itsessään olisi kestävä.

Tämän tutkielman keskeisenä aiheena on ilmasto- ja ekokriisi. Tutkielman julkaisuhetkellä osallistujien vastaukset voisivat jo olla hyvin erilaisia kuin aineistonkeruuhetkellä, joulukuussa 2021 ja tammikuussa 2022. Julkaisuvuonna 2023 uutiskynnyksen ovat ylittäneet muun muassa Euroopan ennätyselliset lämpöaallot, Suomen vastavalitun hallituksen ministereiden rasismikohut sekä jo 1,5 vuotta kestänyt Ukrainan sota. Koronaviruspandemia on väistynyt koulun ja musiikinopetuksen arjesta. Tulosten kautta voidaankin palata tähän tiettyyn maailmantilanteeseen, eräänlaiseen poikkeustilaan ja kolmen musiikinopettajan ajatuksiin kyseisessä hetkessä.

6.3 Tulevia tutkimusaiheita

Tässä tutkielmassa syvennyttiin kolmen lukion musiikinopettajan näkemyksiin kestävyysteemoista ja laaja-alaisista tavoitteista. Laajempi otanta Suomen musiikinopettajien näkemyksistä voitaisiin toteuttaa esimerkiksi kyselytutkimuksena. Tutkimusmenetel-

mänä myös ryhmäkeskustelu voisi tarjota uutta, kollektiivisemmin tuotettua tietoa aiheesta. Lukioikäisten nuorten näkemyksiä aiheesta olisi myös tärkeää tutkia, sillä parhaimmillaan toteutuessaan kestävyyskasvatus on nuorille merkityksellistä.

Kestävyys on laaja käsite, jota on tärkeää tutkia sekä kokonaisuutena että jokaiseen osa-alueeseen erikseen syventyen. Opettajien ja opiskelijoiden haastattelujen kautta voisi saada syvällisempää tietoa kestävyuden eri ulottuvuuksista musiikinopetuksessa. Tämän tutkimuksen perusteella musiikinopettajilla on myös tarvetta konkreettisille käytännön sovelluksille ympäristökasvatuksesta musiikin kontekstissa. Käytännön sovelluksia voisi luoda esimerkiksi toimintatutkimuksen keinoin.

Tutkimukseni perusteella musiikinopetuksen näkökulma kestävyteen on melko ihmiskeskeinen niin opettajien ajatusmaailmassa kuin Lukion opetussuunnitelman perusteissa. Olisi tärkeää pohtia, miten ekososiaaliset arvot ja ihmiskeskeisyyden kyseenalaistaminen voisivat vahvemmin näkyä opetussuunnitelmissa ja suomalaisessa musiikinopetuksessa käytännössä. Yksi kirjallisuudesta noussut teema on kuuntelemisen taitojen merkitys, joka jää tällä hetkellä Lukion opetussuunnitelman perusteissa enemmän tai vähemmän sivuosaan.

Tässä tutkimuksessa esiin nousseiden näkökulmien perusteella musiikki lisää koulu yhteisössä osallisuutta ja yhteisöllisyyttä. Yhteismusisointitilanne voi parhaimmillaan tukea opiskelijoiden hyvinvointia ja merkityksellisyyden kokemusta sekä vahvistaa vuorovaikutustaitojen, eettisyyden, demokraattisuuden ja systemisen ymmärryksen taitoja. Yhteismusisointia tehdään eri konteksteissa, ja se on luonteva tapa yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen. Voisi olla perusteltua tutkia yhteismusisoinnin merkitystä kestävä tulevaisuuden rakentamisessa ja siihen sopeutumisessa.

Sekä opettajien että lukio-opiskelijoiden uupuminen ja huonovointisuus on otettava vakavasti. Tässä tutkielmassa haastatellut musiikinopettajat pitivät musiikkia parhaimmillaan hyvinvointia tukevana voimavarana ja halusivat opetuksensa kautta vahvistaa opiskelijoiden hyvinvointia ja hyvinvointitaitoja. Kestävyyskasvattajana musiikinopettajan osaamisen vahvuus voisikin olla se, että musiikinopettajat huomioivat sosiaalisen ja kulttuurisen kestävyuden vahvemmin kuin esimerkiksi luonnontieteiden tai matematiikan opettajat (Uitto & Saloranta 2017, 9). Olisi syytä tutkia, miten musiikki ja muut taito- ja taideaineet voisivat parhaalla mahdollisella tavalla tukea koko koulu yhteisön hyvinvointia, ja mitä muut opettajat voisivat oppia kestävyydestä ja hyvinvoinnista musiikinopettajilta.

Lähteet

- Aaltola, E. & Keto, S. 2018. *Empatia: Myötäelämisen tiede*. Helsinki: Into.
- Aarnio-Linnanvuori, E. 2018. *Ympäristö ylittää oppiainerajat: Arvolatautuneisuus ja monialaisuus koulun ympäristöopetuksen haasteina*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Airaksinen, T., Elo, P., Helkama, K. & Wahlström, B. 1993. *Hyvän opetus – Arvot, arvokeskustelu ja eettinen kasvatustieteiden koulussa*. Helsinki: Painatuskeskus.
- ARIES - The Australian Research Institute for Environment and Sustainability. 2009. *Education for Sustainability: The role of education in engaging and equipping people for change*. Saatavilla http://aries.mq.edu.au/publications/aries/efs_brochure/pdf/efs_brochure.pdf, luettu 18.4.2021.
- Bates, V. C., Shevock, D. J. & Prest, A. 2021. *Cultural Diversity, Ecodiversity, and Music Education*. Teoksessa Kallio, A. A., Westerlund, H., Karlsen, S., Marsh, K. & Saether, E. 2021. *The Politics of Diversity in Music Education*. Cham: Springer.
- Elliott, D. J. 2012. *Music education as/for artistic citizenship*. *Music Educators Journal* 99, 1, 21–27. Saatavilla <https://www.jstor.org/stable/41692691>, luettu 13.9.2023.
- Fancourt, D. & Finn, S. 2019. *What is the evidence on the role of the arts in improving health and well-being? A scoping review*. World Health Organization. Regional Office for Europe. Saatavilla <https://apps.who.int/iris/handle/10665/329834>, luettu 14.9.2023.
- Foster, R. 2017. *Nykytaidekasvatustieteiden tutkimus ja kasvatustieteiden tutkimus*. Sosiaalipedagoginen aikakauskirja, 18, 35–56.
- Foster, R., Salonen, A. O., Keto, S., Autio, T., Hakala, L., Kujala, T. & University, T. 2019. *Kestävyydestietoinen elämänorientaatio pedagogisena päämääränä*. Tampere University Press.
- Foster, R., Salonen, A. O., & Sutela, K. 2022. *Taidekasvatustieteiden tutkimus ja kasvatustieteiden tutkimus*. Kohti kestävyystietoista elämänorientaatiota. *Kasvatus*, 53, 2, 118–129.
- Golnick, T. & Ilves, V. 2021. *Opetusalan työolobarometri 2021*. Helsinki: Opetusalan ammattijärjestö OAJ. Saatavilla https://www.oaj.fi/contentassets/14b569b3740b404f99026bc901ec75c7/oaj_opetusalan_tyoolobarometri_2021.pdf, luettu 14.9.2023.

- Hargreaves, A. & O'Connor, M. T. 2018. Solidarity with solidity: The case for collaborative professionalism. *Phi Delta Kappan*, 100, 1, 20–24.
- Hartikainen, M. 2013. Kulttuurisesti kestävä taidekasvatus. Teoksessa Laine, M. (toim.). *Kestävä kasvatus – kulttuuria etsimässä*. Suomen Kulttuuriperintökasvatuksen seuran julkaisuja 5–6. Helsinki: Suomen Kulttuuriperintökasvatuksen seura.
- Hebert, D. G. 2022. Nature Conservation and Music Sustainability: Fields with Shared Concerns. *Canadian Journal of Environmental Education (CJEE)*, 25, 175–189.
- Helakorpi, S. & Kivimäki, H. 2021. Lasten ja nuorten hyvinvointi – Kouluterveyskysely 2021: Iso osa lapsista ja nuorista on tyytyväisiä elämäänsä – yksinäisyyden tunne on yleistynyt. Tilastoraportti 30/2021. THL.
- Hirvilammi, T., Laine, S. & Ojala, S. 2022. Ekososiaaliset, talousmyönteiset ja vastustajat. Nuorten jakolinjat suhteessa kestävä kehityksen tavoitteisiin. Teoksessa Kiihlakoski, T. (toim.) *Kestävää tekoa. Nuorisobarometri 2021*. Opetus- ja kulttuuriministeriö, Valtion nuorisoneuvoston julkaisuja: Hansaprint, 169–188. Saatavilla: <https://tietoanuorista.fi/nuorisobarometri/nuorisobarometri-2021/>, luettu 8.9.2023.
- Hunter, M. A., Aprill, A., Hill, A., Emery, S. 2018. *Education, arts and sustainability - emerging practice for a changing world*. Singapore: Springer Nature.
- Isopahkala-Bouret, U. 2020. Meidän aikamme sivistys. *Aikuiskasvatus*, 40, 1, 4–5.
- Juhila, K. 2021a. Laadullisen tutkimuksen ominaispiirteet. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja].
- Juhila, K. 2021b. Teemoittelu. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja].
- Juntunen, M.-L. & Partti, H. 2022. Towards transformative global citizenship through interdisciplinary arts education. *International Journal of Education & the Arts*, 23, 13.
- Kaakkolampi, M., Jyrkiäinen, A. & Eskola, J. 2018. Yhteisöllinen työkulttuuri lukiossa – Kollaboratiivisuutta, ammatillista yhteistyötä ja jaettua johtajuutta. Teoksessa Eskola, J., Nikanto, I. & Virtanen, S. (toim.) *Aikamme kasvatus: vain muutos on pysyvää? – 14 eläytymismenetelmätutkimusta*. Tampere: Tampere University Press, 289–318.

- Kallio, A. A. & Länsman, H. 2018. Sami re-imaginings of equality in/through extracurricular arts education in Finland. *International Journal of Education & the Arts*, 19, 7.
- Kankkunen, O-T. 2012. Käy kuuntelemaan! Äänikävely ja ääniympäristön havainnointi. Teoksessa K. Ahonen & T. Juutilainen (toim.) *Järjen ja arjen ääniä: Tampereen normaalikoulu tutkii, kokeilee ja kehittää*. Tampere: Tampere University Press, 119–153.
- Klahr, D. 2012. Sustainability for everyone – Trespassing disciplinary boundaries. Teoksessa Bartels, K. A. & Parker, K. A. (toim.) 2012. *Teaching Sustainability / Teaching Sustainably*. Virginia: Stylus Publishing.
- Kortesoja, L. 2022. Itsestä huolehtiminen ja arjen taidot osana oppimista. Julkaisussa N. Hienonen, N., Nilivaara, P., Saarnio, M. & Vainikainen, M.-P. (toim.) *Laaja-alainen osaaminen koulussa: Ajattelijana ja oppijana kehittyminen*. 156–165. Helsinki: Gaudeamus.
- Koskela, M. 2022. Democracy through pop?: Thinking with intersectionality in popular music education in Finnish schools. Helsinki: Sibelius Academy of the University of Arts.
- Laine, M. 2016. Culture in sustainability – Defining cultural sustainability in education. *Discourse and Communication for Sustainable Education* 7, 2, 52–67.
- Laine, M. 2019. Koulu kulttuuri-identiteetin tukijana – Opetussuunnitelman yleiset ja opiainekohtaiset tavoitteet kulttuurisesti kestävästä kasvatuksesta näkökulmasta. *Ainedidaktiikka* 3, 1, 21–42.
- LOPS 2015. Lukion opetussuunnitelman perusteet. Helsinki: Opetushallitus. Saatavilla luettu 14.9.2023.
- LOPS 2019. Lukion opetussuunnitelman perusteet. Helsinki: Opetushallitus. Saatavilla https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/lukion_opetussuunnitelman_perusteet_2019.pdf, luettu 14.9.2023.
- Martusewicz, R. A., Edmundson, J., Lupinacci, J. 2021. *EcoJustice Education. Towards diverse, democratic, and sustainable communities*. 3rd Edition. New York: Routledge.
- Miettinen, R. 2016. Sivistys kilpailuyhteiskunnassa: Mitä annettavaa Hegelillä on tänään? *Kasvatus & Aika* 10, 3, 57–75.

- Mitlin, D. 1992. Sustainable Development: a Guide to the Literature. *Environment and Urbanization* 1992 4:1, 111-124.
- Moilanen, A., Kaartinen, J. & Taneli, M. 2021. Sivistys ja demokratia. *Kasvatus & Aika*, 15, 3–4, 28–44.
- Näkkäljärvi, K., Juntunen, S. & Jaakkola, J. K. 2023. Ilmastopolitiikan oikeudenmukaisuus alkuperäiskansa saamelaisten kannalta. Suomen ilmastopaneelin julkaisu 3/2023. Saatavilla <https://www.ilmastopaneeli.fi/wp-content/uploads/2023/08/ilmastopaneelin-julkaisu-3-2023-ilmastopolitiikan-oikeudenmukaisuus-alkuperäiskansa-saamelaisten-kannalta.pdf>, luettu 14.9.2023.
- Parker, K. A. 2012. Introduction – Sustainability in higher education. Teoksessa Bartels, K. A. & Parker, K. A. (toim.) 2012. *Teaching Sustainability / Teaching Sustainably*. Virginia: Stylus Publishing.
- Pihkala, P. 2017. Päin helvettiä? Ympäristöahdistus ja toivo. Helsinki: Kirjapaja.
- Pihkala, P., Cantell, H., Jylhä, K. M., Lyytimäki, J., Paloniemi, R., Pulkka, A. & Ratinen, I. 2020. Ahdistuksen vai innostuksen ilmasto? Ilmastoviestinnän ja -kasvatuksen keinoja ilmastoahdistuksesta selviytymiseen. Julkaisussa Pekkarinen, E. & Tuukkanen, T. (toim), *Maapallon tulevaisuus ja lapsen oikeudet*. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisu, Nro 4, 153–171. Jyväskylä: Lapsiasiavaltuutetun toimisto.
- Piispa, P. 1994. Monta mahdollista huomista: Ympäristökasvatuksen filosofiaa ja esimerkkejä kestävästä elämäntavasta. Helsinki: Painatuskeskus.
- POPS 2014. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Helsinki: Opetushallitus. Saatavilla https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf, luettu 14.9.2023.
- Pulkki, J. 2010. Voitonhimon ongelma. *Tiedepolitiikka* 4/2010, 39–52.
- Ramanujam, A. 2023. Climate Scholarship Needs Du Bois: Climate Crisis through the Lens of Racial and Colonial Capitalism. *Sociological Inquiry*, 93: 273–295.
- Reid, A. & Petocz, P. 2022. *Educating musicians for sustainability*. New York, NY: Routledge.
- Rieckmann, Marco & Mindt, Lisa & Gardiner, Senan. 2017. *Education for Sustainable Development Goals. Learning Objectives*.

- Rohweder, Liisa, 2008. Kestävän kehityksen tulkinnallisia ongelmakohtia. Teoksessa Kohti kestävästä kehitystä — pedagoginen lähestymistapa. Opetusministeriön julkaisu 2008:3.
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Verkkojulkaisu. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Saatavilla <https://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali>, luettu 13.9.2023.
- Saarikallio, S. 2011. Musiikki ja nuoren psykososiaalinen kehitys. Teoksessa Louhivuori, J., Paananen, P. & Väkevä, L. (toim.) Musiikkikasvatus - Näkökulmia kasvatukseen, opetukseen ja tutkimukseen, 221–231. Vaasa: Suomen Musiikkikasvatusseura FiSME r.y.
- Sahlberg, P. 1998. Opettajana koulun muutoksessa. Juva: WSOY.
- Salonen, A. O. & Bardy, M. 2015. Ekososiaalinen sivistys herättää luottamusta tulevaisuuteen. Aikuiskasvatus 1/2015, 4-15. Saatavilla https://www.researchgate.net/profile/Arto_Salonen2/publication/280614131_Ekososiaalinen_sivistys_herattaa_luottamusta_tulevaisuuteen/links/55bef88008aed621de121793/Ekososiaalinen-sivistys-heraettaeae-luottamusta-tulevaisuuteen.pdf, luettu 14.9.2023.
- Salmela-Aro, K & Hietajärvi, L. 2020. Lukiolaisten hyvinvointi vaatii toimenpiteitä. Julkaisussa Lukiolaisbarometri 2019, 1–19. Helsinki: Opiskelun ja koulutuksen tutkimussäätiö Otus.
- Shevock, D. J. 2018. Eco-Literate Music Pedagogy. New York: Routledge.
- Shevock, D. 2015. The Possibility of Eco-Literate Music Pedagogy. TOPICS for Music Education Praxis, 1–23.
- Schönach, P., Lyytimäki, J., Massa, I. & Furman, E. 2022. Kestävyiden idean ja politiikan kehittyminen. Teoksessa (toim.) Halonen, T., Korhonen-Kurki, K., Niemelä, J., & Pietikäinen, J. 2022. Kestävyiden avaimet: Kestävyystieteen keinoin ihmisen ja luonnon yhteiselo. Helsinki: Gaudeamus.
- Serageldin, I. & Steer, A. 1994. Epilogue: Expanding the capital stock. Julkaisussa Serageldin, I. & Steer, A. (toim.) Making development sustainable – From concepts to action. Washington D. C.: The International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank. Saatavilla <http://documents.worldbank.org/curated/en/514901468326404981/pdf/multi-page.pdf>, luettu 14.9.2023.

- Smith, T. D. 2022. The trauma of separation: understanding how music education interrupted my relationship with the more-than-human world. *Action, Criticism, and Theory for Music Education*, 21, 1, 172–94.
- Soini, K. 2013. Kestävä kehitys ja kulttuuri. Teoksessa Laine, M. (toim). *Kestävä kasvat - tus – kulttuuria etsimässä*. Suomen Kulttuuriperintökasvatuksen seuran julkaisuja 5–6. Helsinki: Suomen Kulttuuriperintökasvatuksen seura.
- Suomen Lukiolaisten Liitto. 2022. Lukiolaisbarometri paljastaa synkkiä lukuja lukiolais - ten jaksamisesta. Kannanotto. Saatavilla [https://lukio.fi/lukiolaisbarometri-2022- julkaistu/](https://lukio.fi/lukiolaisbarometri-2022-julkaistu/), luettu 5.9.2023.
- Suoranta, J. 2005. *Radikaali kasvat - tus*. Helsinki: Gaudeamus.
- Taideyliopisto 2020. *Taideyliopiston strategia 2021–2030*. Hansaprint.
- Taideyliopisto 2023. *Taideyliopiston ympäristöohjelma*.
- TENK 2019. Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eet - tinen ennakoarviointi Suomessa – Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje. Tut - kimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 3/2019.
- TENK 2023. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan hyvän tieteellisen käytännön ohje. Saa - tavilla https://tenk.fi/sites/default/files/2023-03/HTK-ohje_2023.pdf, luettu 13.9.2023.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Kouluterveyskyselyn tulokset 2021. Saatavilla: <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/kouluterveysky - sely/kouluterveyskyselyn-tulokset>, luettu 28.8.2023.
- Tilastokeskus.
- Torvinen, J. & Välimäki, S. (toim.) 2019. *Musiikki ja luonto: Soiva kulttuuri ympäristö - kriisin aikakaudella*. Turun yliopisto: Utukirjat.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. E-kirja. Hel - sinki: Tammi.
- Turner, K. & Freedman, B. 2004. Music and environmental studies. *The Journal of En - vironmental Education* 36, 1, 45–52.

- Törmä, S. 2003. Opettaja arvojen rakentajana ja oppimiskokemusten tulkitsijana. Teoksessa Vuorikoski, M., Törmä, S. & Viskari, S. (toim.) 2003. Opettajan vaiettu valta, 83–107. Tampere: Vastapaino.
- Uitto, A. & Saloranta, S. 2017. Subject teachers as educators for sustainability: A survey study. *Education Sciences* 7, 8.
- Uusikylä, K. 2006. Hyvä, paha opettaja. Jyväskylä: Gummerus.
- Viskari, S. & Vuorikoski, M. 2003. Ei kai opettaja kone ole... opettajan työ opiskelijoiden silmin. Teoksessa Vuorikoski, M., Törmä, S. & Viskari, S. (toim.) 2003. Opettajan vaiettu valta, 55–81. Tampere: Vastapaino.
- Vuori, J. 2021a. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja].
- Vuori, J. 2021b. Tapaustutkimus. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja].
- Väri, V.-M. 2007. Kasvatusfilosofian tärkein tehtävä. niin & näin 1/07, 70–73.
- Väri, V.-M. 2018. Kasvatus ekokriisin aikakaudella. Tampere: Vastapaino.
- Wahlström, B. 1993. Koulu hyvän tekijänä. Teoksessa Airaksinen, T., Elo, P., Helkama, K. & Wahlström B. Hyvän opetus – Arvot, arvokeskustelu ja eettinen kasvatus koulussa. Helsinki: Painatuskeskus.
- Wilson, E. O. 1993. Biophilia and the Conservation Ethic. Teoksessa (toim.) S. R. Kellert & E. O. Wilson. The Biophilia hypothesis, 31-41. Washington, D.C.: Island Press.
- Wolff, L.-A., Sjöblom, P., Hofman-Bergholm, M. & Palmberg, I. 2017. High performance education fails in sustainability? — A reflection on Finnish primary teacher education. *Education Sciences* 7, 32.
- World Commission on Environment and Development. 1987. Chapter 2: Towards sustainable development. Report of the World Commission on Environment and Development: Our common future. Toim. Brundtland, G. H. Saatavilla: <http://www.un-documents.net/ocf-02.htm#I>, luettu 14.9.2023.
- Ylirisku, H. 2021. Reorienting Environmental Art Education. *Research in Arts and Education*, 2, 144–153.

- Ylisalo, Juha. 2017. ”Demokratia OK, muukin käy” - EU-aikana aikuistuneet arvostavat demokratiaa muita vähemmän. Tyytymättömyyden siemenet - mistä populismi tulee? EVA Raportti 2/2017. Helsinki: Elinkeinoelämän valtuuskunta, 62–87.
- Zeyer, A., & Kelsey, E. 2013. Environmental Education in a Cultural Context. *International Handbook of Research on Environmental Education*, 206–212.
- Østergaard, Edvin. 2019. Music and sustainability education – a contradiction? *Acta Didactica Norge*, 13, 2.